

79 m

A FELSŐ-MAGYARORSZÁGI
MUZEUM-EGYLET
HATODIK ÉVKÖNYVE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE S KÖZREBOCSÁTJA

Dr. STÖHR ANTAL,

egyl. titkár, prem. főgymn. rendes és k. jogakad. magántanár.

KASSA.

NYOMATOTT WERFER KÁROLY AKAD. KÖNYV- ÉS KÖNYVOMDÁJÁBAN.

1885.

M.ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

A FELSŐ-MAGYARORSZÁGI
MUZEUM-EGYLET
HATODIK ÉVKÖNYVE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE S KÖZREBOCSÁTJA

Dr. STÖHR ANTAL,

egyl. titkár, prem. főgymn. rendes és k. jogakad. magántanár.

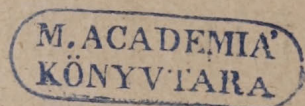
KASSA.

NYOMATOTT WERFER KÁROLY AKAD. KÖNYV- ÉS KÖNYVOMDÁJÁBAN.

1885.

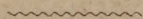
303023

TARTALOM.

	Lap.
<i>A felsőmagyarországi muzeum éremgyűjteménye. Dr. Tóth Lőrincz</i>	1
<i>Egy cím nélküli levél. Dr. Stöhr Antal . . . . .</i>	20
<i>A szikszói csata. Dr. Hohenauer Ignác . . . . .</i>	29
<i>Könyvészeti apróságok. Dr. Rössler István . . . . .</i>	34
<i>Kassa sz. kir. város levéltárából. Dragóner Béla . . . . .</i>	37
<i>A muzeum természetrajzi osztályából. Szekeress Fr. Ödön . . . .</i>	40
Egyleti és intézeti ügyek:	
<i>Klímkovics Béla. 1833—1885. . . . .</i>	59
<i>A felsőmagyarországi muzeum-egylet folyamodása, melyben az ösz-</i> <i>szes vidéki muzeumok felvirágoztatásának módozata van</i> <i>kifejtve . . . . .</i>	70
<i>A felsőmagyarországi muzeum-egyletnek 1885. ápril 12-én tar-</i> <i>tott közgyűlése . . . . .</i>	74
<i>A felsőmagyarországi muzeum 1884. évi pénztár-számlája . . . .</i>	86
<i>A felsőmagyarországi muzeum alaptőkéje . . . . .</i>	87
<i>Kimutatás azon ajándéktárgyakról, melyekkel a felsőmagyarországi</i> <i>muzeum gyűjteményei az 1884. évben gyarapodtak . . . .</i>	88
<i>Az egylet kormánya . . . . .</i>	99
<i>A felsőmagyarországi muzeum-egylet tagjainak névsora . . . .</i>	101

*Visszafelé kutatva, gyűjtve, biztosabban
haladunk előre.*

Stóhr Antal.

A felsőmagyarországi muzeum érem- gyűjteménye.

A felsőmagyarországi muzeumban a pénz- és emlékéremgyűjtemény a II. számú kisebb teremben olyaténképen van elhelyezve, hogy a XV. és XVI. számmal jelzett üveges tárlókban a pénz-, a XVII. sz. üveges asztalon pedig az emlékéremgyűjtemény látható.

A) Pénzgyűjtemény.

I. Magyarország:

a) Árpádház (1000—1301). Ez uralkodó család királyainak pénzeiből képviselve van sz. István, I. Endre, sz. László, Kálmán, II. István, II. Béla, II. Géza, III. Béla, Imre, IV. Béla, V. István és III. Endre, egy vagy több példánnyal; tehát Péter, Aba Samu, Salamon, III. és IV. István, Kun László pénzeit kivéve, valamennyi uralkodó képe ott szemlélhető.

b) Vegyesház (1301—1526). Venczel királytól bírnk egy kisebbszerű ezüst pénzt, Róbert Károlytól 3 db. nagyobb és 2 db. kisebb, nagy Lajostól 2 db. nagyobb, 8 kisebb, Mária, Zsigmond, Albert, I. Ulászló 2—3 példánnyal, Hunyadi János kormányzó pedig 2 darabbal van képviselve. V. László idejéből bírnk egy db. aranypénzt, nmltségű dr. Schuster Konstantin megyés püspök úr ajándékából, II. Ulászló korából 18 db. ezüstöt ép állapotban és 1 db. félig eltörött kisebb alakút, II. Lajostól 1 db. nagyobb és 18 db. kisebb, Zápolya János királytól pedig egy kisebb alakú törött példányt mutathatunk.

c) Habsburgház (1526—1745). E korszaknak uralkodói: I. Ferdinand, Miksa, Rudolf, II. Mátyás, II. és III. Ferdinand,

I. Lipót, I. József, III. Károly 3 db. arany, számos ezüst és még számosabb réz pénz által vannak képviselve.

d) A Habsburg-Lothringeni ház (1745) korából több darab ezüst és réz pénzzel rendelkezünk.

e) Erdély fejedelmei: E felirat alatt Báthory Zsigmond, Bocskay István, Bethlen Gábor, II. Rákóczy György és Apafi Mihály idejéből bírnak több-kevesebb példányt.

II. Tirol grófjai: Egy szép ezüst példányt bírnak Miksa gróf arczképével s 1618. évi felirattal, továbbá 6 db. kisebb ugyancsak ezüst pénzt.

III. Salzburgi érsekség: különböző időkbel 14 db. e. és 3 db. r.¹⁾

IV. Olmücsi érsekség: 12 db. e.

V. Bányavárosok: 3 db. e. 9 db. r.

VI. Lengyelország: I. Ulászló, I. János Albert, Sándor, I., II. Zsigmond, II. és III. Ágost, Báthory István, III. Zsigmond, II. János Kázmér, Szobieszky János, Szaniszló Ágost királyoktól hasonlóképen van egy vagy több példányunk.

VII. Krakó városa: 2 db. arany az 1831. szabadságharcz idejéből és 4 db. e.

VIII. Oroszország: 2 db. e., az egyik Erzsébet (1741—1762.), a másik II. Katalin (1762—1796.) czárnő arczképével, 25 db. r.

IX. Romania: 1 db. e., 7 db. r.

X. Szerbia: 3 db. nagyobb és 2 db. kisebb r.

XI. Görög királyság: 5 db. r.

XII. Törökország: 2 db. a., 30 db. e. és ugyanannyi r.

XIII. Bajor királyság: 37 db. e., 18 db. r.

XIV. Baden nagyhercegség: 6 db. e., 8. db. r.

XV. Hessen: 4 db. e., 5 db. r.

XVI. Szászország: 15 db különböző nagyságú e, 17 db. r.

XVII. Szász-Weimar-Eisenach: 2 db. e., 1 db. r.

XVIII. Oldenburg: 2 db. r.

XIX. Szász-Meiningen: 2 db. e., 3 db. r.

XX. Anhalt: 2 db. e., 4 db. r.

---

¹⁾ db. = darab, — a. = arany. — e. = ezüst. — r. = réz.

- XXI. Nassau: 1 db. e., 4 db. r.
 XXII. Lichtenstein: 2 db. e.
 XXIII. Mecklenburg-Schwerin: 2 db. r.
 XXIV. Német birodalom: 6 db. e., 4 db. r.
 XXV. Porosz királyság: 47 db. e., 14 db. r.
 XXVI. Hannover: 4 db. e.
 XXVII. Braunschweig: 4 db. e., 4 db. r.
 XXVIII. Szilézia: 15 db. e.
 XXIX. Vestphalia: 4 db. r.
 XXX. Regensburg: 2 db. e.
 XXXI. Würtemberg: 23 db. e., 5 db. r.
 XXXII. Hamburg, Constanza, Utrecht, Achen, Rostock,
 Osnabrück, Wismar: 10 db. e., 13 db. r.
 XXXIII. Svéd és Norvégia: 15 db. e., melyek közül
 kettő feltűnő nagyságú, 8 db. r.
 XXXIV. Dánia: 2 db. e., 8 db. r.
 XXXV. Piemont: 5 db. e., 16 db. r.
 XXXVI. Sardinia: 2 db. e., 11 db. r.
 XXXVII. Velence: 8 db. e., 12 db. r.
 XXXVIII. Toskána: 2 db. e., 2 db. r.
 XXXIX. Parma és Lucca: 4 db. r.
 XL. Genua: 16 db. r.
 XLI. Egyházi állam: 4 db. e., 36 db. r.
 XLII. Franciaország: 9 db. e., 55 db. r.
 XLIII. Spanyolország és Portugalia: 3 db. a., 9 db. e
 38 db. r.
 XLIV. Angolország: 2 db. a., 3 db. e., 46 db. r.
 XLV. Belgium és Hollandia: 14 db. e., 14 db. r.
 XLVI. Chinai császárság (Ázsia): 17 db. r.
 XLVII. Észak-Amerikai egyesület: 7 db. e., 100 db. r.
 XLVIII. Mexikói köztársaság: 2 db. e., 2 db. r.
 XLIX. Brazíliai császárság: 2 db. e., 7 db. r.
 L. Új-Guinea (Ausztrália): 8 db. esiszolt kőpénz,
 Dr. Moskovics Leo ajándéka.

LI. Római caesárok: Az egykori római császárok
 közül: Constantius Probus, Diocletianus, Constans, Hadrianus,
 Jovianus, Valentinianus, Valerianus, Maximinus, Alexander

Severus, Licinius, Gallenus, Aurelius, Commodus, Domitianus, Nero, Galba, Vespasianus, Claudius, Aurelianus, Gratianus, Cajus-Caesar Germanicus 1 db. arany (Búczy ajándéka), több ezüst és számos réz db. által vannak képviselve.

LII. Zsidó pénzek : 6 db. e.

LIII. Kelta pénzek : 8 db. e.

B) E m l é k é r m e k.

Muzeumunk e nemben is szépen van képviselve Magyarország, Ausztria, Franciaország, Anglia, Svéd és Norvégia, Oroszország, Baden, Hannover, Württemberg, Szász, Bajor, Porosz, Olaszország és a pápai szék egy vagy több példányával.

A magyarországiak közül kiemelendők: Széchenyi István, gf. Teleky László, Batthyányi Lajos, Kazinczy Ferencz, Kossuth Lajos, Bartakovics egri érsek, Toldy Ferencz stb. — A külföldiek közül: II. Gyula, IV. István, IV. Károly császár, Luther Márton, Tizian, Alphonso bibornok, Chateaubriand, IX. Pius, Litta milánói érsek, Garibaldi stb. különös szépségű féldomborművü emlékérmek.

Ebben lehetne adni vázlatát a felsőmagyarországi muzeum pénz- és emlékéremgyűjteményének.

A következő részletben ismertetni fogom főbb vonásaiban a pénzek eredetét és fejlődésének történetét a legrégibb időktől kezdve napjainkig, főtekintettel Magyarországra.

Nyelvészeink a „pénzt“ a latin penso ere igétől származtatják, mely magyarul annyit tesz, mint mérni, kimérni, p. az aranyat vagy ezüstöt.¹⁾ Egyébiránt a pénz alatt azon csereeszközt értjük, mely a különböző tárgyak értékének meghatározásánál általános csereközegül használtatik.

Az egyes országok, városok, községek, bankárok, kereskedők stb. leginkább fel tudják fogni a pénz fontosságát, de becsüli azt az állam minden tagja is; mert a ki pénzét könnyelműen elpazarolja: annál csakhamar beáll a szükség. — A pénz az államok ütere és az állam jólétének fentartója. A vallás,

¹⁾ A pensa, vagy aranypensa már sz. István és sz. László törvényeiben, oklevelekben, a pápai adószedők számláiban és számos szerződéseken előfordul.

erény, erkölcs, elmetehetség, egészség után a pénz a legbecsebb, ez minden szükség, nemes és nemtelen célra eszköz.

Különböző népeknél a legrégibb időktől kezdve, különböző tárgyak, mint rabszolgák, állatok, nyersbőrök, nyers és feldolgozott érczek, kákaobab, szövetek stb. stb. helyettesíték a pénzt; még pedig annál célszerűbben, minél szilárdabb alapon nyugodott az illető állam.

A pénz az első történelmi korszakban már szabályozott közös értékrendszerrel forgalomban volt, bebizonyítható ez a phoenicziaiak és karthagobeliaknak csaknem az egész földön üzött kereskedésökből.

Azonban, hogy azon időpont között, amidőn egy közös általános cserekiegyenlítési eszköz szükségessé kezdett válni, és a között, melyben már rendes írással ellátott pénz használtott, igen hosszú időköz folyhatott le.

Először tehát cserekereskedést űztek az emberek. A csereüzletnek pedig első és legjelesebb tárgyát, aligha nem a szelid házi állatok képezték, miután ezeket lehetett legkönnyebben egyik helyről a másikra szállítani, s emellett a két legfőbb szükségletet, a tápszert és ruházatot pótolták.

Igy p. Jozsue utolsó könyvének 32. versében ez foglaltatik: „A mit Jákob száz bárányon vásárolt vala.” — Homer III. XXIII. ének, 702. verse szerint, egy barna réz háromlátat 12 ökrön, a VII. ének 472. vers egy munkához értő nőt 4 ökrön lehetett becserélni. Homer Odysseája szerint: Laërtes egy kis-korú leányt 20 ökrön vásárolt meg.

Ovid Fastorum L. 279. v. ezt írja:

Caetera luxuriae nondum instrumenta vigeant,
Aut pecus, aut latam dives habebat humum,
Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est.

A gazdagnak volt marhája és terjedelmes földje. Innét származhatott nálunk is a „gazdag” elnevezés; így a pénz a baromtól (t. i. pecunia a pecustól) származott.

Varro R. Rust. II. ezt mondja: „Et quod aes antiquissimum, quod est flatum, pecore est notatum.” És hogy a legrégibb öntött pénzen állat vala látható.

Ezen állatok közvetítésével üzött kereskedés, mely hosszú

ideig tarthatott, oly annyira szokássá vált az embereknél, hogy midőn talán évezredek után rendes pénzt hoztak forgalomba, a csereeszköznek bitelességeül, ezekre szinte állatokat kezdtek verni.

A többek között Plinius XVIII. 3. ezt írja: „Servius rex ovium, bovumque effigie primus aes signavit,“ — Servius király volt tehát az első, ki juh- és ökörábrával pénzt veretett. Ugyanennek a nyomait találjuk fel Alsó-Itália és Szicília ősgörög gyarmatainál, így p. Sybarisban stb. helyeken. Mivel azonban a cseremarthának elhajtása meredek hegyeken, folyókon vagy tengereken át nagy nehézséggel járhatott, de egyébként is, nem minden embernek volt szüksége épen marhára; továbbá, mivel egyéb élelmi szerek, fegyverek s más ékességek inkább kezdtek divatba jönni, ez alapon tehát kényszerítve valának oly csereeszközök előállításáról gondolkodni, melyekkel megszerezhették a szükségeseket.

Erre nézve az érczeket találták a legalkalmasabbaknak, minthogy a romlásnak nem igen vannak alávetve és e mellett még fegyverekre, házi szerszámokra, ékesség- és más célra is használhatták.

Különféle alakú, nagyságú és súlyú arany, ezüst és bronz karikákat találnak mai napig Irhon mocsaraiban, Magyarországon, Belgiumban, Hollandban, Francia-, Spanyol- és Németországban. — Ilyen karikák „Manilla“ név alatt Guineában, Senaar, Benin és Malabár vidékein mai napság is pénzül használtatnak. — De a bibliában is találunk erre példát, így midőn Ábrahám elküldé szolgáját rokonaihoz, hogy onnan feleséget hozna fiának Izsáknak; a szolga annak a leánynak, ki nemesak neki adott vizet, hanem még tevéit is megitta, két siklust érő arany függőket és tiz siklusnyi nehéz ugyanannyi karpereczeket adott.¹⁾

Lepsius aegyptolog által közzétett tudósításokból pedig kiviláglik, hogy az aegyptomi királyok sírjain is látható, miképen készítették, osztogattattak edényekből a felállított harcosok között zsold fejében hasonló karikapénzek.

Julius Caesar a brittanokról írván, ezt mondja: „Utuntur

---

¹⁾ Móz. I. k. XXIV. f. 23. v.

autem numo aere, aut annulis ferreis ad certum pondus examinatis pro numo.“

Az őskarika pénzek többnyire egészen gömbölyű, a két végén azonban vékonyúlva szorosan összekanyaruló két szarvat mutatnak.¹⁾ Csaknem valamennyi ily karika tömör, itt-ott találkozik egészen vagy félig üres, ritkán van, mely egészen lapos; többnyire ki vannak cifrázva majd vízszintes, majd függőleges, majd rézsutos vonalakkal.

Mivel pedig a karikapénzek különböző súlylyal bírtak, minduntalan mérleget kellett elővenni, mi nemcsak hogy alkalmatlan, de idővesztegetés is volt. — Hogy e bajon segítve legyen, a phoenicziaiak, az őskor kalmárai azon gondolatra jöttek, hogy a pénzül használt karikákat megbélyegezték, mint ezt a görög szónokok műveiben olvassuk, mely magyar fordítás szerint így hangzik:

„A pénzt pedig nemde a phoenicziaiak találták fel, a barbárok között a legokosabbak és legeszélyesebbek? Ők az anyagot egyenlő mérték szerint osztották el, és elsőik voltak, kik értékjelet adtak a nehézségeknek, mely szerint meg lehetett tudni, melyik súlyosabb, melyik nem.“

Ismét sok évszázadnak kellett elmúlni addig, míg a phoenicziaiak által behozott bélyegzett pénzekről, a könnyebben kezelhető lapos pénzeket hozták forgalomba.

Az eddig felhozottakból tehát azt a következtetést vonhatjuk: hogy a cserekereskedés adott életet a pénzeknek, hogy a mivelődés épen úgy mint a természet, nem ismer nagy ugrásokat, hanem lassan, fokonként halad, miről a pénzek fejlődése is tanuskodik, hogy a régiségbuvárok által eddig a tárgymutatókba bevezetett karikák, nem mint nyak-, kar-, ujj- vagy lábékességek szerepeltek, hanem mint kezdetleges pénzek. És e karikapénzek egyszersmint a történetelőtti idő embereinek ipara, csere és pénzviszonyaira bizonyítékul szolgálnak.

Magyarországban Kiss Ferencz volt az első, ki a karikapénzekre a magyar közönséget figyelmeztette.²⁾ Később Érdy,

¹⁾ A felsőmagyarországi muzeumban ily karika minegy 38 db. látható bronzból.

²⁾ Franz v. Kiss. Die Zahl- und Schmuck-Ringgelder.

több külföldi tudós után tett erről említést, újabb időben ez elmélet mellett régészeink közül Hampel veté mérlegbe szavát, hogy a fennebbi czélokra északi népek is efféle karikákat használtak.¹⁾

Felsorolva azon elméleteket, melyek a pénzeknek lételt adtak, áttérek a magyarországi pénzek bővebb ismertetésére.

A kizárólag baromtenyésztés-, vadászat- és halászattal foglalkozó őseinknek igényei csekélyek voltak. Szükségleteiket, miként a többi hozzájuk hasonló népek, csere útján szerezték be. Ázsiai hazájukban saját veretű pénzök nem volt. A fejlődelmek korában külföldi kalandozásuk alkalmával annyi zsákmányt szereztek, a mennyi elég volt a forgalom közvetítésére. Használatban lehetett Európa majdnem minden népének pénze. A verebi és bene pusztán talált sírokban frank és olasz pénzekre ismerünk. Első megkoronázott királyunk sz. István a törzsszerkezeti alkotmány megváltoztatásában a korabeli uralkodókat követvén, szabott nemzetének törvényeket; a pénzverésnél is tehát hihetőleg Kopasz Károly frank királyt követvén, ki elrendelte, hogy az érem egyik lapján a király képe, másik lapján a város neve, és közepén kereszt legyen; ugyanilyeneknek ismerjük sz. István pénzeit is.

Az Árpádházból származott királyok pénzeit három csoportba oszthatjuk.

Az első csoport sz. Istvántól, mint a magyar érmészet megalapítójától, sz. Lászlóig (1000—1095.) tart. Ezen pénzek előlapján a király neve, hátulsó lapján különféle változatokban PANONIA és REGIA CIVITAS olvasható. — Pannonia alatt az egész országot értették, mivel Salamon király pénzein PANONIA TERA fölírat fordul elő, a Regia civitas alatt pedig Esztergom és Székesfehérvár értendő.

A második csoport Kálmántól Imréig (1095—1204) tart. E korszak pénzein fölírat helyett egyszerű vonalakat lehet látni, és a külső kiállítás is durvább az előbbeni korszakéhoz mérten.

A harmadik csoport II. Endrétől III. Endréig (1205—1301) terjed; a pénzekon felírat helyett a király képe vagy

¹⁾ Br. Nyáry Jenő. Az aggteleki barlang mint őskori temető. 23. l.

feje, továbbá állatok, épületek, hold, csillag, liliumok, egyszerű vagy kettős kereszt látható.

A vegyes házból (1301—1526.) származott királyainknak pénzei fém, felirat, súly és alakra nézve már változatosabbak. E változatosság még inkább észlelhető a Habsburgházból származott királyok pénzein vagyis évszámokban kifejezve 1526. napjainkig.

Mint minden országnak, úgy Magyarországnak is pénzei előbb ezüst- és aranyból verettek; rézpénzt nálunk legelőször IV. Béla veretett a tatárjárás után 1242-ben. Azorban e sajátos irmodorral ellátott pénzeket igen sokan tatárpénzeknek tartják; de helytelenül, mert azokat nem a tatárok, hanem az ismaeliták verték.

Az ismaeliták beköltözése Taksony vezér idejére esik, midőn a Bolgárföldről kiszakadva hazánkba jönnek a mősiei elszlávosodott bolgárokon keresztül. A magyar ismaelitáknak a mősiei bolgárokon keresztül való jövetele, kiknek pénzein az ujjur írás egész szókba fűzve össze előfordúl: a byzanci pénzverő modornak ismerete, miként ezt IV. Béla érmei igazolják; tehát az u. n. tatárpénzek nem a mongolok magyarországi tartózkodása és befolyása alatt és ezektől a magyarországi keresztény, zsidó és ismaelita pénzverők által eltanúlva készíttetek, hanem a mősiei Bolgárországból beköltözött ismaeliták által, még pedig a Volga tájáról hozott hagyományos modor szerint.

IV. Béla után nagy Lajosnak (1342—1382) fordulnak elő nagyobb vastagságú rézpénzei, valamint Zsigmondnak (1387—1437), V. László (1452—1458) és II. Lajosnak (1516—1526) is voltak közforgalmú rézpénzei. Azonfelül I. Ulászló (1440—1444) királynak is némely ezüst pénzei inkább rézpénzeknek tekintendők rossz keverékeik miatt; ismerjük még I. Mátyásnak (1458—1490) és II. Ulászlónak (1490—1516) rézpénzeit; de ezek inkább emlékpénzek és fémerek, mint forgalmi pénzek.

II. Rákóczy Ferencz kezdett ismét rézpénzeket veretni, s abban az időben I. Lipót is „Ex necessitate“ felirattal. — Ezek ideiglenes használatul voltak ugyan behozva, de attól az

időtől napjainkig a rézpénz megtartotta folytonosan forgalmi becsét.

Rákóczy „Emlék-irataiból“ azt is megtudhatjuk, hogy mi bírta a fejedelmet rá a rézpénznek behozatalára. A szószerinti szöveg a következő:

„A nemes szívek lángra lobbantak a szabadság nevére és siettek fegyvert fogni, annak visszanyerésére. De az ige nem volt elégséges fizetéssel, fegyverrel, lovakkal és ruházattal ellátni a sereget. A néptől kelle tehát kérni, hogy adhassunk neki. Azonban ugyanezen nép volt a katona is; adóra és élelemadásra kellett volna tehát szorítani (a nélkül, hogy megszünjék a földet művelni) s ugyanez időben a háború fáradalmi elviselésére is kényszeríteni. Ezen ország, mely — bátran mondhatom — termékenységgel s a természet áldásaival Európa valamennyi tartományait felülmúlta: örökre elveszti mind azt a pénzt, mit boráért Lengyel- s mit marháíért Németországból nyert; az ausztriaiak elvevék az adók fejében. A török háborúk alatt Bécsbe hordott pénz a császári seregnek szükséges ausztriai árukra fordítottatott. A vert pénznek e nagy ritkasága már a háború kezdetekor kényszerített a rézpénz behozatalára, nehogy a néptől kénytelenítsem adót követelni, mely úgysis tulajdon lovaival és fegyvereivel szolgálván, az élelmet is maga adá a legjobb akarattal. A királyi harminczadok jövedelmei csekély segélyül szolgáltak, mivel a háború következtében bevételeik nagyon csökkentek; különben is sokat el kellett a vámok közül törölni, mint a melyek a németek által a népnek terhére törvény ellen szedettek az országban. Az arany- és ezüsbányák, melyek gazdag ércz-erek találása reményében miveltettek, alig hozták be a rájuk fordított költséget. Így tehát nem maradt egyéb hátra, mint a rézbányáktól várni a legnagyobb segélyt. De ha a rézpénz belső értéke szerint veretett volna, sem pedig terjedelme miatt a forgalomra nézve haszonvehető nem lett volna.“¹⁾

A fejedelem tehát a magyarországi megyék és kir. városokhoz egy köriratot intézett, melyben két millió értékű for-

¹⁾ II. Rákóczy Ferencz fejedelem emlékiratai. 3. kiad. Pest 1868. 70.

galmi rézpénz verhetésére fölhatalmazást kér, a mit meg is nyert.

Rákóczy rézpénzeiből a következőket ismerjük :

1) Előlap. Sima karimájú körben „PATRONA X HUNGARIAE” körirat, Magyarország védasszonya ülőhelyzetben, jobb-jában kormánypálcza, balkarján a koronás Jézust tartja, lábai félholdon pihennek.

Hátulsólap. Sima karimájú körben körirat : POLTURA. X A. 1707. Magyarország czímere, a kétfelé osztott spanyol pajzs jobb felén négy szellemen, a baloldalon a három halom középsőjén álló koronából kiemelkedő kettős kereszt. A pajzs felett öt lilimos gombú korona; a pajzs jobboldalán a téren K. a baloldalán B. betűk. C—M., M—M., pénzverdei jegyekkel vagy ezek nélkül.

2) Előlap. Fogas karimájú körben a tér felső részén két sorban

PRO LIBERTATE¹⁾

alatta római X ág- és levéldiszitményekkel bekerítve.

Hátulsólap. Fogas karimájú körben Magyarország czímere koronával, a téren a pajzs két oldalán ketté vágva 1704. évszám C—M. M—M. N—B. pénzverdei jegyekkel vagy anélkül.

Rákóczynak rézpénzeit közönségesen kongó pénznek, míg az ezüstöt pengőnek nevezték.

Rákóczyt a mindinkább szaporodó szükségletek arra kényszeríték, hogy a törvényhatóságoktól egy újabb két milliónyi rézpénzverhetésére felhatalmazást nyerjen. — A fejedelem a felhatalmazást megkapta, de a hamis pénzverők is felhasználták a kedvező alkalmat és a rézpénz úgy elszaporodott, hogy a ke-

¹⁾ A tüzesvérű kuruczok „pro libertate” feliratból a következő mondatot állították össze : „Princeps Rákóczy Ope

Legionum Illustrissimi Beresényi Et Reliquorum Totam
Austriam Trucidabunt Ense“.

Az ellenfél is azonban összeszedvén magát s ugyanazon betűkből a következőt magyarázták ki : „Peribitis Rebelles Omnes Laqueo, Igne, Bello, Exitio ;
Reliqui Tandem Austriae Tributarii Eritis.“

reskedők fölemelték az árucikkék árát, a vevők azonban minden zugolódás nélkül kifizették azt.

„Az elszegényedett nemesség a rézpénzt adósságai kifizetésére, vagy szükségből elzálogosított ősi birtokai kiváltására akará fordítani: de azt e célra nem használhatván, megkezdévetni, minek az lett a következése, miszerint a jövődre gondolván, mindenki azon igyekezett, hogy rézpénzét ezüst vagy aranyra válthassa. Így keletkezett azután a pénzváltás rézről ezüstre, s az utóbbinak ára annál inkább emelkedik vala, mennél bővebben terjedt el a rézpénz.“

Ily értelemben nyilatkozott a fejedelem a rézpénz által okozta zavarról, s ennek megszüntetése végett 1706. január hóban Miskolczra fejedelmi gyűlést hirdetett; és mikor a tanácsosok nagy része azt óhajtá, hogy a pénzverdék működését be kell szüntetni s adót kell a népre kivetni, hogy a rézpénz értéke növekedjék — már majdnem elfogadtatott — midőn a fejedelem következőleg szólott:

„Emlékezzünk meg arról, hogy a háború kitörésének főokai a németek által kivetett sarczok és adók voltak, melyek számtalan zaklatással és boszantással jártak, amik ezeknek elkerülhetetlen következményei szoktak lenni, hogy a háború kezdete óta a nép ingyen és önkénytesen látja el a hadsereget élelemmel, mivel a marhák tartása neki semmibe, legfőlebb egy kis munkába kerül s a föld bőven termi számára a gabonát, legnehezebb neki készpénzhez jutni a kereskedés és az eladás hiánya miatt, mert mindenki a maga terméséből él, hogy keménykedéshez kellene nyúlni, hogy azon kevés készpénzt, mely úgyszólván csak átfut a nép kezén, elragadjuk tőle, s hogy a többségtől olyasmit kérnénk, amivel igazán nem bír, s végre, hogy a nép közül csak azok fizetnének leginkább, a kiknek fiaik vagy rokonaik a hadseregben szolgálván, ezeknek zsoldja vagy zsákmánya által segítettnek; azt azonban igen zokon venné a katonaság, ha elkezdénők családjaikat zaklatni. Ha a rézpénz bősége oka értéke csökkenésének; e bőség bizonyosan nem a nép között kersendő, hanem a nemesség, a hadi tiszték, s leginkább a főurak között, és minthogy ezek nem eshetnek adózás alá: ez úton nehezen lehetne azt forgalomba hozni, hogy mindaddig, míg e pénzt úgy

nem használhatják, mint az ezüstöt és aranyat, nem válik az becsülésük és vágyaik tárgyává: mert valóban miért kívánna valaki gyűjteni és tartani olyan pénzt, a melyet sem adósságai kifizetésére, sem zálogos birtokai kiváltására nem használhat, sem fekvő jószágot nem szerezhethet rajta, sem kamatokra ki nem adhatja? Nem tagadom, hogy nagy bajok származhatnak abból, ha e pénznemet mindezekre alkalmasnak nyilvánítanók.“¹⁾

Ugyanezen év június havában tartott nagyszombathi értekezleten újból szóba jött a rézpénz ügye; erről pedig a békeokmányi javaslat XVII. czikke a következőket tartalmazza:

„A rézpénz értéke, miután égető szükségből történt veretése, azon állapotban maradjon, melyben jelenleg találtatik, de ezentúl ne szabadjon ilyest verni az országgyűlés megegyezése nélkül. Beváltására a bányajövedelmek fele fordíttatik évenként, s a mi beváltatott, azt haladék nélkül kell beolvasztani. Ezen pénz behozatala azért vált szükségessé, mert a múlt években számtalan adók és zsarolások által annyi millió vétetett ki aranyban, ezüstben az országból, hogy a szegény országlakosok, ha a rézpénz veretése elmarad, nem fogtak volna megélhetni s jövődre sem élhetnének meg.“²⁾

A megingatott pénzvviszonyok helyzetét a miskolczi fejedelmi tanács határozatai sem valának képesek helyreállítani. Feltehető tehát, hogy a miskolczi fejedelmi tanács határozatai folytán újból 2 millió veretése határozottatott el, mert Rákóczy rézpénzei összesen 6 millió értékig verettek.

Az 1707-diki ónodi gyűlésen a rendek többsége a rézpénz veretésének megszüntetését sürgette, és a miskolczi fejedelmi határozattal ellenkezőleg azt is bangoztatták, „hogy ezentúl a zálogba vetett jószágok visszaváltása s adósságok törlesztésére használni ne lehessen a rézpénzt“. Ez utóbbi indítvány azonban megbukott; de az is igaz, hogy az ónodi gyűlés után mindenki igyekezett túladni a rézpénzen, és sajátos utakon az mind visszaszivárgott az állami kincstárba, az ott levő arany és ezüst pénzt húzván ki ama helyett, úgy hogy már 1708-ban Rákóczy-

¹⁾ Id. mű. Emlékiratok 170. s köv. l.

²⁾ Szalay, Magyarország tört. VI. k. 344. l.

nak csak rézpénze volt, ¹⁾ ezzel pedig a háborút tovább folytatni nem lehetett.

A Rákóczy pénzein előforduló K.—B. betűk Kassa városát és Kőrmöczbányát, a C—M. és M—M. betűk Civitas Munkács, az N—B. pedig Nagybánya városokat jelölik. A munkácsi pénzverdéről maga a fejedelem 1711-ben ezeket írja: „Pénzverdét is állítottam benne (t. i. Munkácson) s mindent a mi csak pénzzé verhető vala, ott hagytam.“ ²⁾ A kassai pénzverőház 1707. év végéig bizonyos Hutter vagy Hutmann nevű igazgató vezetésére volt bízva. Hutter azonban ekkor hivataláról lemondván, miután lemondása el nem fogadtatott, egy ideig még a pénzverde élén működék; de lemondását ismételve, helyébe Hrabovszky János lépett.

Hrabovszkynak ez alkalommal reversálist kellett kiállítani, mely kelt Kassán, 1709. márcz. 24. ³⁾

Rákóczy kassai pénzverőházának mintavésnöke: Debreczeni Ötvös András volt, ki az iránt folyamodék az országos közjöveldelmi tanácshoz, hogy őt „terhes és szemfényvesztő munkálkodás fáradságos és magának is költségébe telt munkáiért“ méltóztassék illő jutalomban részesíteni. Mik voltak pedig ezen terhes és szemfényvesztő munkák? azt Debreczeni, Rácz Márton felsőmagyarországi kerületi pénztárnoknak egy bizonyítványával igazolja, mely Kassán kelt 1708. jul. 5-én. ⁴⁾

Helyén valónak találok itt még felsorolni azon különböző idegen nemzetbeliek pénzeit is, melyeket Magyarországon oly gyakran találnak; a főbbek ezek közül:

1. A kelta pénzek. A kelták Nagy Sándor (336—323. Kr. e.) idejében laktak a Duna mehéjén; tüntető nép volt, egy alkalommal Nagy Sándor azt kérdezé tőlök: „mitől félnének legjobban“, a Kelták felelék: „netalán az égboltozat leszakadjon, s minket elnyomjon.“

¹⁾ Emlékiratai 242. l.

²⁾ Emlékiratai 394. l.

³⁾ E reversális egész terjedelmében olvasható „Arch. értesítő“, 1878. XII. k. VII. füz. 242—44. Thaly Kálmántól.

⁴⁾ Arch. ért. XI. k. 10. sz. Thaly K.

2. Római pénzek : Kr. e. mintegy harmincz évvel hódította meg Augustus a Dunántúli részt — Pannoniát. Tiberius, Kr. e. 4-dik évben római provinciává rendezte be. Katonai gyarmatok szállítottak a meghódított részek védelmére, melyek a római miveltség és polgárisultság terjesztését is eszközölködtek voltak ; számuk a Kr. utáni második században mintegy 25 vala. — Századokon át tartott a rómaiak uralma Magyarországon, nem csoda tehát, ha a római caesárok pénzeit nagyobb mennyiségben láthatjuk a felsőmagyarországi muzeumban is.

3. A quádok pénzei : A quádokat a germán népesalád egyik ágául ismerjük. Jóllehet vannak írók, kik a quádokat a szlávoktól származtatják ; ezt azonban megezáfolják ama érmek, melyeket Márc Aurél császár a markomann báború ideje alatt (170—174.) veretett. Ezen érmeken a „germanicus és sarmaticus“ czimeket olvassuk.

A quádok egyfelől az Ipoly és Garam folyók, másfelől a nyugati kárpátok s a Duna között laktak. — Az eddigi leletek után azt lehet következtetni, hogy földmiveléssel és iparral foglalkoztak ; a béke és háború eszközeit szép izléssel állították ki ; védelmi és szertartásos építkezéseik pedig azt bizonyítják, hogy a quád nemzet nem volt barbár.

Quádországon nagy forgalmú kereskedő út vonult át, mely az Adriát az Északitenger partjaival összekötötte. Carnuntumból (Óvár közelében) a borostyánkő főpiaczáról, vezetett a Vág völgyén a csáczai völgyön fel a jablunkai szoroson át a Visztuláig s innen a Baltitenger partjáiig. Ezen a kereskedő úton már korán a római respublica denárai s a dyrrhachiumi drachmák kerültek az országba.

A quád királyok közül a kiknek pénzeik fenmaradtak, ezek a következők : Poltivarus, Sissavarus, Vannius, a ki 19—50. uralkodott Kr. u. Omisarus (169—174.) Ariogäsus (174—175). Pénzeik előlapján a fejedelem képe, hátulsó oldalán pedig különböző állatok és más symbolikus jelek láthatók felirattal vagy anélkül.¹⁾

¹⁾ V. ö. Neudeck Arch. Ért. III. k. 1881. 83—98. l.

4. Frisatikus pénzek: Ezen apró pénzek alkalmasint Frisach (Krajna) várostól veszik nevöket; egyik oldalukon többnyire főpap vagy herczeg, a másik oldalon templom vagy torony láthatók; innét történt, hogy minden érseki, püspöki vagy apáti jelvényekkel ellátott pénzek frisatikusoknak neveztek.

Magyarországban még igen gyakran találunk oly pénzeket is, melyeken latin betűkkel az Adna, Atta, Ausero, Bia, Biatec, Busu, Cobliob, Covnos, Donnus, Dubno, Eccαιο, Evoiv, Monnor, Nenet, Nonnos stb. nevek vannak kivésve. A Bia és Biatec névvel veretett pénz oly közönséges, hogy az a legkisebb gyűjteményben is fellelhető. Ebből ismét azt magyarázzák, hogy ez a fejedelem vagy fejedelmek egykor ezen a tájon igen sokáig uralkodhattak.¹⁾

Ezek után hátra van még, hogy néhány sorban összefoglaljam a pénztudományt vagy numismaticát.

A történelem segédtudományaihoz tartozik a pénzisme (numismatica) is, mely a régi pénzeket ismerni és megítélni tanítja.

A legrégibb pénzek, melyek hozzánk eljutottak, nem haladják fel a Kr. előtti ötödik századot; ilyenek találhatók Alsó-Itáliában és Sicilia szigetén, mit mutat azon pénz, melyet Sybaris városában találtak, melyen a Ξ. helyett M. és az Υ. helyett V. látszik, és jobbról balra olvastatik VM. Sy.

A pénzek első korszaka kezdődik Kr. e. 500. és tart 476. Kr. u. A második korszak 476—1493. vagyis Miksa császárig; a harmadik korszak 1493-tól napjainkig.

A pénzek anyaga arany, ezüst és réz. Spártában Lyncurgus törvénye értelmében vaspénzt használtak. II. Frigyes (1215—1250.) Faenza (Olaszország) város ostromlása alatt, egyéb pénz hiányában bőr pénzeket adott ki.²⁾ — Amint kezdett azonban valamely ország jóléte gyarapodni, úgy pénze is újabb anyaggal cseréltetett fel.

A pénzek alakját a képek és fölírások teszik. — A képek vagy istennek, császárnak, királynak vagy más fejedelemnek arcát,

¹⁾ Römer, Műreg. Kalauz. 71. l.

²⁾ Römer, Arch. Ért. V. k. 166. l.

vagy más jelképeket ábrázoltak, melyektől gyakran a pénzek nevüket is vették. A macedonoknál philippicusoknak, a perzsáknál daricusoknak neveztettek, mivel ott II. Fülöp, itt Darius verette azokat. — Athenében a pénzek baglyoknak hivattak, mivel a pénz hátulsólapján bagoly volt rajzolva. Innen eredt a közmondás: sok bagoly nyugszik a házteteje alatt. Peloponnesusban teknős békáknak hivattak; innét származott a közmondás: az erényt és bölcseséget legyőzik a teknősbékák; a perzsáknál nyilazóknak nevezték a nyilázó képtől. Azért Agesilaus spártai király Ázsiából visszajövéen, mondá: hogy 30 ezer nyilazók (pénzek) kényszeríték őt a visszatérésre. A rómaiaknál bigati, quadrigati, victoriati, ratisi néven is neveztettek, a mint t. i. biga, quadriga, victoria vagy ratis hajó volt reá kivésve.

A fölíráások adták tulajdonképen a pénzeknek az életet; mert ezekből nem csak a pénz alkotóját, az arcznak nevét, hanem hol, mikor, miért és kinek tiszteletére verettek, megértjük, s mind a történetben, mind a származástanban számtalan hibákat kijavíthatunk a pénzek segítségével. — Képek vannak a pénz első részen (pars adversa) és a hátulsó részén (pars aversa) felírással, a pénz karimáján előforduló írás legendának nevezetett.

Hogy mily nagy a haszna a régi pénzek ismeretének, az bővebb bebizonyításra nem fog szorúlni, ha tudjuk, hogy a pénzek bizonyítékai minden más tanúkéval hitelesebbek; mivel egykoruak s nem hamisítottak meg, mint a legnevezetesebb írók munkái sokszor a bírálók hanyagsága miatt. Azonfelül még, mivel nyilvános hatalom által verettek, semmi csalárdság nem követtetett el. — Ezekből tanuljuk, minő állapotban voltak bizonyos időkben a szép művészetek és mesterségek, milyen volt az országnak anyagi jóléte stb. Így p. a középkori pénzek gyűjteménye, csaknem teljes biztonsággal eligazít arra nézve, hogy mely királyok kormánya alatt minők voltak valamely nemzetnek anyagi viszonyai. Így nálunk II. Endre, Zsigmond s a két utolsó Jagello korában látjuk a váltópénzeket a legselejtebeknek.

A régiek a numismatikát mint tudományt egészen megvetették; nem is találunk rá példát, hogy a régi világ műkinseinek gyűjtői Augustus és az Antoninusok idejében a pénzt

beesülték volna, pedig már akkor is valának városok, melyeknek pénzei régiségökre s verésök szépségére nézve figyelmet keltettek.

Petrarca Ferencz (1364—1374.) volt az első, ki a régi pénzeket gyűjtögetni kezdé, hogy a hiányos történeti adatokat kiegyenlíthesse.

A XV. s méginkább a XVI. században ellenben, a legnagyobb buzgalommal fogtak a régi pénzek gyűjtéséhez, uralkodók és magánosak vetélkedének egymással e nemben, főleg Olasz-, Francia- és Németországban főképen azért, hogy a római történetben szerepelt egyéneket hiteles képekből ismerhessék.

Magyarországban már Mátyás idejében foglalkoztak a numismatikával, de nem a hazai, hanem a görög és római pénzeket ismertették. Jeles pénzgyűjteménye volt a királynak, az esztergomi érseknek, Janus Pannonius pécsi püspöknek, Augustinnak, II. Ulászló udvari papjának, melyet Cuspinián, Miksa, császár követe magasztal főképen, a XVII. században Zrinyi Miklós horvátországi bánnak Csáktornyan, melyet Tollius Jakab Itinerariumában leirt stb. stb.

A mint növekedett azonban a szenvedély a régi pénzek gyűjtésében, ép úgy akarták is azt egyesek kizsákmányolni; nevezetesen a régi minták után megtanultak oly pénzeket verni, melyek a valódiakhoz hasonlítanak; eleinte ugyan ezeket nem csalásból, hanem a tudvány kielégítése végett készítették, főleg Rómában, Paduában és Vincenzában; később azonban ügyes vésnökök mint Cavino, Belli stb. ebből keresetet csináltak maguknak.

A hamisítás megismerésére meg kell jegyeznünk, hogy a régi pénzek nem öntettek, hanem verettek; az öntött és vert pénz között pedig az a különbség, hogy az sima, ez pedig amint a mintán maradtak apró kövecskék, a pénz háta is göröngyös lesz, s ugyanazért simítani, faragni kell ezt. Újabb időben e hamisítások még nagyobb tökélyvel üzetnek, azért legezélszerűbb a régi pénzek felismerésére a nagyobb pénzgyűjteményeket megtekinteni, s ha ottan nem találtnak olyanok, valóban, nem ok nélkül gyanús lesz a pénz.

A pénzisméhez tartoznak még az emlékérmek is ; ezek valamely jeles személy, vagy nevezetesebb események megörökítésére verettek és veretnek mai napig.

A régieknél az ily érmek rézből valának készítve, későbbi időkben azonban arany, ezüst és bronzból, részint felsőbb rendeletré, részint magánosak kívánatára. — Az emlékérmeket három csoportra lehet felosztani, u. m. személyiekre, melyek valamely névhez kötött történeti eseményt érdeklő adatot tartalmaznak ; történetiekre, melyek valamely ország, város vagy helyre vonatkozó történeti ténnyt említenek fel ; egyletiekre melyek egyletek s társulatok viselt dolgairól emlékeznek ; a történelemre azonban az ily érmek kevés haszonnal bírnak, mivel régi érem kevés található, az újabb történelmi adatokat pedig biztosabb s bővebb kútfőkből meríthetjük.

Dr. Tóth Lőrincz.

Egy cím nélküli levél.

Az enyészettől megmentette s a f. m. muzeumnak ajándékozta: Petrőczy Gellért ügyvéd Kassán.

Hogy mindenek előtt e levél külalakjával ismerkedjünk meg: kétrétbe hajtva magassága 25, szélessége 20 ctm, s papirosa iparfajlódási szempontból éppen olyan nevezetes, mint a mult idők sajtóviszonyainak tekintetéből a tartalma.

Azt gondolná az ember, hogy egyedül a jelenkor papírgyárosainak jutott a dicsőség: felülemelkedni az üvegkészítőkön. Már amennyiben tudniillik ezek még mindig törik a fejüket, hogy ugyan hogy is lehetne hajlékonyná tenni azt, ami természeténél fogva törékeny; míg amazok most már a szalma, fa, kőpor s több eféle pótalkatrészek segélyével fényesen megoldották a problema ellenkezőjét; mert hiszen immár ha akarják, törik ami azelőtt hajlott, reped ami szakadt.

Akiknek a kezökben régibb írások, különösen e század első tizedeiből származók megfordultak, bizonyosan azt az általános tapasztalatot szerezték, hogy apáink papirosa, — a posztókereskedők kedvelt ajánló szavaival szólva — olyan volt mint a bőr.

Pedig ez nem igaz.

Levelünk 1835-ben kelt, tehát papirosát is legalább abban az esztendőben csinálták, mégis az összehajlítás helyén már teljesen kétfelé vált, jóllehet a körülményekből ítélve, valami nagyon gyakori forgatásban nem igen részesülhetett. Ötven esztendővel ezelőtt is igaz volt tehát, hogy nem mind rongy az ami papiros; akkor is tudtak a tartalmatlan silányságnak szép külső által nagy értéket adni; akkor is értették egyes iparos cégek mai jelszavát, hogy: a portéka csak *mutasson*, vevőt biztosan talál.

No hát a mi levelünk papirosa is mutat, olyan v-linforma, tetszetős; azért nyugodott meg rajta annak a nagy szellemnek tekintete, mikor egyedül a nemeset kereső s nemeset tevő, becsületes kezével, halovány, vékony betűkben a következőket rávezette :

Igen tisztelt, de kegyetlen

Nagyságos Uram !

E pillanatban veszem a Társalkodóba küldött legutolsó Cikkelyemet a kitörölt helyekkel.

Nagyság Uram! Valóban minden kis füszer, mi olly száraz tárgyat mint a hajózási emészthetővé tenne, ki van törülve belőle. Igen igen elszomorított. Mert valóban legjobb szándék, leg-tisztább akarat is meg van illy módon bilincselve; s majd majd legbátrabb biztosb 's jobb lesz, semmit, de éppen semmit se tenni, 's ha lehet még gondolkozni sem. Nem akarok azonban Nagysádnak kellemetlenkedni, legfőkép, mert igazi tisztelője vagyok, 's azután, mert igen átlátom és értem helyzetét.

Ennekokáért olly bátor vagyok, a kitörölt sorok helyibe az ide mellékelteket javasolni, és ezekért „pardon't kérn.” Már ha ezen ártatlan kis bökdösések sem csuszhatnak el, miket individualiter senki sem fog magára vehetni, akkor valóban kénytelen leszek írói pályámrul, legalább Magyar Országban lemondani; mert szalmát, csak szalmát adni cledelül a községnek, ha néha néha egy kis mag is esik ki tollambul, nem vagyok képes; mit igen tisztelt Nagysád maga is bölcsen átlátand.

Soraimmal Nagysádnak hosszasan alkalmatlankodni nem akarván — melyekkel ugyis olly sokszor bajlódni kénytelen — igaz tisztelettel maradok

Nagyságodnak

Pozsony Junius 28-ikán

1835

alázatos szolgája

Gf. Széchenyi István.

E levélen ugyan nincs kiírva a czimzett neve, de a szöveg elég világosan megmondja, hogy ki volt az a kegyetlen Nagyságos Ur, aki előtt Széchenyi István is pardonért könyörgött. Nem lehetett az más mint a Társalkodóba szánt kéziratok nyomtathatása felett abszolút hatalommal ítélő ur, a gondolatok életének és halálának ura, írók és kiadók réme — a censor.

Tudva lévő dolog, hogy Széchenyi a híres Helmeczy Mihály által szerkesztett Társalkodónak 1835-ki évfolyamán keresztül folytonosan a dunai és tiszai gőzhajózás érdekében czikkezett. Itt kapacizált, buzdított országalapító forgalmi politikája érdekében. Kérdését kimerítő alapos előtanulmányokkal tárgyalva, nem elégszik meg az argumentumok száraz felsorolásával, hanem sokszor elmés ötleteket is használ olvasói megnyerésére. Egyik közleményét például ilyenforma szójátékkal végzi: *Fődolog a hitel, ezt magyarom hidd el.* Helylyel-közzel azután hogy az utjában álló tehetetlen tömegeket mozgásra kényszerítse, bizony az „ártatlan bökdőségekhez“ is hozzáfolyamodik; amit rossz néven venni nem is lehet, mert azt minden ember úgy csinálja, aki tudja hogy mit akar, és igazán akarja azt amit akar.

Hogy mik voltak azon okvetetlenül tartalmas, nyomós megjegyzések, melyeket ő maga is tollából kiesett *magnak* nevez, az eddig előttünk titok; és ha csak az eredeti kézirat vagy annak másolata valahol fel nem maradt, vagy pedig ha ennek a levélnek a mellékletét — melyre valószínűleg rá voltak vezetve — nem mentette, vagy nem menti meg úgy mint magát e levelet a véletlen: akkor az örökre is titok marad. Nyomaveszett, eltűnt, s hogy miért? — Petőfivel szólva — megmondja a censor.

A mai kor szülötte előtt, persze ez a fogalom is egyike az ódonságunk miatt ismeretlen, értelmetlen dolgoknak, akár a régi kétgarasos. Kiment a használatból, értékét veszítette, elkopott. Mert hát mindennek ez a sorsa a világon: születik, fejlődik, meghal.

A szavaknak, azok értelmének, a fogalmaknak is meg van az ő fejlődéstörténetük. Előteremti őket vagy a valódi vagy a képzelt szükség, vagy a szeszély, vagy az agyafurt rossz akarat; azután a körülményektől függ, hogy hogy boldogulnak. Nagyon sok közülök egész fiatalon, életének első éveiben vesz el, éppen úgy mint az emberek; de némelyik roppant nagy kort ér, megmegifjodik, értelmet, alkalmazást cserél. Vannak esetek, hogy egyik másik uralkodó hatalommá növekszik, óriási tömegeket hoz lázas tevékenységbe; de olyan is akad, amely a társadalom sorvadásának válik okozójává

Fejlődési folyamatokon ment tehát keresztül a *censor* fogalom

is és ennek köszönheti, hogy bár ugyan nem a régi fényben, nem a sella curulis-en, nem a toga praetextában mint egykor a rómaiaknál; hanem egyes testületek becsületbiróságaiban, de meg a pénzintézetek váltócensuráiban is, tehát még mindig nagyon tisztességes körülmények között, már a harmadik ezred-évet éli.

Amint az iskolákban is tanítják, a római nagy birodalom örökebe a kereszténység lépett. Éppen azért legkevésbé sem lehet csodálkozni, hogyha társadalmi berendezésünk, jogi intézményeink alapját, idevágó műszavaink eredeti értelmét a Tiberis partján elterülő világvárosban találjuk.

Azon intézmények között, melyek Cicero hazájának azt az erős szervezetet, azt a bámulatos nagyságot megadták, semmi esetre sem volt utolsó a censorság. A római polgárok vagyoni viszonyát, társadalmi rangfokozatát, adó- és vámügyét, Servius Tullius alkotmánya szerint, öt évről öt évre nyilvántartani; 442 óta K. e. az erkölcsi kérdéseket is kritika alá venni s ennek megfelelőleg elmarasztaló ítéletet mondani; az ősi szokások megtartása, a családos élet tisztessége, a gyermeknevelés, a rabszolgákkal való bánásmód, a hiválnokok lelkiismeretessége, az eskü szentsége, a színészek, sophisták, philosophok s rhetorok túlkapásai felett őrködni, — oly feladatok, melyek nagyon is érthetővé teszik, hogy eleintén magok a királyok gyakorolták a censori tisztet. Utánnuk természetesen a consulokra szállott; míg azután ezeknek a folytonos háborúk miatt sokszor hosszas távollétök, nélkülözhetlenné tette e hivatalnak az államfő személyétől való különválasztását. Eleintén az uralkodó osztálynak jutott e fontos tiszt, s csakugyan 348-ig K. e. mind a két censor a patriciusok közül választott; ekkor azonban Publius Philo diktator keresztülvitte, hogy jövőre legalább az egyik plebejusi legyen.

A császárság mint mindent. úgy ezt a hivatalt is magához ragadta. Julius Caesar felvette a morum praefectus czimet; Domitian pedig valóban gúnyára annak, hogy egykor a censori méltóság, rendesen a becsülettel viselt consulatusnak egy huzamban csak egyetlen egyszer élvezhető jutalma volt, magát censor perpetuus-nak nevezte. Természetes, hogy ilyen körül-

mények között az intézmény csakhamar minden súlyt és értéket elvesztett. Sohasem bizonyult be jobban, hogy nem az állás teszi az embert, hanem az ember az állást. Olyanok, akiket egyedül a czimboraság emelt fel és tartott ideig-óráig a magasban; akik közül soknak, csupán az aljas hízolgók hazugsága adta meg a képzelt értéket; akiknek a jutalmazást úgy mint a büntetést csak az önfentartási ösztön diktálta, — mondom ilyenek ragadták magokhoz azt a hivatalt, melyet nem a gyűrű, nem a czifra palást, nem az amphitheatrumbeli előkelő hely, de a feddhetlenség, önzetlenség, nyíltság, feltétlen igazságszeretet s az ez alapon fakadó egyetemes bizalom tett az államéletre nézve igazán áldásos befolyású tényezővé, igazi méltósággá.

Magukhoz ragadták s tönkre is tették.

Egyszer ugyan választás alá került még e hivatal, amennyiben Decius császár rendeletére a senatus felruházta vele Valerianust, de ő már az utolsó censor volt. Maga tehát e választás is úgy fogható fel mint a régieknek szomorú utánzata, melyet talán a hivatlan autokrataknál kimaradhatlanul jelentkező és pedig veszedelmőkre jelentkező gyöngeség érzete, vagy az elkésett jobb meggyőződés parancsolt, de hiába. Megmaradt ugyan a cím, azonban mások lettek az emberek, mások a társadalmi viszonyok. A haldokló intézménynek végső föllélekzése, a kialvó gyertyának utolsó lobbanása volt az egész. Nemsokára össze is csaptak a hullámok a birodalom fölött és elsöpörték a nagy ősoktól messze elűtő törpe hadat, mely a hanyatlás végső korszakában az ügyek élén élhetetlenkedett.

Ez volt a censor fogalom fejlődésének első és legdicsőségesebb korszaka. A második már a középkorra esik, midőn ugyanis az új uralkodó eszmének befolyása alatt, ugyancsak új értelmet és alkalmazást nyert.

A mohamedán fegyverek teljes megsemmisítéssel fenyegették a keresztény társadalmat; majd meg egyes vallásbölcseleti nézetek, tanítmányok, a többi között különösen az Averroismus jöttek ellentétbe a hagyományos felfogással; emellett egyházpolitikai, jogi, hatalmi, birtoklási kérdések merültek fel. Ilyen körülmények között tehát könnyen érthető, hogy a keresztény-

vallás és egyház érdekeinek mentése s biztosítása volt a jelszó mindenek előtt. Éppen azért találjuk e kor püspökeit, mint a keresztény tanok legközelebbről hivatott őreit a régi censorok eljárásának utánzásában. Esetről-esetre bírálat, *censura* alá veszik egyeseknek a hagyományos hit követelményeivel meg nem egyező tanítását, cselekvését, és a körülményekhez képest saját személyökben, vagy a synodicus gyűlések által reájok, poenitentia, interdictum s excommunicatio név alatt büntetéseket szabnak.

A tisztán egyházi ügyeken kívül értelemmel bírt még a *censor* fogalom az iskolai vizsgálókra, a *censura* a vizsgálatokra, a *census* pedig különösen a hűbéresek által fizetett adók kiszabására nézve honnan a mai nap már több jelentésű német *Zins* szó is eredett.

A könyvnyomtatás életbeléptével nagyot fordult a világ. A féltékenyen őrzött érdekek veszedelme hatványozottan nőtt. Csakhamar tudatára ébredt a tényleges hatalom annak, hogy semmit sem ér a bűnös ártalmatlanná tétele, ha maga a veszedelmes gondolat szabadon van. Ezt kell tehát meglánczolni; nem utólagos, de előleges (preventív) rendszabályokat alkalmazni.

Igy jutott a censorság harmadik, bennünket legközelebbről érdeklő fejlődési időszakába.

Fejlődést mondok, mert az előleges rendszabályok alkalmazásában is természetesen először csak elszigetelt kísérletekkel találkozunk. Így például Berthold mainzi püspök már 1486-ban behozta az előleges könyvcensurát, a lateranumi zsinat csak 1515-ben tette általánosan kötelezővé.

Franciaországban, különösen XII-ik Lajos alatt kedvezményekben, adóelengedésben részesült a nyomtatás; később azonban a politikai, vallási, különösen a Hugonotta zavarok itt is megtermették a keserű gyümölcsöt. Egyidőre I. Ferencz alatt teljes tétlenségre voltak kárhóztatva a könyvnyomtatók, mégis azután, bár a halálbüntetés terhe alatt megszabott előleges *censura* mellett, de folytathatták mesterségüket. Angolországban is 1642 óta, megbizottjai által maga a parlament gyakorolta az előleges censurát. Egyszóval ahol a reformationalis mozgalmak megbontották a társadalmi békét, amennyiben erre nézve, az ül-

dözött tanok gyors terjesztésével és a kölcsönös elkeseredés szításával nem csekély mértékben működött közre a sajtó, mindenütt hozzáfolyamodtak e rendszabály alkalmazásához.

De a hatalom nyomása nem maradhatott feljajdulás nélkül; éppen azért imitt amott ebben a korban is felhangzottak a sajtószabadság iránti követelések. Milton például már 1644-ben síkra száll az előleges censura eltörlése érdekében, de hiába. Közel másfél száz esztendőnek kellett lefolyni, míg ez irányban Amerika megadta 1790-ben az első példát, egy pótparagraphust szűrván ba alkotmányába a sajtószabadság érdekében. Ezt követte Angolország 1794-ben. Rövid időre életbeléptette a francia forradalom is, de a nagy hódító I. Napoleon ismét elnyomta; míg azután az 1814-ki alkotmány 8-dik cikkelyében véglegesen kimondatott.

Austriában II. József tett kísérletet ez ügyben, de bizony a kísérlet csakis az maradt ami volt, eredménye a nagyon rövid élettartam miatt nem lehetett. A kor, jobban mondva a környezet, nem bírta követni uralkodója szabad szellemének merész szárnyalását. Nem csoda. Hogy is bírta volna, mikor jóformán még mi sem bírjuk; pedig azóta egy, tapasztalatokban gazdag sok tekintetben kiábrándító század pergett le. Anélkül hogy minden intézkedésének föltétlen bámulója lennék, meggyőződése, hogy aki 1781. július 3-dikán a címerek viselése ügyében ilyen határozatot hoz: „Da wenig daran gelegen ist, wie die Wappen aussehen, so ist der Censor mit seiner ganzen Censur und die Anschaffung der gelehrten heraldischen Bücher hintanzulassen, und jedem, gemalte oder gestochene Greifen, Hörner, oder was immer für Tiere und Viecher, wenn sie ihnen Vergnügen verschaffen, zu führen zu gestatten“. — mondom aki 1781-ben így határoz, az nemesak akkor, de még 1885-ben is a jövő embere.

Visszazökkent tehát a régi kerékvágásba minden, az ő szemelehunyásával; sőt még hamarébb, mert élete végén kénytelen volt annak a valóságnak leverő tudatára ébredni, hogy a bölcsész és a költő embere, nem azonos a társadalom emberével; hogy a szabadság magában nem adja meg a helyes gondolatot és a nemes érzelmet; hogy a humanismus legszebb virágai, nem mezei de kerti virágok; a kert fogalomhoz pedig, hogy értelemmel bírjon, két tényező szükséges: a jó kertész meg a jó kerítés.

Éppen azért, a bekövetkezett rendbontó forrongásoknak s politikai zavaroknak nyugatról fenyegető veszedelme érthetővé teszi, hogy ismét életbe léptek a megszorítások minden irányban s újra behozatott az előleges censura. Ez azután érvényben is maradt az egész birodalomra nézve, de különösen Magyarországon mindaddig, míg az 1848-iki országgyűlés által kimondott sajtószabadság a kibékülés és a dualismus megalkotása folytán, az 1860-as évek végével érvényre juthatott.

Az erőlködés, melylyel a sajtó kötelekeiből megnyügözése óta folyton szabadulni törekedett, nem volt hiábavaló. A gondolatszabadságnak, az emberi ész nagykorúsításának ismert hangos követelése, a döntő körökben meghallgattalott. Bajos is azt védelmezni, hogy egy egészséges gondolat, azért mert nem esik valamely szűk látkörű censor eszejárásának éppen a sodrába, hát irgalom nélkül megfojtassék. Pedig sok ilyen gondolattól tagadta meg a censor, a régi könyvek czimlapján olvasható majestaticus *imprimatur*-t. És okozott a nyomdászoknak tömérdek technikai bonyodalmat; amint a Széchenyi leveléből látható, elkeserítette az író; megakadályozta, a kézirat kitörölt és módosított helyei által az olvasóban netalán támadó számtalan helyes gondolat és elhatározás születését. Az igaz, hogy sok irodalmi helytelenség megjelenésének is útját állotta; de minthogy rendszeren gymnasiumi igazgatók, akadémiai tanárok, tehát nagyon is nem független emberek közül neveztetett ki, bizony sokszor nagyobbnak tűnt fel előtte a veszedelem mint valóban volt. Levelünkben is ott áll hogy „igen átlátom és értem helyzetét.”

A jó gondolatok, megjegyzések, ritkébbak mint a silányak; éppen azért egynek a veszte közülök nagyobb kár, mintha ezekből akármennyi napvilágot lát.

Jelenleg már a civilizált alkotmányos országokban egyetemesen el van törölve az előleges censura. A régi magyar censorok közül is alig él még talán imitt-amott egy-kettő. Kassán Plath János jogakadémiai tanár s igazgató (meghalt 1873. okt. 7-én) volt az utolsó, aki már csak ezért is, de meg a furesa kritikával irt *Kaschaucr Chronik* czimű munkájáért is megérdemli, hogy neve a muzeumi Évkönyvbe kerüljön.

Meg van tehát a sajtószabadság s az e téren elkövetett vétségek általánosan esküdszéki ítélet alá tartoznak.

Beteljesedett sok porladó nemes szívnek reménye, vágya ; de valjon egészen abban az alakban-e amint azt nekik az előttük lebegő eszmény mutatja ?

Az én meggyőződésem szerint nem

Azok, akik a sajtószabadságért küzdöttek, nem küzdöttek, a piszkos colportage- és revolversajtóért ; az eszmékkal és érzelmekkel, az állításokkal és tagadásokkal üzött szabadiparért ; a nagy igazságok és nagy hypothesisek hivatlan népszerűsítőiért, a diskreditáló irodalmi elődiségért ; azért az esküdszéki ítéletért, melynek folytán a király nevében kénytelenek a törvényszékek kihirdetni, hogy a rágalmazó nem bűnös.

No de a sajtószabadság, legalább nálunk, még most meg lehetős kora reggélét éli, reggel pedig köztudomás szerint leg-hosszabb az árnyék ; az igaz hogy alkonyatkor is, csakhogy mégis azzal a különbséggel, hogy napszálltakor a testek vesznek bele az árnyékba, napkeltekor pedig az árnyék a testekbe.

Jövendőt mondani nem akarok, nem is tudok ; de él bennem az emberi társadalom folytonos tökéletesedése iránt a hit oly erővel, hogy elég biztos alapját képezze annak a reménynek : miszerint a civilisatio, a gondolat éltető elemét, a sajtószabadságot, ha ki tudta vivni felülről, meg is fogja tudni védelmezni azon veszedelem ellen, mely ha ugyan valahonnan fenyegeti, hát fenyegeti alólról.

Stöhr Antal.

A szikszói csata.

Szikszó magyar város, s hogy mégis miért van több körül fekvő hegynek idegen hangzásu neve, ennek történetét akarom elmondani.

Ezek a Frank, Nyumal (Newmal), Haling és Groszning-hegyek; egyetlen egyet neveznek csak „Magyar“ hegynek.

Rudolf király ráunván a sok háborúra, békét kötött III-ik Amuráttal. E béke azonban, mint rendesen, ki nem zárta annak lehetőségét, hogy mindkét fél az apró háborút folytassa, porlyázni járjon, — csak ágyuval nem volt szabad várat ostromolni.

Nagy inség volt 1588-ban és a városok nem győzték a súlyos adót a kellő időre a töröknek kiszolgáltatni.

Ily szorultságban volt Szikszó is. Színán, a budai basa már másodszor üzent a jó szikszóiaknak, hogy küldjék be az 1000 arany forintot, s második üzenetét azzal toldotta meg, hogy ha ki találná hozni a békétűréséből, nyomban küld olyan tizezer adóbehajtót, a miben egy csepp köszönet sem lesz.

Szikszó városa erre úgy megijedt, hogy nemes tanácsa három napig gondolkodott a fölött, miként lehetne a hatalmas basát megkérlelni; s végre is abban állapodtak meg, hogy követtséget menesztenek. Állott pedig ezen követtség Diósi Mihály bíró uramból, Beke József és Balázs diákból, a kiket azzal biztattak, hogy fejenként gazdag jutalomban részesülnek, hogy ha ügyesen járnak el a dologban.

Színán basa nevében Ferhát fogadta őket, s a tolmács által tudokra adá, miszerint rég várja őket, s hogy nagyon okosnak eszelekedtek, hogy nem késtek tovább is.

Erre Diósi nagy ékeesszólással mondá el a város üzenetét, alázatosan kérvén, hogy a hatalmas basa méltóztatnék még néhány hónapig várakozni, míg ők az adót összekaparíthatják.

A tolmács persze megmagyarázta szóról szóra az üzenetet és Ferhát erre a bolond beszédre oly haragra lobbant, mikép kevésbe mult, hogy egyik pisztolyát fejéhez nem vágta Diósi uramnak.

Az pedig el sem tudta gondolni, mi lelte a derék ozmánt; azt képzelte, hogy nem jól értették, s újból kezdett szónokolni.

Erre persze hallgatást parancsolt neki Ferhát basa, s elrendelte, hogy másnap reggelig teremtsék elő az adót, különben elevenen nyúztatja meg őket.

A követség erre az elbocsáttatást oly lelkiismeretesen vette, hogy rögtön útnak indultak és jóformán meg sem álltak Szikszóig.

A szikszóiak pedig mindebből azt következtetvén, hogy városuk fölé vészteljes felhők vonulnak, — mert pénzük nem volt — védelemről kezdtek gondolkodni, a várost sánczokkal vették körül, Balázs diákot pedig Homonnai István táborába küldték.

A szikszóiak félelme nem volt hiábavaló; mihelyt megtudta Szinán basa, hogy a tisztos követség megugrott, a nélkül, hogy az 1000 aranyforintot hátrahagyta volna, azonnal parancsot küldött Kara Ali bégnek, gyűjtene Fülel alatt 6000 gyalogost, ugyanannyi lovast, szállja meg Szikszót, vegye meg a községen a tavali és az idei adót, ha pedig ellenszegülésre akadna, pusztítsa el az egész várost, de ágyut ne vigyen magával, mert ezt tiltja a békeszerződés.

Kara Ali bég október 8-án Szikszó alá érve, rögtön beüzent, hogy pénzért jött, a mit térden csuszva hezzanak eléje.

De a szikszóiak nem követték a parancsot, nem vitték ki a pénzt, mert nem volt honnan.

Kara Ali bég erre megrohanta a várost, azt csekély ellentállás után elfoglalta és földig lerontotta.

A foglyok közt volt Diósi uram is Klára leányával.

Diósit maga elé hozatta a bég, kinyilatkoztatván előtte, hogy a miért megszökött Budáról, elevenen megnyúztatja.

Szegény Diósi térdre rogyott és úgy rimázkodott a török vezér előtt.

A következő pillanatban leánya emelte fel, ki iderohant. midőn hallá, hogy atyja élete veszélyben forog, s ki az őt visz-

szatartani akaró fegyverest úgy pofon teremté, hogy szemei szikrákat hánytak.

Kara Ali bég meghökkent a leány szépsége és bátorsága fölött s megtudván, hogy az Diósi gyermeke, magánál marasztalta, az öreget pedig kivezetteté sátorából, meghagyván egy-szersmind az öröknek, mikép jól vigyázzanak, nehogy ismét megugorhassék.

Ali bég ép a legnyájasabb arczkifejezéssel parancsolá a szép Klárának, hogy járuljon közelebb hozzája, midőn kívülről velőtrázó ordítás hangzék és egy ör eszeveszetten rohant a sátorba, hebegve jelentvén, hogy a közel levő hegyek tele vannak ellenséggel, hogy minden oldalról körül vannak fogva.

Ez Russel német vezér volt 1500 főnyi fegyveressel, ki megtudván Szikszó szerencsétlen sorsát, sietve jött, hogy legalább a foglyokat szabadítsa ki a török körmei közül.

Mire a mindig harcra kész Kara magára szedte fegyvereit, jött egy másik hírnök, a ki azt jelenté, mikép Eger felől még nagyobb számú ellenség közeleg.

Ez Rákóczy Zsigmond volt*) Homonnai István zempléni főispánnal, kiket Balázs diák tudósított a veszedelemről, kikhez Serényi Mihály kassai és Szécsy Tamás szendrői várnagyok is csatlakoztak.

E két sereg rögtön megrohanta a 12000 főből álló törököket, s elkeseredett harc folyt, melyben minden magyar vitéz mellett két három török esett el. A csata sorsa azonban néhány órai küzdelem után sem volt még eldöntve.

A magyar foglyok egy része az általános zavarban megmenekült; ezek között Diósi uram is, aki, midőn Balázs diákkal találkozott, e szavakat kiáltá feléje:

— Balázs öcsém, háromszor kértem meg leányom kezét, egyszer sem adtam oda; most odaadom, csak szabadítsd ki a bég sátorából.

Ennek se kellett több, rohant a bég sátora felé.

---

*) Rákóczy Zsigmond alapította meg a Rákóczy család jelentőségét; szül. 1544-ben. 1587-ben Eger főkapitányává, 1593-ban báróvá, később Borsodmegye főispánjává lett kinevezve. Boesky halála után 1607-ben Erdély fejedelmévé választatott.

Diósi uram azonban azt gondolta magában : minél távolabb a puska ropogásától, annál jobb ; s tartott arra felé, a hol nem látott verekedőket, a szőlők felé. Akadt pedig a keze ügyébe egy elhányt trombita, a mit, hogy üresen ne távozzék, magával vitt. Amint pedig felért a hegyre elkezdett trombitálni, s trombitált torkaszakadtáig úgy, hogy az ellenséget rettenetes zavarba ejtette, miután ezek egyebet se gondolhattak, minthogy a magyaroknak újabb segítség érkezik.

S a mint Diósi észrevette, hogy egyesek futni kezdenek, még nagyobb lelkesedéssel trombitált, szemei majd kiugrottak, melle majd megszakadt, de ő csak fujta minden erejéből, a törökök pedig megfutamodtak és a csata sorsa el volt döntve.

Csupán egy maroknyi csapat tartja még magát, elszántan védenek valamit, de a magyarok részéről dühösen szoríttatnak, élükön Balázs diák, ki Kláráját törekszik Kara Ali bég kezéből kiragadni.

A midőn pedig látja, hogy a bég nyergébe emelteti a leányt, halálmegvetéssel furakodik hozzá, két kézre emeli kardját és levágja a török sereg vezérét.

A megrémült törökök ott hagyják a esatátért és a szőlőknek veszik utjokat, a melyekre ugyanis már leszállott az est homálya.

A melyik aztán nem bírta tovább a szaladást, az felmászott valamelyik gyümölcsfára, a hol is a füle bojtját se mozgatta, nehogy ráakadjanak. Legnagyobb ijedségükre azonban egyéb vitézek is, magyarok és németek szintén a szőlőknek tartottak, hogy ott megszüreتلjenek, az almákkal, őszi baraczk és körtékkel telt fákön lakomázzanak.

Szerencsére koromsötét volt az éj, s így egyelőre észrevétlenül maradtak azok, a kik a fák legtetejére vonultak.

„Megesett, — szól a krónika — hogy némelyek, mind a két részről való militia közül, éjszakának idején a szőlőhegynek estenek, s a törökök a félelem miatt gyümölcsfákra másztanak, mások, hogy ott falatozzanak, úgy hogy egy fán német, magyar, török katonák együtt voltak, de egymást ott lenni nem tudták.“

Hanem az alantabb függő gyümölcs csakhamar elfogyott,

s valamelyik azt a jó tanácsot adta, rázzák le a tetején lógó almát, körtét; s míg némelyek tüzet raktak, az izmosabbak neki álltak a fának, s irgalmatlanul kezdék rázni azokat.

Hullott erre az alma, meg a körte, de hullott ám más nagyobb darab is, a mi körtvélynek nagyon is nagy volt, s minnek lába támadt és futni készült.

Ezeket a nagy valamiket csakhamar felismerték a tűz világánál, s úgy látták, hogy az se nem alma, se nem körte, hanem valóságos jó fajta, igaz hitű török katona.

Ezek azután reggelre ismét ott voltak a fákön, csak hogy nem ülve, mint este, hanem hurokra kötve.

Reggelre azután megszámlálták a hallottakat, megbecsülték a hadi zsákmányt. A zsákmány állott 30 zászló, 600 szekér élelmi és lőszer, s az egész töröktábori készletből. Kétezer török halott és négyszáz fogoly hirdette a diadalt, de hirdette négyszáz magyar és kétszáz német halála is.

Az elesett törököket az Alsó-Vadászfélé vezető út mellett temették egy közös sirba; föléje halmot hordtak, s ezt maiglan is „Török-halomnak“ nevezik.

S a szerint a mint a csata kezdetén a közelfekvő hegyeken a csapatok el voltak osztva, a nemzetiség és a vezérek után elnevezték ezeket: Magyar, Frank, Nyumál (Newmal), Haling és Groszning hegyeknek.

Diósi uram szavának állott, Klára leányát Balázs diákhoz adta, a lakodalmat pedig Kassán tartották meg, mert Szikszó fel volt perzselve. Különben Diósi Mihály azért a kis trombitálásért annyi részt kapott a zsákmányból, hogy leégett házat két akkorára is felépíthette.

Dr. H o h e n a u e r I g n á c z.

Könyvészeti apróságok.

Szabó Károly, érdemes bibliographusunk, a budapesti országos könyvkiállítás alkalmával végrehajtotta, úgymond, az utolsó böngészetet *Régi M. Könyvtár*-a gyarapítására. „Ujabb tömeges, vagy nagyérdekű fölfedezésre alig lehet kilátás. De azért ne szünjünk meg kutatni; ha kevés lesz is az eredmény, e kevés is irodalmunk történetére nézve mindenesetre nyereség lesz.” (*M. Könyvszemle*. 1882. évf. 82. 1.)

Az avatott bűvár e véleménye, vagy inkább fölhívása legyen mentségem, midőn a következő könyvészeti apróságokban néhány szünőrai tarlózat eredményét közlöm.

Csekély eredmény; de tán nem fölösleges adalék *legalább* hazai nyomtatványaink meglevő példányai ismeretéhez.

1.

Pázmány Péter. Az Nagi Calvinvs Ianosnac hiszec egy Istene. Nagyszombat, 1609. 8-r. (L. Szabó K., *Régi M. Könyvtár*. 415. sz.) Csonka példány a *kassai* kir. jogakadémiai könyvtárban — Ex libris Steinbruckeri (?) No. 1149. — B, C, a, b, D, d (4 levelenkint), e (6 lev.), E—Z, Aa—Nn (4 lev.) = 153 sztlan levél. — Címlap, A, Hh₁, Hh₄ és Mm₂—₄ hiányzik. *)

Első nyomát a *Weszerle* József, akad. tanár és könyvtárőr, 1811. évi „Cathalogus 1us”-ában találtam — szerző, hely és év nélkül. Az 1855. évi könyvtárrendezés után készült illető szakcím tárban ugyane munka már Pázmány művei során fordul elé; de még h. és év n. Címül egyes homlokiratok szolgáltak; az utóbbi esetben az li₃ fölirata is.

---

*) Igy igazítandó a *F.-Magyarországi Múzeum* IV. Évkönyve 25. l.

Ez adatokra s a *R. M. K.* id. helyére támaszkodva, valószínűnek tartottam, hogy Pázmány e ritka becsű munkájával van dolgom; határozott véleményt nyilvánítani azonban egyelőre nem mertem (*M. Könyvszemle.* 1882. 23. l.) — Ám, különös elégtétellel jegyzem meg, hogy kételyeim azóta eloszlottak.

A kérdéses mű statisztikája tehát, tudtomra, ma így áll: A *Pázmány Péter és kora* tudós szerzője szerint (I. id. m. III. k. 317. és II. 86. l.) 1872-ben e munkának egy példánya sem volt ismeretes; a *R. M. K.* (1879) a *m.-szigeti* ref. lyceum egyetlen példányáról emlékezik; végre a *N. Múzeum* 1880-ban vétel útján szerez egyet: — e két példányhoz csatlakozik *harmadikul* a mienk. (V. ő. *M. Könyvszemle.* 1880. 277. l., melynek adatai a főbbiekhez képest módosulnak.)

2.

Vásárhelyi Gergely. (Keresztyéni tudománynac roevius summaia) Bécs, 1615. 12-r. Canisius Péter catechismusának III. magyar kiadása. (L. Szabó K., Adalékok. *M. Könyvszemle.* 1878. 316. l. (49) 5. sz. — Mayer A., Wiens Buchdrucker-Geschichte. I. 2135. sz.) Csonka példány *Mariássy* Xav. Ferenc haraszi (Szepesvm.) könyvtárából jelenleg dr. *Bernolák* József, honvédfőtörzsorvos tulajdona Kassán. — Címlap stb., a szott 17. lapig hiányzik; közben a 25—40. l. szintén. — Eddig e munkának, illetőleg kiadásnak *mikházai* és *n. muzeumi* példányai voltak ismeretesek. (L. Szabó K., u. o.)

Táblájából M DC XXII. évi naptártöredéket áztattam ki, csak részben olvasható ily ajánlással:

Zu einem glückseligen Nemen Jahr dedici(rt)
(D)enen Durchleuchtigen | Hochgebornen ...
vund Herren | Herrn Christian vund Herrn Joachim ...
en Gebrüdern | Marggrafen zu Brandenburg | in Preussen...stb.

3.

Sallai István. Io nemes Varadnak gyenge orvoslása. Pozsony, 1630. 4. r. (L. Szabó K., *R. M. K.* 595. sz.) — Ex libris Joannis Ocskay Anno 1658 Domini. — 1678-ban a *kassai*

jezuiták *collegiumáé*. — Utóbb: Joannis *Virosztkó*. — Jelenleg, vétel utján, nálam.

4.

Laskai János. Justus Lipsiusnak a' polgari tarsasagnak tudomanyarol irt hat koenyvei. Bártfa, 1641. 8. r. (L. Szabó, u. o. 709. sz.) — A *kassai* kir. jogakadémiai könyvtár szép példányát ehelyütt kiegészítésül emlitem a *F.-M. Muzeum IV. Évk.* 25. l. után.

5.

Molnár Albert (Szenci). Dictionarium Ungarico-Latino-Germanicum. Pars II. Nürnberg, 1708. 8-r. (L. Szabó, u. o. 1749. sz.) — Utolsó lev. hiányzik. — Jelenleg, mint a 3. sz., nálam.

Dr. R ö s s l e r I s t v á n.

Kassa sz. kir. város levéltárából.

Tutkó József másolása után.

1.

1393. Zsigmond királynak Ujvártt kelt levele, melylyel a Kassa városára rótt nagyobb összegből 1100 arany forintnak rógtőni kifizetését követeli.

Sigismundus dei gracia. Rex Hungarie Dalmacie Croacie etc. Ac Marchio Brandenburgensis etc. fidelibus suis Judici et Juratis Civibus de Cassa. Salutem et gratiam. Transmittimus ad vestram, fidelitatem, nostrum fidelem dilectum prouidum virum magistrum Lucam notarium pro mille et centum florenis auri, quibus ad presens ad certa nostra negocia necessario indigemus, prout ipse magister Lucas, vos in eo facto de nostra informabit intencione. Quo circa requirimus vestram fidelitatem, vobisque nichilominus, seriose commitentes mandamus, quatenus, mox receptis presentibus, prefatos mille et centum florenos auri, de taxa pridem super vos imposita, per ipsum magistrum Lucam, nostre maiestati, absque occasione, pro complacencia singulari, celeriter transmittatis, aliis quibusvis literis nostris seu commissionibus, non obstantibus. Et aliud sub optentu nostre gracie facere non ausuri. Presentes, vero, pro expeditoria, apud vos retinendo. Datum in Wywar feria quinta proxima ante festum beati Nicolai confessoris. Anno domini Millesimo tercentesimo nonagesimo tercio. (L. S.)

2.

1397. István egri püspök, János királyi kuriai bíró és Bubek László levele Kassa városához, melyben annak polgárait, a csehek betörése alkalmából Zsigmond király iránt bűségre intik.

Stephanus miseracione divina et apostolice sedis gracia Episcopus Ecclesie Agriensis. Comes Iohanes filius Dominici de Pasztoh Iudex Curie Regie, et magister Ladislaus filius condam comitis Stephani Bubek, providis viris, Iudici Iuratis et universis Civibus in Cassa constitutis amicieiam param debito cum honore Significamus vestre universitati serie presentium, quod extenore literarum honorabilis viri, domini Georgii prepositi Scepusiensis et nobilis domine consortis domini Lewstachy palatini, neenon Ivanstreht Comitis et Iudicum viginti quatuor Civitatum terre Scepusiensis nobis directarum intelleximus, ut procopius et Ladislaus dux Apolye una cum alijs Bohemis, simul confederati, confines Regni, videlicet Comitatus Turoch et Liptovie proximis hys diebus hostiliter magna cum potencia invasissent et spoliassent, ac Castrum Likwa expugnassent et obtinuissent, nunc vero in dictam terram Scepusiensem et alias partes Regni Hungarie subintrare malirentur. Et quia semper et ab antiquo Regi et sacre Corone Regni, predecessores vestri et vos fideles extiterunt et extitistis, dominusque noster rex Sigismundus, dicto preposito in brevi nostri in medium est venturus. Id circo requirimus, hortamur et . . . . . vestre universitatis amicieiam presentibus diligentes, quatenus, in eadem fidelitate et constantia persistatis, uti predecessores vestri hactenus Regi et sacro suo dyademati ut prefertur inter ceteros regnicolas suos permanserant. Datum (Agrie) loco memorato feria tertia proxima ante festum purificationis beate Marie Virginis. Anno domini millesimo tercentesimo nonagesimo septimo.

(L. S.)

3.

1397. Idai Chyrke Péter, a Sz. Szűzről nevezett kassai zárának, Mislóka és Széplak helységek határaitban fekvő földbir-
tokot és szőlőket ajándékoz.

Nos Detricus Bebek de Pelsőch regni Hungarie Palatinus, Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit universis, Quod petrus filius Nicolaidieti Chyrke de Ida adnostram personaliter veniendo presenciam confessus extitit oraculo propria vocis in hunc modum ut ipse ob remedium

anime sue, ac Parentum et Progenitorum suorum testamentarie dispositioni et ordinacioni dicti condam Nicolai patris sui in articulo sue mortis iuxta tenorem Literarum Conventus de Jazow *Claustro Beate virginis de Cassa et fratribus* in eodem Deo Jugiter famulantibus facte consensum probuysset et assensum In super quendam locum Molendini in fluvio Myzla in superiiori parte ville Misloka situm et existens et in eadem possessione Misloka quendam locum sessionalem, in quo nunc Jekkel suam faceret residenciam cum suis vtilitatibus pro vno colono sufficientibus necnon duas vineas suas proprias interitorio possessionis *Zeplak* sitas et adiacentes, vtilitatibus quibuscumque adeasdem spectantibus eidem Claustro et per consequens fratribus in eodem Deo famulantibus perpetuo possidenda donasset et contulisset, ac legasset, ymo legavit et contulit coram nobis assumptum ipsum claustrum et fratres de eodem in dominio omnium premisorum tam per ipsum quam perannotatum condam Nicolaum Patrem suum Jurium possessionariorum donatorum et legatorum temporis in processu ab omnibus impetere volentibus propriis suis laboribus et expensis expedire. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas eidem Claustro et fratribus in eodem Deo famulantibus duximus concedendas. Datum in Cassa antedicta in festo Corporis Christi anno eiusdem Millesimo tercentesimo Nonagesimo Septimo.

(Függő pecsét nyoma.)

Közli:

Dragóner Béla.

A múzeum természetrajzi osztályából.

A felső-magyarországi múzeumban közkinccsé vált őslénytani gyűjtemény bármennyire magán viseli is a kezdetlegesség szerény képét, mégis nem csekély mértékben felel meg azon rendeltetésnek, melyet más, gazdagabb, hasonló gyűjtemények oly magas fokban elérnek. E csonttöredékek, kagyló-, csiga-, növénykövületek, kőbelek, levéllenyomatok stb. majd mint kalauzok vezetnek minket rétegről rétegre a föld szilárd kérgében, majd mint kőmúmiák regélik el az őskorból a legszebb tündérmeséket, miket sokkal hívebben mondanak el ezek, mint számos pergamen írott betűkkel, a legújabb idő történetét. Amott a pusztá tény, itt az egyén fölfogása által megvesztegetett történet szól a kutató szellemhez. E kisdud gyűjteménynek már csak felületes megtekintése is meggyőz bennünket arról, hogy képzelőerőnk gyöngé, sokkal gyöngébb, hogysem a mesésrégi élet azon ezer ezer, nagy, szép alakjait elő tudná varázsolni, melyek kőmúmiákká dermedve nyugoszszaák most mély s örök álmaikat az anyaföld ölében. Elénk állítják azok időről időre az óriási növényeket, melyek mellett a forró égőv pálmája törpeségének érzetében csak szégyenkezve áll meg, s melyek mérőföldekre terjedő kőszentelepekben biztosítják számunkra a fényt és meleget, mit bennök a régi kor testté tömörített. Életet adnak azon colossalis nagyságú állatoknak, melyek rengeteg őserdők vadonjaiban csatangoltak, s a létért való küzdelem nagy harczában kemény tusát víva dőltek ki, hogy átadják másoknak a küzdtert. Elosztatják az előítéleteket, miket egyes népek, nemzetek ősmondái szültek bennünk, s derengő fényt vetnek az emberi nem azon korára, melynek adathiány miatt egyetlen lapot sem szentelhetett a történelem; így terjesztik a történelem határait.

nem a jelennel élve a jövőbe, hanem kutatva, fürkészve a — múltba.

Ez őslénytani gyűjtemény tárgyai közül úgy számuk mint nagyságaik által különösen szembeötlők azon *mammuthcsontok*, melyek áldozatkész kassai és vidéki urak szívessége folytán Abaúj-Torna, Borsod, Gömör, Sáros, Szepes és Zemplén vármegyéből kerültek múzeumunkba. Teljes koponya, állkapcsok, agyarak, fogak, gerinczcsigolyák, lábszárak stb. részint elmeszesedett, részint megkövesedett, részint félig korhadtt állapotban képezik e nem-ből itt a méltó megfigyelés tárgyát.

Kétségtelenül legérdekesebb és legértékesebb is ezek sorából az a *mammuth-fejváz*, melyet múzeumunk Elischer Károly úr szíves adománya folytán bír. E fejvázat Felső-Dobszán ásták ki egy homokdombból több csigolya társaságában. Mint az agyar, fogak s általában a méretek bennünket meggyőznek, e *mammuth* fiatal korában tűnt le az élet küzdteréről. Sokkal impozánsabb volt azon *mammuth*, melynek fogát 1867. Téhány mellett találták meg, s melyet Papp Ferencz úr múzeumunknak ajándékozott; vagy az, melynek a szepsii Vöröskőhegyben 1883-ban teljes vázát találták meg s tördelték szét a kőfejtők, — ebből csupán egy lábszártöredéket bírnak. Itt őrizzük ugyancsak a Csereháton talált s Fiedler Károly úr által adományozott állkapocs és agyar meglepő szép példányát. Itt leltek biztos menhelyet az enyészet ellen a Bielek Aladár, Buczy Bódog, Bornemisza Árpád, Komjáthy Lőrincz, Krajnik Ödön, Krieger Béla, Moys Jakab, Szemere Miklós, Weisz Flóris s még sok más által ajándékozott *mammuthmaradványok*.

Közkinsesé lettek ezek itt; a róluk szóló ismeret — illik, hogy szintén köztulajdonná válják. E czél adta jelenleg kezembe a tollat, hogy a *mammuthról és koráról* röviden körvonalozott képet nyújtsak szíves olvasóimnak.

A *mammuth* neve felől, melyet magyarul *őselefant*-nak, latinúl *Elephas primigenius*-nak, oroszúl pedig *mamont*-nak hívják, tekintélyt érdemlő nyelvbúvárok között igen megoszló véleménynyel találkozunk. Vannak, kik a héber *behemot* szóból származtatják. Ez az ószövebségi szentírásban Jób könyve 40. részének 10. versében fordul elő következő szavak kíséretében:

„Ime behemot, melyet veled teremtettem, fűvet eszik mint az ökör.“ A héber behemot nagy, négylábú állatot jelent; némelyek szerint elefánt, mások szerint viziló, ismét mások szerint mam-muth értendő alatta.

Sokkal alaposabb e részben a szentpétervári orosz akade-miai tagoknak azon összhangzó véleménye, melynélfogva a mam-muth szó a finn nyelvből származik. *Ma* a finn nyelvben *földet* jelent, *muth* pedig eszth nyelven *vakondokot*. A mam-muth névnek ez értelmezése úgy látszik igen szoros összefüggés-ben áll a sziberiai lakosok azon régi meséjével, hogy a mam-muth vakondok módjára a földben lakik, s mint ez, úgy az is alagutakat készít magának, mely munkájában agyari és orr-mánya segítik őt. Mint e mese tovaszövi: nagy állat ez, széles feje s akkora lábai vannak mint a medvének. Az iszapban keres táplálékot, de ha homoktalajra jut besüpped, menthetlenül elvész, lábait nem bírja kihúzni; hasonlóan pórul jár akkor is, ha a földből kifúrja magát, mert a szabad levegőn nem élhet meg: ezért nem látta őt még élve senki, pedig a földben még most is él.

Ily mesék a chinaiaknál már rég szállnak apáról fiúra. Klaproth, a chinai viszonyok tudós ismertetője állítja, hogy Chinában a Kr. e. ötödik évszázban már ugyanezt mesélték s Ides 1692-ben a mennyei birodalomban (mint Chinát nevezik) tett utazását írva le, hasonlót említ föl.

Míg a chinaiak és Sziberia lakói ily badar mesékkal ámitották önmagukat, addig a sokat tanult scholasztikusok ferde észjárásának oly csodaszülöttje lett, melynélfogva ők a szerves maradványokat — kövületeket — a természet játékának tekin-tették. Föltételeztek ugyanis a földben rejlő alakító erőt, mely időről időre létrehozza e csodás alakokat. Ezekkel szemben egy tanulatlan fazekas, a párisi Bernard de Palissy, minden szőr-szálhasogató sophismáik daczára kimutatja, hogy a kövületek nem a föld rejtett alakító erejének szülöttjei, hanem igazi szerves maradványok.

Sokáig kellett küzdeni a tudománynak azok balvéleménye ellen is, kik a mam-muthesontokat óriási emberek csontjainak tartották.

Alig van nép, melynek hitregetanában ne szerepelnének a törpék és óriások. Alig van nemzet, mely, hogy saját hiúságának tömjénezzon, óriási ősökkel ne dicsekednék. Az ó héber szentírás is utal arra, hogy a bibliai özönviz előtti emberek szörnyű óriások voltak. E nézetben osztakozik szent Ágoston is, főkép miután e véleményében megszilárdította egy talált óriási fog, mely akkora volt, hogy száz rendes emberfog bátran kitelhetett volna belőle. A filiszteusok óriása Goliáth hivalkódva gúnyolta a zsidókat, mignem ellene az alacsony teremtetű Dávid szállott síkra. A gigaszok hegyeket emelnek egymás fölé s sziklakkal ostromolják az eget, hogy ők is a dicső Olympusba jussanak. Jupiter megharagszik, reájuk borítja az Aethnát, hol ők a sánta Vulkán egyszemű legényeivel a Kyklopokkal rengetik a talajt, szórják a szikrát s dübörögve kovácsolják Jupiternek az istennylát.

Luczern város lakói magokat óriásoktól származtatják, mit városi czímerökbe is fölvettek. Hiúságuknak azon vihar nyújtott istápot, mely 1577. Reyden kolostor mellett dühödten csavart ki a talajból egy terebélyes tölgyet, minek folytán óriási csontok kerültek napfényre. E csontok dr. Platert is zavarba hozták, ki azokat Bâselben vizsgálat alá véve állítá, hogy egy tizenkilencz láb magas óriásnak a csontjai. A legnagyobb kegyelettel őrzik még ma nap is a városi levéltárban állítólagos őseik, valóban pedig egy mammuthnak a csontjait.

Teutobach király lábszárát egy szédelgő sokáig mutogatta pénzért, mignem az a milanói császári könyvtárba jutott, hol Cuvier 1816. első pillanatra fölismerte, hogy a nagy tiszteletben tartott erekleve lábszára egy — mammuthnak.

Lyon mellett a chamonti mezőn óriási csontokat találtak. Természetes, hogy ezeket is óriási emberek csontjainak tartották, s elnevezték e mezőt „óriások mezőjé”-nek, s így hívják ezt még ma is.

A hirneves két óriásnak — Góg és Magognak — csontjait a bécsi kronika állítása szerint Bécs közelében találták meg. E csontokból egy — mammuthlábszár igen sokáig függött a sz. István templom egyik kapuja fölött, melytől ezt

„Riesenthornak“ is nevezték. Hasonló szárcsont és borda függött a krakói vártemplom kapuíve fölött is erős lánczon.

Jól emlékszem rá, hogy gyermekkoromban magam is igen nagy pietással bámultam azon óriási csontokat, melyek a kassai székesegyházban lánczra kötve függtek. Pedig ezek sem voltak egyebek mammutcsontnál; s mint most megtudtam, a mammut egy zápfoga s lábszárcsontjának egy izülfője képezte ott a bámulattárgyát. Ezeket 1734. találták Kassán a Hernád mellett, miket Timon Sámuel, akkor itt jezsuita páter és tanár ily epigrammákkal örökített meg „Tibisci Hungariae Fluvii Notio“ czimű munkájában:

„India mittit ebur, cecinit vates Maro: mirum est,
In tanto spacio condere qui potuit?“

más:

„Cassoviae quondam patuerunt ossa gigantum,
Quae primi templi celsa columna tenet.
Jamque ebur effudit tellus nimis humida: magnos
Terrigenas magni num decuere boves?“

A budapesti nemzeti múzeumban szintén láttam ily lánczra fűzött mammutcsontot, mely bizonyára valamely vidéki templomból került oda. Oroszországban pedig ritka azon falu, melynek görög-keleti vallású templomaiban a vakbuzgó nép valamely óriásnak a csontjait szentek ereklýéiként ne tisztelné.

Ez óriásokat azonban, melyek eddig is csak mammut, mastodon, rhinoceros s más ily nagy őszállatok csontjainak képeben kísértették a könnyen hívőket, a jelen fölvilágosodott évszáz a mesék világába kergette, hol föltámadások reményétől is megfosztva nyugosznak, csupán a gyermekszobák küszöbét lépik át néha lopva.

Az őselefánt testének maradványát számos helyen találják az északi jegestengertől kezdve le egészen az Indiai oceánig, a Csendes tengertől egészen az Atlantiig, sőt ezentúl is Amerikában, — miből az következik, hogy létezett olyan kor, midőn a tropikus hőséget kedvelő indiai és afrikai elefánt őse a mammut lábai alatt rengett Európa talaja. Igaz, hogy a leletek még nem nyujtanak döntő bizonyítékot arra, hogy valamely állat itt élt, mert ezeknek maradványait folyó és ten-

gerárok is magukkal hozhatták és itt letelepíthették; de ha egészen ép testeket, nagy számmal, egymásra halmozva vagy természetes helyzetben találunk valahol: senkisé fog idegenkedni attól, hogy európai szereplésüket elismerje. Egyes csontokat elhordhat a víz, de ezeken a tovavitel határozott nyomait hagyja hátra; hanem, ha minden ízéskét úgy találunk elrendezve, miként az élő állat testében, úgy azt víz által odahordottnak senkisé fogja tekinteni.

Távol áll földadatomtól, hogy a nagyszámú leleteket mind chronologicus rendben soroljam elő; elégségesnek tartom csupán azokat főlemlíteni egyrészt, melyek az állat leírásához fontos adatokat szolgáltatnak, másrészt, melyekből kiviláglik, hogy Európában őselefántok csakugyan csatangoltak.

Az állat leírásához legtöbb adattal járult a szentpétervári múzeum mammuthja. Ázsiai Oroszországban, Szibériában találták ezt; Szibériában, melynek északi része a Jegestengertől az északi szélesség 58. fokáig, az osztjakok, tunguzok, szamojedok, burátok, jakutok által lakott terület ott, hol az Ob, Jenissei és a Léna folyók torkollanak a Jegestengerbe, különösen gazdag ilyenmő leletekben. E szentpétervári őselefánt Adams névével függ egybe. Adams mint hírneves botanikus a Chinába menesztett Golowkini orosz küldöttségben vett részt, mely azonban arról volt nevezetes, hogy Chinába be sem bocsátották. Uti fáradalmait Adams Jakutsban akarta kipihenni, hol azon hírrrel lepték meg, hogy 1799. Ossip Schumachow tunguz főnök a Léna folyam torkolatának közelében egy teljesen ép mammuthhullát fedezett föl szőröstől-bőröstől a jég közé fagyva. Hogy e hulla oly ép volt — azt hiszem — nem föl-tűnő, mert tudjuk, hogy a rothadást bizonyos apró élősködő növények, gombák idézik elő, melyek azonban csak levegő s meghatározott hőmérsék mellett fejlődhetnek; néhány méter vastag jégkéreg tehát elegendőleg biztosítja a test fönmaradását. Ossip Schumachow a hullához nyúlai nem mert, mivel a vidék lakói között azon babonás hiedelem volt elterjedve, hogy az ily lelet veszélythozó a találójára: kihal annak egész családja. Hanem Ossip Schumachowban a félelmet végül is legyőzte a hatalmas agyarak bírágya. Lefürészelte hát ezeket,

s Boltunow kereskedőnek adta el ötven rubelt érő árúczikkért. Midőn Adams 1806. a tunguz főnök kíséretében iramgímszánon a helyszínére érkezett, ott találta ugyan még az állatot, de már szétzilálva. Húsát a jegesmedvék és a farkasok falták le részben, részben pedig a jakutok kutyáikkal etették meg; egy része még véres cszafatokban sallangszerűleg lógott le a roppant csontokról. Bőrének háromnegyede, melyet tíz ember alig volt képes kihúzni, még ép volt; hasonló állapotban találta egyik fülét s egyik szemét is; a szőrök ott heverték szerte, melyekből 17 kilogrammot gyűjtött össze. Adams mindezt a tudomány érdekében az enyészettől megmentette s Szent-Pétervárra küldte, de a becses küldemény a 12000 mérföldnyi úton igen sokat kiállott.

A moszkvai múzeumban elhelyezett mammuthváz a Tas folyó partjáról került, honnan 1839. mosta ki a megáradt folyó. Motschulsky híres entomologust figyelmeztették erre Tobolszokban a benlakó szamojedok, kiknek állítása szerint roppant nagy az állat, s mint mondák: „szájából oly nagy nyelv lóg ki, hogy egy iramgimborgúnak a nagyságával fölér.” Nyelvnek valószínűleg az állat orrmányát nézték. Midőn a szamojedok megtalálták, még csak nagy feje s hosszú görbe agyara volt ki; ez utóbbit le is fűrészelték és az obdorszki vásáron el is adták. Motschulsky Trofimow kereskedőt bírta rá, hogy az érdekes leletet fölkeresse és Moszkvába szállítsa, mit ez meg is tett, de oly nagy árt (4690 rubelt) számított föl, melyet nem adhattak meg neki. Ő tehát lemondva nyerekedési viszketegéről, ajándékképen adta oda a moszkvai múzeumnak, csupán azt kötö ki, hogy a minden oroszok czárjától valami kitüntetést nyerjen. Kapott is, de nem találta benne örömét, mert a halál gyorsabb lábon ért hozzá mint nyert kitüntetése.

A madridi múzeum mammuthját San Isidoróban ásták ki, közel Madridhoz, egy jezsuita kolostor szomszédságában. Az állat természetes helyzetet foglalt el a löszben, körülbelül tíz méter vastag homokréteg által földve. Minden legkisebb csontját teljes rendben, szépen egymás mellé sorakozva találták, mint az élő állat testében.

Az Angolország déli partvidén fekvő norfolki grófság azon fekete iszaprétegeből, mely egy egész őserdőt temetett be,

rhinocerosok, vízilovak, óriási szarvasok, cetek, delfinek stb. vázai mellett nagyszámú mammothmaradványok kerülnek a britisch múzeumba.

Más vidékek más múzeumoknak nyújtanak e fajta tárgyakat; így nemzeti múzeumunk a Duna és Tisza medréből kihálászott igen érdekes, sok és tanulságos példánnyal gazdagodott. Sajnos, hogy a talált példányok nem mindig válnak be. Az 1884. évi ápril 17-én Szántón, a porondkőbányán, a Sátor hegy alatt, egy vízmosás mentén Bajnok Jusstinián honvédszázados által talált óriási őselefánt váza oly annyira porlékony volt, hogy kiemelése gondolni sem lehetett. Máskor meg a találók maguk teszik tönkre. A Dobódél (Abaúj-Torna) mellett 1879. június 3-án talált mammoth csontvázát, melyt a hegyről lezuhanó víz mosott ki egy méter mélységből, a lakosok fejszéssel annyira széttördelték, hogy Pongrácz Jenő, komjáti birtokos, a földtani társulatnak már csak töredékeket küldhetett megtekintés végett. Hasonló sorsban részesült a Rákón (Abaúj-Torna) talált váz. Szepsiben a kőfejtők félméternyi mélységben akadtak egy ily őssálatra a Vöröskőhegyben, melyet azonban — mivel nekik kő kellett — kimélet nélkül szétzúztak.

Melyik év, évszáz, vagy csak évezred szülte ez óriási őslényeket, melyek testnagyságban túlszárnyalják úgy az előttők élőket, mint az utánuk következőket; melyek rég kiszóllítottak már az élők sorából; melyeknek csupán tetemmaradványait őrizte meg oly szent kegyelettel a buvárszellemű utókor számára a földkéreg, — oly kérdés, melyre a legképzettebb geologus is csak hozzávető feleletet olvashat ki nyitott könyvéből, a föld rétegeiből; mert azon évszázakat rég elmosták a letűnt idők évezrei; mert az idő csak egyenletes mozgásokkal vagy folyamatokkal mérhető: már pedig a hol ily időmérték hiányzik, ott legföljebb relativ, de soha abszolút kort nem lehet megállapítani. Azon számi adatok tehát, melyeket nagynevű, tekintélyt érdemlő tudósok hoznak föl, s melyeket ők egyes geologiai jelenségek-ből magyaráznak ki, — korántsem vehetők készpénz gyanánt; mert egy-egy tényezőnek feledése, elhanyagolása, nem tudása stb. egész számításukat vörös kereszttel húzza át. Igaz, hogy azonos erő azonos eredményt hoz létre azonos idő alatt, külön-

bőző eltérőt; de az is igaz, hogy az erő növekedhetik vagy csökkenhet s ennek megfelelőleg változó lesz az eredmény. Nehéz köveket görget alá a hegyi patak, ha megtelik medre vízzel, — a kavicsszemet sem bírja tovavinni száraz nyári időben.

Bár a talált szerves maradványok oly természetűek, hogy szégyenlik korukat bevallani, mégis az ő állapotuk, helyzetük, előfordulási körülményeik stb. derengő fényt vetnek azon korra, melyben szerepeltek s melyben az élet küzdteréről letűntek.

Hallották már — szíves olvasóim — emlegetni a lavinákat, melyeknek képzéséhez elégséges a legkisebb szellő, hogy meg-ingassa a hegy magasán a törpe cserje vékony ágát: mégis városokra, falvakra emel hantot. Hallottak már beszélni a hófúvásokról, melyek emelkedettebb helyekről, dombokról, hegyekről mély völgyekbe seprik a havat, halotti szemfödél borítva mindarra, mit ott érnek. Képzeljék el, hogy éppen ebben a völgyben keresett valamely állat, vagy állatesorda menedéket az erős légáram ellen. Oda vesz. Avagy képzeljék el, hogy a hó által betemetett völgyön egy megriasztott állat akar keresztültörtetni. Elsülyed. Így is, úgy is oda fagy, s ott is marad míg a kikelet rügyet fakasztó melegétől el nem olvad a tél zord fagya. Ha a kikelet évezrekig késik, évezrekig fog ott megdermedve mély álmodni.

Ime önök előtt áll Szibéria mammuthja.

De menjünk e zúzmarás, kevésbbé barátságos országból máshová. Oda, hol a folyók által keresztül-kasúl szeldelt s kövér iszappal bevont mezőket tarka virágzónyegek borítják. E mezőkre egy-egy elefántszerű nehéztestű állatot nagyon könnyű oda képzelni, a mint jó étvágygyal legelgeti le a kövér fűvet. Az ingoványos talajba azonban besüpped, s minél inkább iparkodik onnan menekülni, annál mélyebbre merül. A következő áradás aztán betemeti egészen.

Számos mammuth így temetkezett el — részünkre.

Ha örökös hóval födött hegyeinken a jégkéreg egészben véve állandóan ott maradna, annyira fölszaporodnék, hogy talán Jákob-lajtorját képezne. Nem kell ettől félnünk. A gletserek a hegy lejtőjén olvadozva folyton lejjebb csúsznak, kétségtelen nyomokul hagyva hátra: a megcsiszolt közelfelületeket, a párhúza-

mos barázdákat, a kopár hegyoldalakat, — magukkal víve: eltördelt szikladarabokat s befagyott szervezeteket. A mint e gletserek melegebb régióba kerülnek, a gyors olvadás rohanó hegyi patakokká változtatja, majd ismét ezeket folyókká egyesíti, melyek az elsodort szerves és szervetlen tárgyakat ott ülepítik le, hol folyásuk meglustult. A tenger álló vize a letelepítésre szerfelett alkalmas. Ha körülszűrünk hazánk bármely vidékén, a magas hegyeket kivéve majdnem mindenütt egy kavics, homok és iszapból álló kőzetet találunk, melynek lösz a neve. Nagyrészt e löszben találjuk a mammoth maradványait. Ez üledékes kőzet képződésének megvilágosítása végett szólottam a gletserek-ről, minek kapcsán a löszet nem tekinthetjük egyébnek, mint a jegesek által őrlött s a folyóvizek által a tengerek fenekére ülepített iszapnak. Helyenkint 25—30 méternyi mély rétegekké halmazódott fel. Hazánkon kívül Franciaország s Közép-Németország folyóinak völgyeit lösz tölti ki. Galiczia, Bolgárország, Thrácia mind-mind lösztalajjal bírnak. Belgiumban csak az Alpesek szakítják meg, Moldvaországon keresztül a Feketeten-gerig s a Pontusi síkokig vonúl a lösz.

A löszről mondottakból nemcsak az következik, hogy akkor élt a mammoth, midőn az képződött; hanem e kőzet fölépte mintegy kezünket vezető azon vonalak meghúzásában, melyek határt szabtak tengernek és szárazföldnek.

Európa színtere az idő szerint egy nagy szigetszerű szárazföld volt, mely keskenyen húzódott nyugatról kelet felé. Hazánk nagy és kis alföldje, nemkülönben Erdély medenczéje tengervíz alatt állottak, mely keresztül törve a Vaskaput, nyújtá át a jelenlegi kulturának a termékeny talajt. Hasonlag víz borította Lengyelországot, északi Oroszországot, Dániát, Németalföldet s keleti Poroszországot. E tengerből csupán a magasabb hegyek állottak ki szigetekként. Minthogy a tenger ily túlnyomó területet foglalt el, azon kor *diluvium* vagy *özönvíz* korának mondatik. A jéghegyek is nagyobb mérvben terjeszkedtek ki. Izlandot, Skandinaviát, Skóciát, Angolországot, a Pyreneket, Svajczt, a Kárpátokat, az Uralt, a Kaukazust mind merő jég (Glätscher) borította. Azért nevezik ez időt még *jégkorszaknak* is. Anglia és Franciaország között akkor még nem képezett választ a

Calais-csatorna. A messinai szorosnak még híre sem volt, s így Olaszország Sicziliával függött össze. A Gibraltár még nem létezett, Spanyolországból szárazon lehetett Afrikába rándulni. Az a roppant homoktenger, a Sahara, feneke volt egy igazi beltengernek.

A viharok által felkorbácsolt tengerhullámok tehát oly hegyek szírtfalát csapkodták, melyek jelenleg már messzire estek a parttól. A háborgó tenger a part sziklahasadékait gipsz, mész, kavics, iszapon kívül még nagy mennyiségű csonttöredékekkel u. n. csontbreccciával töltötte meg, minők Nizza, Corsica, Cagliari, Cete, Gibraltár, Palermo, Syrakusa, Quedlinburg és más helyeken észlelhetők. A csontbreccciák is közről érdekelnek bennünket, mert gyakran őselefant-csontokat is tartalmaznak.

Ha úgy volt megosztva a tenger és a száraz, síkfold és hegy, jeges és zöldelő mező, mint fönnebb körvonaloztam, kétségtelenül másoknak kellett lenni az éghajlati viszonyoknak is. A levegő hőmérséke jóval alább állott. Mások voltak a légáramok. Nem fújtak még akkor az uralkodó passát szelek. A Főhn, mely Sahara felől jó szomjasan Európa déli vidékére, most havat eszik, akkor jéggé fagyasztotta a lég vízpáráit. Tehát a légköri csapadékok is mások ma. Hogy a tengeráramok sem voltak azonosak a maiakkal, fölösleges mondanom.

Közvetlen rabszolgája az éghajlatnak a növényzet. Hasonlít ugyan ez már a mostanihoz, mindazáltal még túlnyomólag alpesi, jöllehet egyes tropusi növények is akadnak közöttük. Hogy az örökzöld tűlevelű fák nagy kiterjedésű erdőket képeztek, kétségsbevonhatlan. A diluvialis kor mésztőzegében a tölgy, bükk, hárs, fűz, nyír és nyárfa levéllenyomatait találjuk, melyek óriási rengetek vadonokat alkottak. Ezek mellett egy *Arundo* faj is díszlett, mely azonban Europa flórájából már kiveszett. Bürgtonna, Mühlhausen, Weimar, az Arnóvölgy, Sicilia s Angolország mésztőzege bizonyít a mondottak mellett.

Éghajlat és növényzet szabják meg a vidék, a kor faunáját. E korban főként óriási emlősök népesítik be a földet oly annyira, hogy róluk ez időt a geologusok az *emlősök korszakának* is nevezik. Europa volt a góczpont, hol a különböző égalj állatai ez idő szerint találkoztak. Oly állatok éltek itt, minőket ma

csak a leghidegebb észak szül; olyanok, minők jelenleg a forró égöv tropikus hőségében sütkérodznak; olyanok, melyek most a keleti féltekét népesítik be; olyanok, melyek manap csak a nyugati félgömbön élnek. Mindezekkel pedig együttesen fordultak elő oly fajok is, minők el nem érték a történelmi kort. Legérthetőbben szólnak ezekről a csontbarlangok, honnan az ősemelők csontjait nem százával, de ezrével, avagy éppen kocsi-számra hordják ki. Ily csontbarlangok hazánkban is nagyobb számmal fordulnak elő, melyeket főként dolomit és mészkő hegyeinkbe vájt a természet; ilyenek pl. az igriczi és pesterei, a Bagolyvár Krassó megyében, a nándori Hunyad megyében, a baráthegyi Liptó megyében; a tőlünk nem messzire eső kisladnai és ó-ruzsinaí barlangokban hasonlólag találtak őssallati csontokat. Azon külföldi barlangok közül, melyek jobban átvannak kutatva, nevezetesebbek: a frankjura dolomitjében a müggendorfi és a gaileureuthi, a neandervölgyi, a Sorbone völgyében a lunellei, Iserlohn mellett a sundwigi, a bizei, Thayngen mellett Svajczban a Kesslerloch, melyet Rüttmayer kutatott át, a kirkdali, Westphaliában a hohlensteini, a Hochstetter által átkutatott kreutzbergi barlang Krajnában, a belgiumiak közül főképp a trou de'hyène (hiena-barlang), melyet Dupont vizsgált meg.

E barlangokba az őslények csontjait vagy a vízárak hordták be kavicszal és iszappal, mely esetben a víz által való oda-telepítés könnyen megállapítható; vagy a barlangokban lakott őssallatok zsákmányaikon ott ültek lakomát, midőn az el nem költött csontokon fogaknak kétségtelen nyomait hagyták hátra, az ily állatoknak aztán koprolithjait is rendszerint ott találjuk. Minthogy pedig e barlangok nemcsak egyes őssallatoknak, hanem az őseembernek is szolgáltak lakásúl, ez is összehordhatta az őslények csontjait. Össze is hordták. Csakhogy e csontoknak jellemző ismertetője az, hogy kőeszközzel meg vannak hasogatva. Az őseember hasgatta meg azokat, hogy kiszívja belőlük a velőt.

E csontok szólnak most hozzánk.

A mily vérszomjazó kegyetlen természetet tanusít a tigris most a Himalaja tövében, ugyanúgy garázdálkodott egykor Europa földjén. Barlangi oroszlán szörnyű ordításától visszhangoztak a Kárpátok, a Pyrenek, az Alpések. Nagy vadmacskák és hiúzok

ültek rengeteg vadonok fái s leskelődtek kövér zsákmányaikra. Az éj csöndjét a barlangi hiénák kborlásai zavarták, melyeknek természetét közvetlen utódok, az Afrikában élő foltos hiéna örökölte. A barlangi medve, mely otrombább volt az erdei medvéénél, de kétszerte oly nagy, árverezett az ő emberrel a lakásra; egyiknek vagy másiknak vére volt a lakbér. Igen szomorú napokat kelle élni az embernek e siralom völgyében. A rétségeken, mezőkön a vadtulkoké, pézsmás tulkoké és ősbölnyeké volt a világ. Igen szép ősbölnyecsontvázat lehet látni a british múzeumban, melynek gerinczébe egy kőbalta van vágva hangos bizonyítékául annak, hogy őseink vadásztak ezekre. Az erdők szent berkeiben óriási ősgímek, szarvasok törtek maguknak utat rengeteg agancsaikkal. Két fajta ló száguldozott a síkságokon, de mindkettő még vad volt. A nagy számú mocsarakban vízilovak és szarvorrúak henteregtek. A sarki nyulat Középeurópában pusztította a sarki róka, s azóta mindkettő északra költözött. A tapir őse itt tanyázott, most törpe utóda Amerikában él. A mastodon három fajtát találták itt, de ez inkább Észak-Amerika özönvízi faunáját jellemzi.

S mindezeknek fejedelme a mammoth volt.

Ha nem is találtak volna Sziberiában teljesen ép mammothot; ha nem is fődözött volna föl Vibraye Perigordban a madebinai barlangban egy agancstörédket, melyre az őselefántnak feje volt vésvé; ha nem is lelte volna meg Lartet azon agyarlemez, melyen a mammoth idejében élt ősember annak képét rohanó helyzetben, lelógó sörénnyel megörökítette: mégis Cuvier nyomán, ki az állatalakot a fogazatból állapítja meg, teljes leírását adhatnók annak. A mammoth elefánt kinézésű állat volt, csak hogy jóval nagyobb és otrombább. Nehéz fejét súlyos koponya és arczsontok képezték. Amazok erősen íveltek és kimagaslók, ezek vastagok és erősek. Az erőteljes és széles állkapcsokban fent is, lent is egy-egy összetett zápfog ült jobbról úgy mint balról. A zápfogakon zománczredők jelezték azon lemezek számát, melyekből egy-egy ily fog össze volt téve. A múzeumunkban levő állkapocs hossza 75 cm., szélessége 33 cm.; a fogak rágó felületének hossza 25 cm., szélessége 9 cm. A felső állkapocsból nyulottak ki a hatalmas agyarak, melyek lefelé ál-

lottak, de fölfelé görbültek és szétterő irányúak voltak. Vannak oly görbe agyarak is, melyeknek íve a kör $\frac{3}{4}$ -ed részét teszi ki. Hosszuk 3—4 méter; Adams azonban látott 7 méter hosszút is, mely alapi részen 25 cm. vastag volt. Átlagos súlyuk 150—200 kilogramm. A talált agyarak még teljesen ruganyosak, s „ebur fossile“ néven bocsáttatnak kereskedésbe, s oly annyira elárasztják a piacot, hogy az elefántesontnak $\frac{1}{3}$ -da ásatag. A 16. és 17. évszázban sokféle betegségben gyógyszernek tartották, nem csoda tehát, ha ezt Magyar- és Németország különböző barlangjaiban is keresték, mint ezt Boyd-Dawkins, Manchesterben a geologia tanára s az európai barlangok fáradhatlan szorgalmú kutatója „Cavehunting“ című munkájában írja. Witsen, amsterdami polgármester, ki a szibériai híreket igen szorgalmasan gyűjtögette, 1692. közzé tett iratában említi, hogy a szibériai lakosok éppen úgy álmodoznak az elefántesontokról, mint a spanyolok az aranyról, hogy ott egész karavánok szervezkednek s indulnak meg ásatag elefántesontot keresni. S találnak is. 1821-ben egy jakutsi kereskedő egymaga 500 pudnyit — 10000 kilogrammot — szedett össze a szibériai szigeteken. Middendorf, Észak-Szibériának kitűnő ismerője szerint, a fossil elefántesont kivitele évenként 20000 kilogrammra rug.

A nagysúlyú fej rövid, de erős nyakat igényelt. Ez éppen úgy mint maga az egész gerincoszlop hatalmas csigolyákból volt összetéve. A hátcsigolyákon főként a felső tövis nyúlványoknak kelle jól kifejlődvé lenni, mert ezekhez tapadnak a fejét föntartó izmok. Nehéz fejet csak erős izmok tarthatnak, ezek pedig vastag véggel tapadnak. A bordák szélesek, vastagok, de kevéssé íveltek.

Ily roppant törzs alátámasztására erős vétagokat alkalmazott a természet; ezért oszlopszerű kinézéssel bírt az őselefánt lábszára. Minden vétagon öt összeálló, patába burkolt, aránylag kicsi ujjá volt. Minthogy a colossalis test támasztékként folytonosan igénybe vette az oszlopalakú vétagokat; minthogy a nagysúlyú fej miatt megkurtult az állat nyaka; minthogy a kiálló agyarak úgyis akadályozták volna az állatot, hogy a földről szedje föl a táplálékot: a természet szánalomraméltó nyomorékká teszi vala e borzasztó óriást, ha el nem látja oly esz-

közzel, mely az ő megélhetésének sine qua non-ja. Nem maradt egyéb hátra, mint az, hogy a természet — e gondos szerető anyja megnyújtsa a mammoth orrát ormánynyá. Meg is nyújtotta akkorára „mint egy iramgimborjú“. Az ezer meg ezer izomból álló orrmány volt azután az ő karja s legfontosabb szerve, melylyel tépte a fűvet, tördelte az ágakat, szívta föl a vizet, szagolt, harsogott, védekezett és támadott. Az orrmány tövében ültek aránytalanul kicsi szemei; feje tövénél két oldalt lapultak le nagy szegletes fülei.

Mily nagy volt agyveleje? erre vonatkozólag csak annyi az adatunk, hogy bár koponyája nagy volt, mégis a vastag, számos öblöket rejtő koponyacsontok csak kis agyüreget zártak be. Végtagsontjaiban ellenben nagy volt a csontvelő-tartalom. A barlanglakó ősemberek széthasogatva szopogatták ki ezt belőle, a mely nagy munkát bizonyára nem cselekszik, ha fáradságukért nincsenek dúsan jutalmazva. Hedenström szibériai utazó is a talált csontokból egy egész zsákra valót gyűjtött össze, miből „pommade de mammoth“-ot készíteni, s mint kitűnő hajnövesztő szerrel nem annyira a kopaszságot megszüntetni, mint inkább magát Croesusná tenni akarta. Szerencsétlenségére azonban a csontvelő útközben elolvadt. Még egy ily lelet s Hedenström e genialis gondolatával igen nagy concurrentiát csinálna a napi lapok hirdetéseiből jól ismert Csillag Annának.

A mammoth vastagbőrű állat volt, s vastag bőre annyira nehéz, hogy Adams leletének egy bőrdarabját tíz ember alig volt képes partra húzni. Nem meztelenkedett, mint utóda Indiában és Afrikában, hanem testét barna szőrruha borította, minek folytán a zord égélj elviselésére is képesítve volt. A szentpétervári múzeumban őrzik azon 17 kilogrammnyi mammothszőrt, melyet Adams összeszedett, mi e részben döntő bizonyíték. A piheszőrök 2—3.5 cm. hosszúk és göndörök, melyek közül az 5—10 cm. hosszú fekete serteszőrök nyúlottak ki. E serteszőrök jóval vastagabbak a lőszőrnél. Az állat nyakáról 40—70 cm. hosszú szálakból álló sörény lógott le, mely különösen a melli részt borítá, s gyakran még az elővégtagok jelentékeny részét is fődte. Csupán a fejre vonatkozólag támadhatott kétség, hogy szőrös volt-e? Minden bizonynyal; mert az Adams

mammuthjának ép fulén szőröket találtak, — már pedig nincs rá eset az állatvilágban, hogy csupaszfejű állatnak csupán a füle legyen szőrös, míg szőrös fejű állat akárhány van meztelen fülekkel.

Az őselefánt növényevő állat volt, erre vall fogainak alakja. De hogy a növényvilág melyik rendje szolgáltatta neki a táplálékot, — nehéz eldönteni, mert az épségben talált egyének beleit és koprolithait ily célból megvizsgálni nem jutott eddig eszébe senkinek. Kővér táplálékát bőségesen föltálálhatta a mocsaras vidékek buja növényzetében, hol talán éppen e miatt örömelebb tartózkodott, de kielégíthette étvágyát az északi vidék túlelvélű fáinak ágaival és egyéb növényeivel is. Hogy túlelvélűekkel is jóllakhatott, abból következtetjük, mert egy közeli rokonának, a mastodonnak — mely Észak-Amerikában éppen oly szerepet játszott mint minálunk a mammuth — fogai között, beleiben és koprolithjában túleveleket találtak; másrészt azért merjük állítani, mivel a jelenlegi indiai elefánt is megette Merklin tanár kezéből a neki nyújtott fenyőgalyat. A mivel amerikai rokona jóllakott, a mit elkényeztetett indiai utóda megevett: azt ő sem vetette meg. Ha figyelembe vesszük, hogy e colossalis testű állatnak naponkint legalább egy métermázsányi táplálékra volt szüksége; ha nem feledjük, hogy a diluviumi tél hóleple alól csupán a zöld fenyőfák állottak ki: még inkább megbarátkozunk azzal, hogy a mammuth csakugyan fenyőgalyakon rágódott.

Ily óriási testnagyság, ily czélszerű szervezet daczára a mammuth, az összes eddig létezett emlős állatok legimpozánsabb alakja, letűnt az élet színteréről, pedig úgy látszik, mintha a természet örök időkre alkotta volna. Rég történt ez, a történelmi kort jóval megelőzőleg, mert őseink az élő mammuthról egyetlen mesét sem hagytak reánk. Évezrek tűntek tova azóta az idők végtelenjében. Hajlandók ugyan némelyek hinni, hogy nem vészett ki, hanem ős hazájából Európából szűkebb térre, le a déli vidékre szoríttatott, hol az éghajlat, táplálék, talajviszonyok stb. évezrek alatt megváltoztatták eredeti formáját. Ezt annál inkább merik föltételezni, mert a mammuth és az indiai elefánt között az összekötő kapcsolatot sikerült fölfedezni az ásatag örményországi

elefántban. E szerint az indiai elefánt ha nem is közvetlen, de egyenes utóda a mammuthnak.

Legyen azonban akár az az igaz, hogy az őselefánt végleg kipusztult, akár pedig az, hogy szűkebb térre szorult: egyaránt jogos kérdésül toladodik elénk, hogy mi kényszerítette őt hazája elhagyására?

Az éghajlati viszonyok megváltozásában keresni az okot: nem járunk egészen helyes úton. Hogy a levegő hőmérséke csökkent volna, merész föltevés; mert hisz éppen arról a korról mondtuk, mily nagy területeket leptek el az állandó hómezők és jéghegyek; másrészt a tömött szőrbunda eléggé megővta volna az esetleges hideg ellen. Ha képes volt átélni a jégkorszak hidegét, annál inkább áthúzhatta volna a mai enyhe telet.

Nyomósabban érvelnek azok, kik az okokat a geographiai viszonyok megváltozásában keresik. A diluviumi kor eltűntével számos tenger, tó és mocsár csapolódott le, régi vadvizes helyek kiszáradtak, új szárazföldek tűntek elő s a gletserek alól kopár hegyek ütötték föl fejeiket. A nagy étvágya miatt vízdús helyekhez s kövér legelőkhöz szokott őselefánt mind ezen változást nem igen vehette jó szívvel. Ha még ehhez hozzá veszszük, hogy az ő ember, bár csak doronggal s kőeszközökkel gyarlón fegyverezve, de folyton pusztította e lassan szaporodó óriást: úgy ennek vagy ki kellett veszni, vagy szebb hazát keresni, hol életfeltételeit nem oly nagy küzdelmek árán szerzi meg. A halálos dőfést tehát mindenesetre a fokozatosan fejlődő emberi szellem adta meg ez óriásnak, mely nem akar önmagánál nagyobb hatalmat elismerni.

Azt hiszem, szíves olvasóim bővebb tájékozása érdekében járok el, ha e rövid ismertetésem befejezéseül főlemlítem, hogy az adatokat a Cotta, Credner, Lorinser s Szabó geológiája, a Természettudományi, s Földtani Közlöny, az Orvos-természettudományi Értesítő és a Gaea című folyóirat idevágó helyei szolgáltatták.

S z e k e r e s s F r. Ö d ö n.

Egyleti és intézeti ügyek.

Klimkovics Béla.

1833—1885.

A Felsőmagyarországi Muzeum fejlődéstörténetének szomorubb és talán nagyobb eseménye még eddig nem volt, mint a gyászkeretes igénytelen nevet viselő jelesünknek korai halála. Azért emlékezünk meg róla, egyleti ügyeink rovatában az első helyen.

Az az ötvenkét esztendő élet, melynek ritka öröme, sűrű fájdalma, tünedező reménye, sok keserű csalódása febr. 10-én megszakadt, csakugyan olyan volt, amely megérdemli a visszapillantást. Megérdemli különösen Intézetünk részéről, mert hiszen ennek jelenébe és jövőjébe sokkal mélyebben nyulik, hogyszem azzal az elmosódó, ködbe vesző fogalommal válhatnánk meg tőle, mely a mindennapi ember emlékezetét oly klasszikus ékes-szólással fejezi ki, midőn nem mond róla egyebet mint azt, hogy — „fuit.“

Ha a dús vagyonból a közjónak juttatni, szép cselekedet; ha mások életre való gondolatját, sokszor magával a pusztaszerkölesi támogatással érvényre juttatni, már dicséretes dolog: akkor a kenyérkeresés gondjai között eszményekért anyagi áldozatot hozni, lelkesedni, küzdeni; és e küzdelmet eredménynyel addig folytatni, míg az agyvelő és a kar fel nem mondják a szolgálattot, — olyan érdem, melyet el nem ismerni, hálátlanság.

Ilyen küzdelmet folytatott a megboldogult, midőn a Felsőmagyarországi Muzeumot, testvérei társaságában, a szó szoros értelmében megteremtette.

Az egyleti alakulás, szervezkedés idejében történt, hogy idősb gf. Csáky Rudolf, akinek mellesleg mondván, igen szép régiség-gyűjteménye volt, a muzeumalakítás tervéről értesülve, azt mondotta, hogy: „Van-e 30,000 forintjuk? Ha nincs, akkor hozzá se fogjanak.“

Hát biz itt a jóakarathoz még a reménységnél egyéb nem volt, és ma már a Felsőmagyarországi Muzeum a teljesen önerejéből alakult hasonló vidéki intézetek között, országos tekintélyek nyilatkozata szerint, gyűjteményeinek gazdagságára nézve, a legelső.

Ezzé tették első sorban a Klimkovicsok adományai, azután pedig az ő széles ismerettségök s megnyerő modoruk segélyével összehozott értékes ajándéktárgyak.

Hogy egyebet ne említsek, a hazai festész- és szobrász-körökkel való szorosabb összeköttetésüknek köszönjük gyönyörű képeinket és szobrainkat; a régi iparos testületek bizalmának, a becses czéhládákat, okmányokat, edényeket s jelvényeket; a szomszéd birtokos osztály megnyerésének a számos régészeti, pénz, könyv, diszmű s természetrajzi ritkaságunkat.

Ferencz Budapesten, Béla pedig Kassán és a környéken gyűjtött. Emellett viselte és pedig emberül viselte az őrzésnek, rendezésnek egész súlylyal rá nehezedő gondját, és a tárgyak reményen felül való szaporodása következtében, az elhelyezés aggodalmát.

Töprengései közben támadt az a szerencsés gondolatja, hogy az „Aranyessillag“ nevű épület egy részének ingyenes használatát kérjük a tulajdonostól, Kassa városától. Mily nagy volt öröme, midőn a félve táplált ohaj teljesebbé ment. Hát még midőn a további szaporulat az egész főutcza emelet igénybevétele megkívánta, és a nemes város közhatalósági bizottsága, ebbe a terjeszkedésbe is beleegyezett! Rögtön megkezdte az átalakítás munkáját, és legnagyobb részt személyes barátságának lehet köszönni, hogy egyes iparosok az intézet érdekében száz forintokra rugó ingyenes munkát végeztek.

Az iskolai előadások fáradoalmát ki sem pihenve, ott láttuk a Nemzeti Muzeum nagyérdemű igazgatójától kieszközölt használaton kívüli szekrények között, méregetve, próbálgatva, hogy

ugyan hogy is lehetne legcélszerűbben elhelyezni azokat a darabokat, melyek nem a mi helyiségeink térméreti viszonyainak tekintetbe vételével készültek.

El is rendezte, apródonkint meg is töltötte, sőt a szabadon maradt falakat is annyira beborította fegyvergyűjteményünk egyes csoportjaival, hogy ma már ismét ott vagyunk, ahol pár évvel ezelőtt, t. i. nem férünk.

Az áttekintés könnyebb eszközölhetése végett az egyes tárgyakat feliratokkal látta el; s gondoskodott, hogy minden ajándék írásba vezettség. Ezen czélra egy nagyobb könyvet használt, melyben a beérkezett adományok, az ajándékozó nevével, érkezési sorrendben és sorszámozva foglaltatnak; ezen kívül egy kisebb könyvben, betűk szerint vannak bevezetve az adományozók nevei azon számokkal, melyek alatt az előbbi könyvben, az ajándékok foglaltatnak.

Mint a muzeumnak kezdettől fogva igazgatója, személyesen kalauzolta a látogatókat folytonosan, sőt a vasárnapi tömeges bemenetek alkalmával is Flóris testvére társaságában ott magyarázott, értelmezett a szorongó kíváncsiak között, buzdítva, kapacitálva mindaddig, míg pár évvel ezelőtt Gábor, testvére, nyug. cs. kir. százados, e terhes szerepben segítségére nem jött. E megkönnyebbülésnek jótékony hatását kétszeresen érezte különösen a legutóbbi időkben, mióta munkás életét kioltó baja határozottabban kifejlődött.

Legkevésbbé sem túlhajtó tehát az az állítás, hogy a Felsőmagyarországi Múzeum léte az ő nevéhez fűződik. Nem mondom, hogy másnak talán az alakítás gondolata sem juthatott volna eszébe. Eszébe juthatott, talán a gyűjtést is megindíthatta volna; de az ő szervező tehetsége, önzetlen kitartó munkája nélkül ez a vállalat is, bizonyosan a többi sok szép, vidéki kultur-kezdeményezés sorsára jut, melyeket megindított ugyan a nemes lelkesedés, de egészen gyöngye éveikben megölt a tehetetlen közöny; megölt azon eljárás, mely oszlopokkal támoogat ott ahol főlöszleges, ahol pedig egy nádszállal is menteni lehetne, nincs egyebe a sopánkodásnál.

Klimkovics Béla a Felsőmagyarországi Múzeumnak alapító tagja volt 100 forinttal, ajándékozott, saját pénzéből vásárolva

százakra menő tárgyat, testvéreivel együtt a gyűjtemény létszámát 29,000 darabra emelte, s azokat 12 esztendeig feliratozta, rendezte, őrizte, mutogatta, anélkül hogy magasabb helyről, — ahonnan pedig a közügyeknek tett kisebb szolgálatot is nyilvánosan el szokták ismerni, — az ő önfeláldozó tevékenységéről csak egy hanggal is megemlékeztek volna.

Ezt persze többnyire nem azon az uton érik el, amit ő követett. Ő az életnek nagy, nyilvános országutját használta, melyen az egyes személyt elnyeli a járókelők tömege. A magányos utast inkább feltűntető, hamarabb célhoz vivő, útatvágó gyalog-ösvényekre nem lépett.

Elve volt: keveset nem tenni, sokért; hanem igen is, sokat tenni — ingyen.

Személyes jutalmat nem keresett; de hitte, hogy megnyeri az ügy, melyen egész lelkével csüngött, nem csak az elismerő szót, de az igazi támogatást; reménylette, hogy fog akadni, aki elfogadja, fölvegye, legkevésbé sem kecsgetető örökhagyatékát, — közművelődésünk érdekében, a becsületes, önzetlen munkát.

Ez lesz az ő fáradozásának méltó elismerése, igaz jutalma.

Az itt mondottak azonban csak egy oldalú bizonyítékát képezik nemes lelkületének; teljes világításba helyezi ezt, a legközelebb álló barátja, tanártársa, Szikay Lipót, egyleti tag tollából folyó következő életrajz és temetési leírás:

* * *

Klimkovics Béla született Kassán 1833. márcz. 24-én, szegény, de becsületes polgári szülőktől. Atyja Klimkovics Ignácz festsész, szobrász és aranyozó volt. Csekély keresete mellett öt gyermekét csak nélkülözések közt volt képes fölnevelni. Béla legifjabbik volt testvérei között s mintegy örökölte atyjától művészi hajlamait s tehetségeit. Kiképeztetése végett 1851. évben ment a festsészeti akadémiára, hol a hírneves tanár Waldmüller alatt a szegénységgel való küzdelme daczára kitűnő előmenetelt tett. Bécsben ezen ránk nézve különben is oly mostoha időben a magyar ifjak nemcsak ösztöndíjban nem, de tandíjmentességben sem részesültek. Szegény Bélánk tehát Ferencz bátyjával együtt nemcsak tanulni, hanem tanítani s mindenképen keresni volt kénytelen, hogy magát fentartsa és felküzdje a nélkül, hogy

atyjának nagyobb terhére legyen. De a mostoha sors így sem engedte meg neki sokáig tudományvágyát kielégíteni, mert már két évi tanulás után kénytelen volt az akadémiától búcsút venni, hogy betegeskedő atyja helyett a családnak kenyérkeresője legyen. Miután pedig 1853. évben édes atyja meghalt, a család-fenntartás gondjai egészen Béla vállaira nehezodtek. Míg tehát bátyja Klimkovics Ferencz és kedves tanuló társa Madarász Viktor Bécsben és a külföldön tanulmányaikat folytatták s országos hírű festészekké képezték ki magukat, az alatt szegény Bélánk a családi gondok terhe alatt görnyedezett s művészi hajlamait kenyérkeresetre kellett fordítani.

Bámulatos, hogy ily mostoha körülmények között a művészi lángész isteni szikrája teljesen ki nem aludt benne. Festményei, kivált oltárképei mindinkább nagyobb közkedveltségnek örvendettek. Művészi hírnevének terjedésével anyagi viszonyai is kedvezőbb lendületet vettek, s a fiatal művész most már hajlamait követve, önálló kompozíciókban mutatta be remek ecsetjét. Kivált a genre festészet képezte kedvencz foglalkozását s e nemű aquarellei, milyenek: „A műutazók“, „A libapásztor nő“, „Kovács a falu végén“, „A gyalog posta“, „A szüret“, „Kút a falu végén“, „Ki a legény a csárdában?“ a budapesti magyar művészeti kiállításon előnyös fogadtatásban részesültek. Kivált pedig az utolsó kompozíciót, melyet olajban is festett, külföldi lapok is közölték s egyes lelketlen üzérek olajnyomatokban Munkácsi műve gyanánt árulták.

Midőn 1856. évben öreg édes anyja elhalt, ismét lett volna alkalmá kiképeztetése végett külföldre távozni; de a család iránti kegyelet újból visszatartotta őt szülővárosában. Ugyanis ekkor a különben is beteges Borbála nővére férjétől elhagyatva, három kiskorú gyermekével Béla öcscsénél keresett és talált menhelyet. Így tehát Bélánk másodszor is kénytelen volt azon rég táplált vágyáról lemondani, hogy a mit még akkor hazánkban fel nem találhatott, azt a külföldön keresve, magát szabad művészsze kiképezthesse.

Ezentúl már nemesak kizárólag festéssel, hanem tanítással is foglalkozott. Magán rajziskolájából nem egy kitűnő tanítvány került ki s ezek között a legkitűnőbb Benczúr Gyula is,

ki a megboldogult iránt mindenkor ragaszkodással viseltetett s haláját azzal rőtta le, hogy első mesterének arczképét olajban festette, mely remek műnek legilletékesebb s legdiszesebb helye a kassai muzeumban volna.

1861. évben a város ajánlatára a kassai kir. főreáliskolához rendes rajztanárul neveztetett ki, mely minőségében fáradhatatlan buzgalommal s már fentebb említett sikerrel működött. Tanítványai mindenkor szerették, tisztelték, a szülők pedig becsülték. Sajnos, hogy néhány év óta folytonosan gyöngéledett, s a különben igen kedélyes s erős testalkatu embert egy gyógyíthatatlannak bizonyult kór testileg, lelkileg megtörte, oly anynyira, hogy f. 1885. év első napjától orvosi rendeletből szabadságot kellett vennie s minden foglalatosságtól tartózkodnia. Hasztalan volt a legkitünőbb orvosi segély, hasztalan a leggondosabb, leggyöngédebb ápolás, a kérlelhetlen halál meghiusította a tudomány s a szeretet minden kísérletét, minden törekvését.

Ezen rövid életrajzi vonásokból Klimkovics Bélában nem csak jeles művészt, buzgó tanárt, minden szépért, jóért lelkesülő tevékeny polgárt, hanem humanusan gondolkodó nemeslelkű embert is kell felismernünk, ki édes szüleiért, szeretett testvéreiért minden áldozatra kész volt. Humánus érzületének, haláljának legszebb jelét azonban azáltal adta, hogy azon feddhetetlen jellemű nőt, ki őt betegségében évek óta bámulatos önfeláldozó odaadással ápolta s kínos szenvedéseit vele önkényt megosztotta, úgyszólván, a sír szélén hitvesül vette, hogy így azt hagyja neki örökül, mi mindenkor legdrágább volt előtte, t. i. a becsületes Klimkovics nevet, miután szegénységénél fogva egyebet úgy sem hagyhatott rá.

A derék s közbecsülésben álló nő most már mint hitvese fokozott gyöngédséggel s ritka lelki erővel még két hétig gondozta a kedves beteget, s ha már életét nem tudta megmenteni, legalább utolsó kínos perceit elviselhetőkké tette s szenvedéseit telhetőleg enyhítette. Fogadja érte örökre távozott barátunk nevében halás elismerésünket s köszönetünket, határtalan fájdalomát pedig enyhítse az általános részvét, mely a megboldogultat a sírig kíséri.

*

*

*

A megboldogultnak hült tetemeit e hó 12-én délután kísértük ki örök nyughelyére. A ravatal méltó helyén, az általa létesített felső-magyarországi muzeum képtárában volt gondos díszszel felállítva. Miután 3 óra után a bánatos özvegy, a gyászoló testvérek s a többi családbeliek megjelentek, csakhamar megteltek a muzeum helyiségei az elhunynak barátaival és tisztelőivel, hogy kegyeletök adóját róvják le az iránt, kit anynyira szerettek és becsültek. Jelen voltak továbbá a város területén lévő összes bizottságok, tantestületek s a muzeum-egylet képviselői. Ott láttunk számos cs. kir. katonatisztet és m. kir. honvédtisztet, ez utóbbiak élén pedig magát a kerületi főparancsnokot, Máriássy János altábornagy urat is.

A részvét és kegyelet könyével szemünkben álltuk körül a ravatalt, mialatt a papság a r. kath. egyház megható temetkezési szertartását végzé. Ennek megtörténte után Stöhr Antal, prémontrei főgymnáziumi tanár, mint a muzeum-egylet titkára, következő beszéddel búcsúztatta el az elhunytat azon épületből, azon intézettől, melynek ő nem csak igazgatója, hanem kezdetől fogva életető, mozgató lelke volt.

„Mélyen megszorodott társaim a gyászban!

Engedjetelek egy pár szót, mielőtt elkísérjük.

Elkísérjük az örök nyugalomra gondos dajkálóját annak a gondolatnak, mely e falak között megtestesülve él.

Elkísérjük nagy útján a Felsőmagyarországi Muzeum egyik alkotóját, igazgatóját, lelkét.

Lelkét; mert ha az a lélek, ami bennünk gondolkodik, akar és cselekszik: akkor itt kezdettől fogva csakugyan ő volt a lélek.

Évek hosszú során keresztül tartó csendes munkájával, élő bizonyosságát gyűjtötte össze és állította fel itt annak, hogy ember volt; ember, aki a humanizmus igazi fogalmát: a közjó és felebarát érdekében önzetlenül cselekedni tudás érzületét bírta s elhatározásában, tetteiben az által vezettetett.

Nemes fíradozásának csakugyan nem volt más célja, mint: rajongásig szeretett szülővárosa és hazája művelődésének előmozdítása. Egyedüli eszközei pedig: a szándéktisztaság tudata, az ebből fakadó erős akarat, és a bizalom megnyerésére való képesség.

Szava hatott, példája vonzott.

Igy lett meg, így telt meg a Felsőmagyarországi Muzeum.

Nem ez az épület tehát, de ő volt benne az igazi „arany csillag“, melynek ragyogása sokáig, messzire ellátszik a sötét éjszakában, és világító napnak kell feljönni, hogy fényét túltündökölje.

Kevesen is hajthatják fejüket az örök álomra azzal a tudattal, amivel ő, hogy élete a kötelesség és az azon felül teljesített munka láncolata volt.

Tanított és tanítványai tudnak.

Festett és festményei megbecsülve, gyűjteményekben s ol-tárok felett őriztetnek.

Dolgozott s munkája gyümölcsét polgártársai élvezik.

Tette pedig ezt akkor, midőn pályája végéről nem biztatta egyéb, mint a társadalom nagyon sok igazi munkásának megszokott, rendes jutalma: a jeltelen sír, melyre talán ültet egy-két baráti kéz virágot, de a hervadókat unokák könnyei nem öntözik.

A kik azonban megismerték, a kik kedélye mélységét tapasztalták és szellemes rögtönzéseiben gyönyörködhettek, azok bőven gondoskodtak arról, hogy neve, széles körben jóhangzásu legyen.

Alkotásai, a közművelődés javára eső szolgálatok pedig, sőt maga az az egyetlen tény, hogy Magyarország festészeti mestertanodájának legelső mester vezetőjét, a remekek alkotásához vivő útja kezdetén ő kalauzolta, — okvetlenül életet biztosítanak neki.

Hiába mossa hát le az ő keresztjéről nevét az eső, nem lesz az azért elfeledve; föl lesz az jegyezve azokban a könyvekben, melyeket az ilyen dolgokról írni szoktak, írni fognak.

Kedves Bélánk! A Felsőmagyarországi Muzeum továbbfejlesztésének gondját, munkád hű részeseire, derék testvéreidre s reánk hivatalbeli társaidra hagytad. De elvitted azt a sok szép tulajdont, melyek az eszményért vívott küzdelemben megadják az erőt, megadják azt a valamit, aminek ha birtokába jut a szellem, akkor: ha pihen, hát csak a czélnál pihen.

Elvitted a törhetlen hazaszeretetet; az alkudni nem tudó

magyar érzületet; a természetességet; a becsületes nyíltszívűséget; az emberek jóakaratába vetett bizodalmat, hitet.

Elvitted, a szépért egész az önfeláldozásig menő nemes lelkesedésedet.

Adja meg ezeket mindnyájunknak, végső sóhajunkig el nem hagyó emlékezeted.

Isten veled! Isten veled!"

Ha már e szavak szivreható benyomása alatt mindnyájunknak szemei elborulának, még inkább fokozta a meghatottságot azon remek gyászdal, melyet ezután a férfi-dalegylet tagjai kitűnő praecisióval énekeltek.

Ez alatt a muzeumépület előtt, hol a főgymn. és főreáliskolai tanuló ifjuság volt felállítva, ezerszámra gyülekezett a legválogatottabb közönség. A gyászmenet, daczára a kegyetlen zord időjárásnak, oly impozáns volt, minőt csak ritkán láthatni. Az érzekoporsót s az első osztályú üveges gyászkocsit következő kilencz értékes koszorú díszítette: „Szeretett férjének neje Lakata Mária” fekete szalaggal. „Szeretett öcsésének Klimkovics Ferencz” zöld szalaggal. „Családja nevében Klimkovics Flóris” ibolyaszínű és fehér szalaggal. „Szeretett iker-öcsésének Klimkovics Gábor cs. kir. nyug. kapitány” kék szalaggal. „Szeretett társuknak a kassai állami főreáliskola tanárai” fekete szalaggal. „A kassai állami főreáliskola ifjusága szeretett tanárának” fehér szalaggal. „A felső-magyarországi muzeumegylet, halhatatlan emlékü igazgatójának” fehér szalaggal. „A kassai premontreiek Klimkovics Bélának” fehér-kék szalaggal. „A polgári iskola tantestülete a derék pályatársnak” kék szalaggal.

A menet szokott helyen, a korona-uteza végén megállván, miután itt az egyházi szertartás befejeztetett s a dalegylet még egy megható gyászdalt elénekelt volt, a közönség legnagyobb része kénytelen volt a kiállhatatlan hideg szél elől hazatérni. De azért tekintélyes számmal maradtunk, kik szeretett barátunkat és pályatársunkat a sírig kísértük.

Kiértvén a sírkertbe, hol annyi jelesünk aluszszá örök álmát, hol annyi megtört szív porladozik, hol annyi reményünk örök enyészetnek adatott át, a tátongó sírgödör beszentalése s rövid imádság után, Görög Gyula, főreáliskolai tanár, mélyen

megható szavakkal vett búcsút a derék pályatárstól következő beszédében :

„Tisztelt gyászoló közönség !

Megdöbbenve állok e rideg sírgödör szélén — pedig igazán hiszem, hogy a halál az egyetlen út, mely a halhatatlansághoz vezet !

Te már boldog vagy dicsőült társunk ! Szenvedéseid elmultak !

A fájdalom minket lesújt, hogy téged, a hű barátot, a szerető férjet, a jó testvért, a kedves kartársat, a hirneves művészt, a tanügy serény munkását oly hamar elvesztettünk, mikor még tőled oly sokat reméltünk, annyi nemest vártunk !

Egy egész város vette körül e gyászavatalt, egy egész város kíserte sirjához a jelest, — leghűbb fiát.

E hideg koporsóban egy nemesen érző szív porlad.

A Klimkovics név elévülhetetlen betűkkel van feljegyezve a nemes város történetében.

A „Felső-Magyarországi Múzeum“ kultur-intézményeink egyik büszkesége, az elhunytnak is egyedüli büszkesége vala.

Mennyit fáradott, járt-kelt, kért, könyörgött, míg egészsége engedé.

Fiatl korától szolgálta hazáját, szülővárosát ; örömmel fogadta el reáliskolánkban a csokély javadalmú rajztanári állomást is, csakhogy hazájának, szülővárosának szentelhesse élete legjobb idejét.

Ott találjuk mindenütt, hol a polgáriasodás s a nemzeti műveltség munkás kezét, anyagi áldozatot kívánt ; minden szépért nemcsak maga lelkesült, hanem példájával lelkesíteni is tudott.

Érdemeinek méltánylása a város történészére vár.

Benned dicsőült ! intézetünk egy fáradhatatlan buzgalmu tanárt, tanítványaid szeretett atyjokat s a művészi pályán szerencséskezű vezérüket veszítették el !

Hánynak ismeréd fel szunnyadó tehetségét, buzdítottad, oktattad, míg a művészi pályára lépve intézetünknek jó hírnevet s dicsőséget szerzett. Tanítványaid kegyelettel gyűltek köréd, mint a jó gyermekek a szülei házhoz ! Hánynak voltál jóltevő édes atyja !

Valóban dicsőült pályatárs! benned intézetünk egyik legjelesebb tanerejét, mi pedig szeretett jó társunkat veszítettük el.

Ugy dőlél ki közülünk, mint a jó harcos; alig pár hete hagytad itt körünket, hogy felüdülve ismét visszatérj, s íme, itt hagytál bennünket örökre!

Jó harczot harczoltál, az elismerés babérja kísér mély sírodba.

De megdicsőült pályatárs! benned nem csak az embert s a szerető barátot gyászoljuk, hanem a tehetséges művészt is, ki ecseteddel a magyar genre élethű képeit varázslád élénk, átérezted s nemesen tudtad illusztrálni jeleseink népdalait is.

Vallásos meggyőződésed ihletségével alkottad meg szent oltárképeidet, melyek előtt túl e baza határain is buzgó imádság epedez! A megszólamlásig hűek jól talált arczképeid.

Emléked bennünk él, szívünkben honol s onnét csak a *halál* csontkeze tépheti ki!

Szellemed él műveidben, él tanítványaidban s általok hazai művészetünk fejlődésének is részesévé lesz.

Nem tarthattak meg téged az életnek tanítványaid forró imái, testvéreid szerető gondjai, kedves nőd gyöngéd ápolása, kartársaid s barátaid aggódásai s fohászhajai!

Nem!

Az ég visszakívánta szellemed, hogy szaporítsa veled is választottainak nemes seregét!

Egy halottal több van e temetőben!

Egy valódi művészszel kevesebb az életben!

Nyugodjál dicsőült pályatárs!

A békítő sír enyhe takarja porod!

Isten veled! Isten veled!!!“

Ezen, kedélyünket mélyen megragadó beszéd után a koporsó lebozsáttatott a sírba, s a dűbörgő rögök mintegy viszhangoztatták utolsó búcsúszavainkat: Isten veled, a sírontúli viszónlátásig.

Legyen örökké áldott Klimkovics Béla emléke!

A felső-magyarországi muzeum-egylet folyamodása,

melyben az összes vidéki muzeumok felvirágoztatásának módozata van kifejtve.

Méltóságos Pulszky Ferencz Urnak, a könyvtárak és muzeumok országos felügyelőjének, a felsőmagyarországi muzeum-egylet tiszteletbeli tagjának

Budapesten.

Az a megelégedés, melynek Méltóságod f. évi ápril hó 27-én, a felsőmagyarországi muzeum tárainak megtekintése alkalmával kifejezést adni kegyeskedett, a következő kérésre bátorít:

Ha valaki, akkor bizonyosan Méltóságod képes arra a magaslatra emelkedni, ahonnan világosan belátható: hogy évi tagdíjas pártolókkal, közvetlen anyagi vagy szellemi haszonélvezetben részesítő egyletet — minők p. o. a tisztán irodalommal foglalkozók, — vagy pedig egy igazi muzeumot alapítani és fentartani nem mindegy dolog. Az előbbinél, az évi díj s az érlette járó előnyök nagyobb arányban állhatván mint az utóbbinál, a fizetők kitartása és magasabb száma inkább remélhető, — Az előbbeni, ha bármi okból megfogyatkoznak a pártolók, akár mikor megszűntethető; az utóbbi azonban, tekintve az egyes tárgyak önkényes ajándékozóival szemközt okvetetlenül fennálló felelősséget; tekintve azt, hogy a muzeum, ha mindjárt egyleti uton létesített is, nemzeti közvagyonot képez, — nem oszlat-ható fel oly könnyen.

Mi, kik a felsőmagyarországi muzeum bölesőjénél állotunk, régen tudatával bírunk e dolgoknak; éppen azért tehát, hogy alkotásunkat a bizonytalan esélyektől megmentsük, hogy annak realis fejlődési alapot, jövőt biztosítsunk: egy olyan alap-tőke gyűjtéséhez fogtunk, mely évi kamatjainak felével önmagát növeli mindaddig, míg csak a felsőmagyarországi muzeum méltó fogalmának megfelelő összegre nem szaporodik.

Vezetett és vezet bennünket e gyűjtésben egyrészt az a gondolat, hogy egykor saját épületet szerezhetvén, Kassa sz. k. város kegyelmétől, melyből máris szűknek bizonyuló 8 termet bírunk ingyen, — ne függjünk örökösen; másrészt pedig, hogy annak a munkának, melyet mi egy évtized óta teljesítettünk pusztalelkedésből, ingyen: lehessen találni folytatóját — amennyiben a gyűjtemények gyarapodásával maga a munka is nagyobbodik, — pénzért.

Sikerült is eddig abban a szűk körben, melyben mozgunk, 4000 forintot összegyűjteni s ezt a kassai pénzügyintézetekben, anélkül, hogy az apró betétek kamatjaihoz csak egyetlen egyszer is hozzányúltunk volna, gyümölcsöztetni. Azt, hogy mellőzhetetlen folyó kiadásainkat — szolgafizetés, felszerelés, portódíjak — még eddig így is fedezhetjük, lehetővé tette elnökünk, dr. Schuster Konstantin püspök úr ő exczellenciájának azon kegyessége, melylyel Évkönyvünk nyomtatási költségének tetemes részét fedezni méltóztatik, továbbá egyes iparosoknak részint mérsékelt áru, részint ingyenes munkája.

Megkísérlettük az írásbeli folyamatot hazánk egyes nagy nevű és nagy vagyonu kitűnőségeihez, de eredménytelenül. Maga a közoktatási miniszter úr is, bár két ízben győződött meg személyesen arról, hogy a vidéki muzeumok közül a miénk mutatja fel gyűjteményeiben a legnagyobb eredményeket; mégis hozzá intézett többszörös kérésünk — akkor, midőn köztudomás szerint a békési és hunyadmegyei régészeti egyletek anyagi támogatást nyertek, mind ez ideig meghallgattatásra nem talált.

Belátjuk mi azt nagyon jól, hogy ez nem is történhetett másképen. Tudjuk, hogy a hasonló ügyekben a közvetlenség és

a név dönt. Éppen azért kérjük Méltóságodat, hogy azzal a névvel, melylyel a magyar nemzeti muzeum európai színvonalra emelkedett, s azzal a joggal, mely az országos felügyelőséghől resultál, segítségünkre lenni kegyeskedjék.

Ha a kormánykörök meggyerhetők lennének a gondolatnak, nagyon könnyen rendezhető volna a muzeumok ügye az egész országban. Méltóságod kijelölné azokat a meglévő vidéki gyűjteményeket, melyek helyi fekvésöknél fogva csakugyan fejlődésképesek; rendesen nyitva tartatván és látogattatván, csakugyan kulturáli szükségét pótolnak; — mint például a felső-magyarországi muzeum is, melyet májustól novemberig nincs olyan vasárnap, t. i. ingyenes bemenet, hogy kevesebben néznének meg 200-nál; de többször előfordul, hogy 4—500-an is szorongnak tárainkban s éppen olyanok, a kiknek a látásra legnagyobb szükségök van; — az ilyen intézeteket azután méltán állá ndó segélyezésre ajánlaná.

E segély azonban nem volna örökös, hanem azzal a kötelezettséggel járván, hogy fele az országos felügyelőnek benyújtandó számolás terhe alatt, talán az illető városok ellenőrzése mellett is, évenként tőkésíttessék, — csak addig tétetnék folyóvá, míg a tőkésített részösszegek évi kamatja, az élvezett segély magasságára nem emelkedik.

A fedezetet illetőleg pedig, az országos budgetre új tehernek nem kellene háramolni; mert azon egyletek, melyek daczára annak, hogy vagyoni helyzetök a multakhoz képest aránytalanul megjavult, a régi állami segélyösszegeket különböző czímek alatt mégis csonkíthatatlanul élvezik, mint például a m. tud. akadémia, a kir. m. természettudományi társulat stb. — e segélyösszegeknek egy negyed vagy ötöd részéről, a vidék leendő tudományos irodalmi központjainak, a muzeumegyleteknek javára, jó lélekkel lemondhatnának.

Arra kérjük tehát Méltóságodat, hogy e gondolatot, e méltányos óhajta st magáéva tenni és azt az illető helyeken, országos felügyelői tisztjének sulyával érvényre juttatni kegyes-

kedjék; ajánlván ügyünket addig is, míg ez megtörténhetik, hálásan tapasztalt jóindulatába és pártfogásába.

A felsőmagyarországi muzeumegylet választmányának nevében:

Kassa, 1884. május 10.

Loósz József,
alelnök.

Dr. Stöhr Antal,
titkár.

Kérjük a vidéki muzeum-egyleteket az itt kifejtett gondolatnak felkarolására; talán összeköttetéseiknél fogva kedvezőbb helyzetben vannak mint mi s éppen azért inkább képesek lesznek, e méltányos kívánságot, közös ügyünk érdekében teljesedéshez juttatni.

Jegyzőkönyv,

a felsőmagyarországi muzeum-egyletnek 1885. ápríl
12-én tartott, 3 éves tisztújító

KÖZGYÜLÉSÉRŐL.

Jelen voltak: Angyal Gábor, Antal Emil, Bacsoni Albert, Barthos Tivadar, Benczur Géza, Benedek Ferencz, Berzeviczy Egyed, Bezsilla Samu, Bukuresti János, Demeter Manó, Dragóner Béla, Fábian Imre, Farkas István, Fekete István, Fertály József, Fülöpp Károly, Görög Gyula, dr. Hevessy Károly, Hegedüs Lajos, Hidvégi Benő, dr. Hohenauer Ignác, dr. Holländer Lajos, Horváth Lajos, Istvánffy Pál, Jakabfalvy Ferencz, Juhász Mihály, Kaplárésik Mihály, Katinszky Géza, dr. Klekner Alajos, Klimkovics Gábor, dr. Klupaty Antal, Kolacsokovszky Elza, Korányi Károly, Korláth Ferencz, Kosztka Vincze, Kozora Vincze, Krajnik Mihály, Lapsánszky János, Loósz József, Mártonfy Márton, Maurer Rezső, Münster Tivadar, Myskovszky Viktor, Nagy László, Novelly Sándor, Orbán Bertalan, Schlatter Alfréd, Schmidt Kálmán, dr. Schuster Konstantin, Sissovič Károly, Sudy Kapisztrán János, dr. Szele Andor, Szekeress Frigyes, Szikay Lipót, Szilez István, Stadler Sándor, Stépán Vincze, Stöhr Antal, Timkó József, Toplánszky Béla, dr. Tóth Lőrincz, ifj. Várkony János.

Tárgysorozat: 1. Elnöki megnyitó. — 2. Titkári és pénztárnoki jelentés. — 3. Az egész „Arany csillag“ nevű épület hasznélvezetének átengedése iránt Kassa városához intézendő kérvény tárgyalása. — 4. A tisztviselői kar leköszönése és az

uj választások megejtése. — 5. Tiszteletbeli tagok ajánlása és megválasztása.

1. Loósz József alelnök indítványára Hegedüs Lajos, Mártonfy Márton és Myskovszky Viktor urak bizattak meg, hogy ő exczellenciáját dr. Schuster Konstantin püspök urat az elnöki szék elfoglalására fölkérjék.

Ennek megtörténte után ő Nagyméltósága a jelenlévők éljenei között az emelvényre lépett és üdvözölve a muzeumegylet tagjait, akik tekintélyes számban való megjelenésök által is fényesen tanúsították, hogy az ügyet, mely buzgalmuk folytán oly szép virágzásnak indult, folytonosan éber figyelemmel kísérik, és biztos reményt nyújtanak arra, hogy az eddig elért eredmények a kitartó pártfogást még fokozni fogják: a gyűlést megnyitottnak nyilvánította.

2. Stöhr Antal titkár felolvasta az 1884-dik évi gyűjtésről és pénztári bevételekről szóló következő jelentést:

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Akik életrajzokat szoktak olvasni, bizonyosan nem egyszer jutnak arra a meggyőződésre, hogy a történelem kiváló alakjai, a társadalom vezetői, ritka pillanatokban élvezik az önmagukkal való meglegedésnek boldog nyugalmát. Sebes pályafutásoknál fogva gyorsan szaporodó multjuk, az elmaradó, de emlékezésre méltó tények, mindig szegényebb, halványabb színben tűnnek fel előttünk, mint midőn azok képzeletökben még csak reményekül éltek. Távol jövőket méregető tekintetök kicsinyli az elért eredményeket; többre vágnak. S ez a vágy adja meg nekik az újabb gondolatot, s ez szab lázas tevékenységök elé újabb irányokat.

Azt gondolná az ember, hogy a lelki életnek ezen tünete, tisztán személyekhez kötött tulajdonság; pedig meg van, meg kell annak lenni azon társulatokban is, ahol az elemeket nem valami pillanatnyi érdek, hanem a nagy időkre kiható alkotások és a közjó magasztos célja tömöríti erkölcsi egészszé. Az ilyen társaság kebelében időről-időre eszközölt hivatalos vissza-

pillantásoknak is, legyen a kimutatott eredmény kevés vagy sok, természetes egymásutánban szintén azt a vágyat kell ébresztetni, hogy legyen több. És e vágy nem maradhat a szemlélődő sóvárgás korlátain belől, hanem meg kell neki szülni a gondolatot, amely kivezet e sívár területről oda, ahol a tettek teremnek.

Azon meggyőződésben, hogy a vázolt lelki irányzat, bár ugyan nem valami kifejezhetlen magas fokban, de azért a mi együletünknek is éltető tulajdona, mert hiszen még eddig évről-évre mindig nagyobb haladást jelezhettem a m. tiszt. közgyűlés előtt, — kezdem meg titkári jelentésemet ma is azon örvendetes adattal, hogy a lefolyt 1884-ik évben gyűjteményeink darabszáma 27291-ről, 29,279-re emelkedett. Szaporodásra esik tehát 1988 drb., míg a megelőző évben e czímen 673-al kevesebbet, vagyis 1315 dbot mutathattunk ki.

Alaptőkének 3843 frt 30 krról 5122 frt 92 krajczárra növekedett. Az öregbedés tehát készpénzben 1219 frt 62 kr. és értékpapirban egy 60 frtos kassai népbanki részvény. Utolsó, vagyis ötödik Évkönyvünk e rovat alatt 688 frt 15 krajczárral kevesebbet, azaz 591 frt 47 krt jelezhetett.

Ez adatok egyrészt felmentenek attól, hogy intézetünk s együletünk fentebb említett haladó irányzatát bővebben indokoljam; de másrészt meg kötelességemmé tesz, hogy az 1876-ik évi febr. 2-án felolvasott titkári jelentésemnek 10-ik pontját a m. tisztelt közgyűlés emlékezetébe idézzem.

Tudva lévő dolog, hogy azon időben a legelső alapítványok teljesen el voltak költve a nélkülözhetlen felszerelésekre; sőt még ezenkívül 500 frtnyi adósság is terhelt. Azt jelentettem tehát az említett pontban, hogy egy olyan természetű alaptőke gyűjtése indult meg, mely nemcsak hogy maga el nem költhető, de még a kamatai is mindig érintetlenül maradjanak, míg évenkénti 200 frtra nem növekszenek. Ez időtől kezdve azután, az évi kamat bizonyos része közgyűlési határozat folytán elkölthető legyen, a többi pedig esatoltassék a tőkéhez mindaddig, míg ezzel együtt oly összeggé nem nő, hogy annak egy részéből tulajdon épületet lehessen szerezni. Begyűlt pedig e célra s általam a kassai takarékpénztárba tétetett 136 frt.

Azóta midőn ez történt, kilencz hosszú esztendő telt el; de a miskolci, egri, szegedi, győri árvizekről, fagyokról, rosz termésekről a egyéb országos csapásokról emlékezetes 9 esztendő. Ez magyarázza talán meg, hogy folyamodásaink eredmény nélkül maradtak ott is, a hol ügyünk felkarolásra méltó volta mellett, személyes tapasztalatok szóllottak. Gyűjtésünkben a legszűkebb körre szorítva tehát, vigasztaló az a tudat, hogy amit akkor ijesztő távolban levőnek hittünk, ma összes terheink le vannak törlesztve és rendelkezésünkre áll az a tőke, mely a jelenlegi alacsony százalék mellett is meghozza a 200 frtos évi kamatot. Ha éppen szükségét látjuk, élvezetébe léphetünk tehát egy részének, talán a december végén esedékes félévi részletnek, a juniusi kamatok okvetetlenül a tőkéhez csatolotván már csak azért is, hogy ennek belső fejlődése minden körülmények között, tehát a kívülről jövő szaporodás megfogyatkozása esetében is biztosíttassék.

Hogy ennyire jutottunk, azt a legszélsőbb határokig menő takarékoság mellett, okozták a mult évben történt számos újabb alapítások és a régieknek befizetése. Alaptőkénkhez járultak névszerint: gr. Péchy Manó, Melczer István, Nagy László és a kassai műalmi társaság 100—100 frttal; Dessewffy Sándor 50 frttal és egy kassai népbanki részvénynyel; Bezsilla Samu, Kytka Ferencz és Schmidt Kálmán 30—30 frttal; Horváth Lajos 26 frttal; Barthos Tivadar, Benczur Gyula, Heffler Konrád, Katinszky Géza, Kéler József ügyvéd, dr. Kosztka József, Kosztka Vincze, Korlát Ferencz, dr. Kussinszky Arnold, Orbán Bertalan, Schlatter Alfréd, dr. Senka József és dr. Tóth Lőrincz urak 25—25 frttal.

Emelték még a mult évi eredményt: 1) a Fülöpp Károly ügyvéd úr javára bírósilag megítélt, de általa alaptőkénknek adományozott 10 frt; 2) egy névtelennek 12 frtja; 3) a megtakarított összes kamatok; 4) pedig m. tiszt. elnökünk dr. Schuster Konstantin püspök úr ő exczellenecziájának azon kegyessége, miszerint Évkönyvünk nyomtatási költségeihez a mult évben is 100 frttal járulni méltóztatott.

Gyűjteményeink gyarapodásáról a részletes kimutatást 6-ik Évkönyvünknek tartván fel, itt csak azon nagylelkű ajándékozók

neveit említem, akik részint évről-évre tapasztalt következetes pártfogásukkal, részint értékesebb adományukkal együletünk hátláját különösen kiérdemelték. Ezek: a Klimkovics testvérek, Rot-tauscher Károly, Csoma József, Farkas István, dr. Horváth Géza, Gerhardt Sándor, dr. Moskovics Leo, Tfirst Vendel, Bellon Sándor, Breuer Vilmos, Fábián János, dr. Senka József, Dióssy Miklós, Horák József, Maurer Rezső. Ständejszky Antal urak és Rosenthal Germánné asszony.

Meg vagyok győződve, hogy a mélyen tisztelt közgyűlés gondolatával találkozom, ha mindazoknak, akik intézetünk gazdagítását bármily irányban szíves jóindulatukra méltatták, ezenel ünnepélyesen köszönetet mondok.

A megelégedésnek azon határozott kinyilvánítása, melyet méltóságos Pulszky Ferencz urtól, mult évi ápril 27-én, táraink megtekintése alkalmával hallottunk, felbátorítottak: hogy hozzá, mint a muzeumok és könyvtárak országos felügyelőjéhez állandó segély kieszközlése iránt folyamodást intézzünk. A kérvényt, melyet nem pusztá önző szándék sugalmazott, mert hiszen a legméltányosabb módozatát fejtettük ki benne annak, amit a közoktatásügyi kormány, 1873. jul. 13-án 1885. sz. a. kelt rendeletében szintén kontemplált, t. i. a vidéki muzeumok felvirágoztatását, anélkül, hogy ebből az országos budgetre új teher háromolnék, mondom e kérvényt 1884 május 10-én küldöttük el, de még eddig eredmény nem kísérte.

Szerencsésebbek voltunk azon nyomtatott felhívásokkal, melyeket ügyünk támogatása érdekében, legnagyobb részt utolsó Évkönyvünkhöz csatolva, küldtünk szét. Ezek közül eddig visszaérkezett 14 drb; egy 100 frtos alapító tagul, 28 pedig évi 2 frtos pártoló tagul való feljegyzéssel és 17 frtnyi egyszerűmindenkorra tett adománynyal. Egyáltalában az 1884-ik év folytán, alapító tagjaink számában a szaporulat 20, az évdíjas pártolókéban pedig 67.

Ezen szép eredmény, m. tiszt. közgyűlés, első sorban Klimkovics Gábor nyug. cs. kir. százados úrnak érdeme, aki mint az intézetben lakó felügyelő ör, nem elégedett meg azzal, hogy gyűjteményeinket a szaporodás, a hely szűke és a célszerűség parancsolta újabb csoportosításokkal egészsége rovására

rendezte s az érkezett tárgyakat havonként írásban és nyomtatásban kimutatta; hanem a tömeges látogatások alkalmával és egyéb érintkezéseiben felhasználta a kedvező pillanatot arra is, hogy gyűjteményeinket nagyszámu ajándék kieszközlésével és egyletünket újabb tagok megnyerésével gazdagítsa.

Ugyancsak önzetlen munkát végeztek intézetünk érdekében: Dr. Tóth Lőrincz és Szekeress Frigyes premontrei tanár urak. Az előbbi könyvtárunk rendezésével, az utóbbi pedig a természetrajziak gondozásával, ezenkívül mindketten — nyomtatás alatt lévő 6-ik Évkönyvünk számára irt jeles értekezéseikkel.

Ugyanezen czímen kell megemlékeznem dr. Rössler István jogakadémiai tanár és dr. Hohenauer Ignác lapszerkesztő urak szivességéről is. Diplomáink ékesírásu kiállításáért pedig, úgy mint eddig, Müllner Frigyes rajztanár urnak tartozunk méltó köszönettel és Fáy Gyula úrnak azon buzgóságért, melyel egy terjedelmesebb írásbeli munkálatot végezett.

A Maurer Rezső pénztárnok úr által rendelkezésemre bocsátott kimutatásból azt olvasom, hogy jövedelmünk rendes forrásából, vagyis színielőadás, pártoló tagdíj, ajándék és beléptidíj czímen bevettünk összesen 560 frt 54 krajczárt. Ez összegben, az 1883-ik évhez képest egyedül egy tétel mutat haladást, t. i. a beléptidíjak czíme, amennyiben 73 frt 60 krról 127 frt 20 krra növekedett. — Kiadásaink a szokottak voltak. Felszerelés-, kezelés-, szolgafizetés-, házbérre és könyvnyomdára költöttünk összesen 450 frtot és 49 krajczárt.

Nem tartozik ugyan az 1884-ik év keretébe, mert hiszen a legközelebbi múlt időnek szomorú eseménye, de még sem hallgathatom el azon veszteséget, mely intézetünket Klimkovics Bélának, másodelnökünknek és muzeumi igazgatónknak halálával érte.

(Lásd 59. lap.)

És ezekben, m. tisztelt közgyűlés, a legközelebbi múltunkból említésre méltó eseményekkel végeztem.

A kép, mely az itt mondottak alapján ügyünket illetőleg bennem keletkezik, a chinaiaknak egy nevezetes közmondását

juttatja eszembe, mely úgy az ő, mint a mi helyzetünkre nézve nagyon találó. Szól pedig e közmondás következőképen: „Az nem baj, ha az ember lassan halad; de az a baj, ha megáll.“ Hát hogy mi haladunk az bizonyos, mert hiszen a felolvasott adatok azt kézzelfoghatólag bizonyítják. Az igaz, hogy a mit elértünk, 12 év alatt értük el, no de ez az idézett közmondás szerint nem baj; nem különösen, ha meggondoljuk, hogy oda, ahol vagyunk, tisztán önerőnkől s a napi foglalkozások terhével bőven megáldott tisztviselő karunk privata diligentiájával jutottunk. Baj azonban m. tiszt. közgyűlés az, hogy helyiségeink túltömöttsége folytán jelenleg már ott vagyunk, hogy maholnap akaratunk ellenére is meg kell állni. Minthogy a választmányt többszörös szomorú tapasztalat győzte meg arról, hogy e bajnak elhárítására más kisegítő gondolat, más biztató reménység egyáltalában nincs, mint muzeumunk főpártfogójának, Kassa sz. kir. városának kegyelme: ehhez szándékozunk tehát folyamodni az iránt, hogy eddigi haszonélvezetünk az egész „Arany csillag“ nevű épületre kiterjesztetvén, azt, intézetünk fogalmának és céljának megfelelőleg átalakíthassuk és benue nagyon sokáig terjeszkedhessünk, fejlőd-hessünk.

Akik ügyünket igazán szívökön hordják, azok, amennyiben körülményeik engedik, felvilágosító, megnyerő befolyásukat, az e kérdésben döntő helyeken okvetetlenül érvényesíteni fogják. Kéri is a választmány, hogy ezt tegyék; mert hiszen csak így van remény arra, hogy jó szándékunk megvalósulását elérve, a legmélyebb hálával fogadhatjuk majd Felsőmagyarország fővárosának azt a kegyelmi tényét, amelylyel csakugyan véglegesen meg lesz alapítva a Felsőmagyarországi Muzeum.

Tudomásul vettetett és úgy a titkárnak, mint az összes tisztviselő karnak Münster Tivadar városi polgármester úr indítványára jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatott.

3. A titkár felolvasta az egész „Arany csillag“ nevű épület haszonélvezetének átengedése iránt Kassa városához intézendő s az egyleti választmány által, elfogadás végett a közgyűlés elé terjesztett következő kérvényt:

Tekintetes városi Tanács!

Mélyen tisztelt városi Közgyűlés!

A jövő 1886-ik évben, június 25-én, tíz esztendeje lesz annak, hogy a Felsőmagyarországi Múzeum ünnepélyesen megnyitván, főpártfogójának, Kassa sz. kir. városnak kegyéből bírt jelenlegi helyiségeiben a közhasználatnak átadatott.

Hogy az Intézet betölti-e hívatását s hogy az eddig elért eredmények képesítik-e a további kegyekre, eziránt szolgáljanak itélethozatal alapjául a következő tények:

A Felsőmagyarországi Múzeum az 1884. év végeig, Kassa városában, tisztán felszerelésekre, nyomtatványokra és szolgáltatásra elköltött 7541 forint 67 krajczár; gyűjtött, eddig érintetlenül kamatozó 5122 forint 92 krajczár tőkét; kiadott 38 és fél nyomtatott ívnyi Évkönyvet és összehozott 29279 db. tárgyból álló olyan gyűjteményt, melynek értéke, tekintve nagybecsű képeinket s régészeti tárunk unicumait, szintén sok ezer forintba tehető.

E gyűjteményt, — köztudomás szerint — a nyár folytán városunkon átutazó idegenek évről-évre nagyobb számmal, a vásárnapi ingyenes bemenetek alkalmával pedig a helybeli polgárok, tanulók, iparos-segédek, katonák, cselédek, a szó szoros értelmében százával látogatják.

Jelt adott a Felsőmagyarországi Múzeum rövid élettartama alatt magáról a távolban is az által, hogy a bécsi világkiállításon, ugyszintén a magyar könyvészeti, majd legközelebb a magyar ötvösmű-kiállításon mint kiállító vett részt; a velencei földrajzi kongresszuson pedig képviselve volt. Szolgálatokat tett a magyar tudományos irodalomnak az által, hogy könyveit, okmányait használták s használják egyes országos nevű tudósok, használja a magyar nemzeti múzeum, a magyar Történelmi Társaság; de ezek mellett első sorban magok az egyleti tagok is, amint az, nyomtatásban megjelenő Évkönyveinknek, anyagi segélyforrásainkhoz mért terjedelmű tudományos tartalmából világosan megítélhető.

Kittűnik tehát ezekből, hogy a Felsőmagyarországi Múzeum-egylet folytonosan haladt önzetlen fáradozásának egyetlen célja felé, mely nem más: mint Kassa városát, a falai között biztos

alapokon nyugvó Muzeummal mindazon előnyökhöz hozzájuttatni, melyek egy ilyen intézet bírásából okvetetlenül várhatók. Ezek, először a geographiai előkelőség, vagyis azon tényezők szaporítása, melyek a vidéki várost a hasonló ranguak sorából kiemelik, bizonyos tekintetben központtá, keresetté teszik; másodszor az a közvetlen haszon, mely a város lakossága, különösen a nagyszámu intézetek növendéksége részére bármikor hozzáférhető gyűjtemények tanulmányozásából ered; harmadszor azon előny, mely az idővel megerősödő Muzeum tisztviselőinek, egy vidéki városban nagyon is elkélő közszerepléséből és helyben történő költsékezéséből bizton remélhető.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Nem tudjuk, örvedetesnek vagy szomorúnak mondjuk-e azt a valóságot, hogy jelenlegi helyiségünkben már alig férünk. Régiségtárunk az összezsufolt-ság miatt nélkülözi az áttekinthetőséget; könyvtárunk e célra teljesen alkalmatlan; szekrényeink két-három sorjával tömve, sőt falaink is telve vannak. Ha megállapodni nem akarunk; különösen ha lehetővé akarjuk tenni a kassai kereskedelmi és iparkamarának azon dicséretes törekvését, mely szerint Intézetünket egy iparmuzeumi osztálylyal szándékozik kibővíteni: akkor ma-holnap okvetetlenül építkezni kell.

Hogy a város valamely pontján a Felsőmagyarországi Muzeum fogalmának megfelelő, önálló épületet emeljünk, jelenlegi tökénk nagyon kevés; az idegen segély iránt pedig, többszörös folyamodásunk sikertelensége még ott is, ahonnan az eredményt joggal várhattuk, megtanított nagyon nagy reményeket nem táplálni. Arra gondoltunk tehát, hogy nem adván fel az egykori, saját ház eszméjét, egyelőre a jelenlegi Muzeum udvarának pusztá baloldalát építenők ki, s egyáltalában a feljárati, emeleti átalakítások, kellő javítások eszközzésével, az udvar parkirozásával az egész helyiséget, maga az Intézet, de minden művelt látogató által is méltán támasztott igényeknek megfelelővé tennők.

Méltóztatik azonban bölcsen belátni, hogy ezt a szándékot csak azon egyetlen esetben vihetjük ki, ha az egész „Arany csillag” nevű épületre vonatkozólag, a tulajdonjog kizárásával, az összes rendelkezési, átalakítási és hasznélvezeti jogot, Kassa sz. kir. város kegyéből megnyerhetjük.

Ezért folyamodunk tehát a legmélyebb tisztelettel jelenleg, sarkalva egyrészt a Muzeum fejlődése, jövője iránti aggodalom, bátorítva másrészt azon engedmények által, melyeket a nemes városnak, Főpártfogónknak nagylelkűségéből eddig is hálásan élvezünk.

Kérésünk meghallgatása esetében lekötelezi magát a Felső-magyarországi Muzeumegylet: a) hogy a fentnevezett városi épület bérösszegeinek, az egyleti közgyűlésekben minden körülmények között kivetendő bizonyos hányadát, a befolyó alapítványi díjakkal együtt a helybeli pénzintézetekben tőkésíti; b) az ez uton gyűlemlő vagyont, a junius végén esedékes fél éves kamatoknak köteles megtakarításával öregbíti; c) erről Kassa városához évenként kimutatást, számadást terjeszt; s d) ha akár a kedvező véletlen folytán hamarább, akár pedig a szigorú takarékoság mellett okvetlenül később azon helyzetbe jut, hogy tőkéjének felerészéből saját házat emelve, másik felét pedig az intézet fentartása és fejlesztésére, a kellő megtakarítások mellett tovább kamatoztatva az „Arany csillag” nevű épületből kiköltözhetik, ezt, az összes befektetésekkel együtt, minden kárpótlás nélkül a város használatába visszabocsátja.

Amit mi kérünk, — tekintve a többször nevezett épület csekély jövedelmezőségét és nagyon sok meddő befektetést igénylő állapotát, — alig jöhet számba a korkövetelmények színvonalán álló azon áldozatkész szellemnél, melylyel napjainkban városunk egyetemes ügyei gondoztatnak.

Mellettünk szól azon körülmény is, hogy a város jövedelmei az utóbbi időkben örvendetesen megszorodtak; de meg amit a város nekünk ad, azt voltaképen magamagának adja, mert hiszen a mi ügyünk teljesen a város emelésének az ügye.

Kegyeskedjék tehát a Tekintetes városi Tanács és a mélyen tisztelt Közgyűlés, a Muzeumnak eddig is hozott áldozatait megtetézve, alázatos folyamodásunk értelmében határozni; hadd nyerjenek a régi kassai tudományos vállalatok, a Baróthi-Szabó, Kazinczy és Bacsányi Magyar Muzeuma (1788—92), a Kazinczy Orpheusa (1790) s a gróf Dessewffy József F. m. o. Minervája (1825—36), a Felsőmagyarországi Muzeum Évkönyveiben méltó folytatást; méltót s az alapítók halálától vagy egyéb esetleges

visszalépésektől nem függött akkor és az által: ha ezen irodalmi tevékenység egy biztos alapokon nyugvó, fejlődésképes muzeumra támaszkodhatik. S ha már a dicső ősöknek rövid életű, mert hiszen velők élő, velők haló kezdése, irodalomtörténeti nevet szerzett Kassának: hadd hirdessék ezentúl a magyar művelődéstörténelem könyvei, hogy az ország sok egyébbel egyetemben, azt a szép hivatásu kultur-intézetet, a Felsőmagyarországi Muzeumot is, Kassa város nagylelkűségének köszöni.

Kelt Kassán, a felsőmagyarországi muzeumegylet 1885. évi ápril hó 12-én tartott közgyűlésében.

Egyhangu helyesléssel elfogadtatott.

4. Elnök úr ő exczellenziája megköszönve a 3 éven keresztül tapasztalt bizalmat, az egész tisztviselői kar és választmány nevében, az alapszabályok értelmének megfelelőleg leköszönt, és a közgyűlést az új választások megejtésére hívta fel.

Münster Tivadar polgármester úr a közgyűlés nevében kifejezést adván azon elismerésnek, mely a lelépő tisztikart fáradozásaiért illeti, fölkéri elnök úr ő nagyméltóságát, hogy az egyletnek eddigi bölcs kormányzását a jövő három évben is folytatni kegyeskedjék.

Erre azon nyilatkozat folytán, hogy bár állása és az ezzel járó elfoglaltsága miatt csak erkölcsileg és szellemileg folyhat be az egylet ügyeinek intézésébe, és ezt tenni, a tapasztalt eredmények alapján jövőben is hajlandó: dr. Schuster Konstantin püspök úr, a közgyűlés lelkes éljenei között elnökké választatott.

Ezután ugyancsak közfelkiáltással megválasztatott a tisztikar és a választmány. (Lásd 99. lap.)

5. A választmány indítványára egyhangu helyesléssel tiszteletbeli tagokká választattak:

a) Csoma József földbirtokos úr azon érdemeiért, melyeket egyrészt mint a régészeti tudomány fáradhatlan művelője, másrészt mint egyletünk gyámolítója és muzeumunknak következetes pártfogója, gazdagítója szerzett.

b) Semsey Andor földbirtokos úr azoa érdemekért, melyek, a természetrajzi tudományok fáradhatlan művelését és az enemű gyűjtemények kiapadhatlan segélyezését illetőleg országosan ismeretesek.

Ezzel a tárgysorozat ki lévén merítve, a közgyűlés véget ért s a jegyzőkönyv hitelesítésével megbizattak: Barthos Tivadar, Benedek Ferencz és Schmidt Kálmán.

Kassán, 1885. ápril 12-én.

Jegyzette: Stöhr Antal.

A felső-magyarhoni muzeum 1884. évi pénztár-számlája.

Tartozik.

Követel.

1885.				1885.			
Január 1.	Egyenleg 1884. évről . .	1704	76	Decz. 31.	Kezelési költségért . . .	40	69
Febr. 28.	Szinelőadás jövedelme .	42	34	"	Szolgafigetésért	140	—
Decz. 31.	Tagdíjakért	385	—	"	Felszerelési számlákért .	123	30
"	Alapító tagsági díjért .	100	—	"	Könyvnyomdai számlákért	96	50
"	Belépti díjakért . . .	127	20	"	Házbér fejében	50	—
"	Ajándékokért	6	—	"	Készpénzkészlet mint		
"	Kamatokért	69	11		egyenleg 1885-re . . .	1983	92
		2434	41			2434	41

Kassa, 1884. deczember 31.

Maurer Rezső,
pénztárnok.

Tételenként megvizsgáltván, a pénztárkönyvvel összehasonlított s helyesnek találtatott.

Kassa, 1885. márczius hó 24.

Stadler Sándor.

Mocsáry József.

Horváth Lajos.

A Felsőmagyarországi Muzeum alaptőkéje.

Készpénzben :

Az 1877-iki királylátogatás alkalmával, a mu-		
zeumnak juttatott kegyadomány	300	frt — kr.
Az alapító tagoktól bevett összeg	4246	" 08 "
Az egylet alapítványa	516	" 84 "
	<hr/>	
Összesen :	5062	" 92 "

Ebből kamatozik :

A kassai Hitelbankban	1191	frt 86 kr.
" Népbankban	1994	" 01 "
" Pennybankban	1877	" 05 "
	<hr/>	
Összesen :	5062	" 92 "

Értékpapirban van :

Egy drb. kassai népbanki részvény, névértéke	60	frt.
Egy drb. Bukarest-városi sorsjegy, Serie 5778.		
Nr. 026. névértéke	20	franc.
Két drb. Milano-városi sorsjegy, Serie 5896.		
Nr. 46. és Serie 1721. Nr. 13., együttes		
névértékek	20	franc.

**Az összes alaptőke tehát 5122 frt 92 kr.
és 40 franc.**

Kimutatás

azon ajándéktárgyakról, melyekkel a felsőmagyarországi
muzeum gyűjteményei az 1884. évben gyarapodtak.

I. Régiségtár.

a) Kő t á r g y a k.

Egy kőkorszakbeli baltaél; adom. Szekeress Ödön prem.
r. főgym. tanár úr Kassán. — Egy kőbalta; lelhely Nagyszeg-
lapos (Czepléd mellett); adom. tek. Gerhardt Sándor főmérnök
úr N.-Abonyban. — Két drb. régi körmőczi kőedény tányér;
adom. Kozák István úr, tanító Rimaszombatban. — Egy vörösmár-
ványból készült s chinai házat ábrázoló suly; adom. tek. dr.
Moskovits Leó úr Kassán. — Összesen: 5 drb.

b) Csont t á r g y a k.

14 drb. különféle szarvasagancs és egyéb csontból készült
szerszám, u. m. furó, tű, nyílhegy; adom Gerhardt Sándor fő-
mérnök úr, N.-Abony. — 3 drb. csont szerszám; adom. Klim-
kovics Ferencz úr, Budapest. — 5 drb. csontból készült különféle
alakú és viaszos lapokra használt íróeszköz. — Összesen: 25 drb.

c) B r o n z o k.

3 drb. egyiptomi régi bronztárgy: 2 ibis fej és egy bronz
hórus; 2 drb. régi bronz rózsza (diszítés); adom. Csoma József
úr, devecseri birtokos s régész. — Egy bronz kulcs és egy is-
meretlen bronz tárgy; adom. Klimkovics Ferencz úr, Budapest. —
Több drb. bronzkorszakbeli töredék; adom. Horák József úr

aranyműves, Kassa. — Két drb. bronzkorszakbeli sarló; lelhely Buzafalva; adom. tek. Dióssy Miklós birtokos úr. — Összesen: 13 drb.

d) Réz művek.

Két drb. régi diszitmény réz dombormű; adom. tek. Csoma József úr, földbirtokos s régész Devecserben. — Egy régi sárgaréz kulcs; adom. dr. Lövinger M. úr. — Egy régi sárgaréz tömjéntartó; adom. főt. Jelenkő Antal plebános úr, Czéke. — Összesen: 4 drb.

e) Vas művek.

Egy nagy és nehéz vas lábbilines, felásatott a kassai dohánygyárban; adom. a dohánygyári igazgató úr. — Két drb. régi patkó, lelhely Tószeg; adom. tek. Gerhardt Sándor főmérnök úr N.-Abonyban. — Két drb. régi patkó; adom. tek. Gerhardt Sándor főmérnök úr N.-Abonyban. (Lelhely Tószeg alatt). — Egy régi vas kulcs; adom. Klimkovics Ferencz úr, Budapest. — Egy régi vas kulcs; adom. Kiss György úr tvszéki jegyző, Kassa. — Egy régi vasfejsze s egy vasmozsártöredék; adom. Farkas István főszolgabíró úr Szikszón. — Egy régi patkó; adom. Jenney Henrik V. oszt. gymn. tanuló, Kassa. — Egy 6 fontos régi vas ágyúgolyó; adom. Herbst János erdész úr, Dargó. — Összesen: 11 drb.

f) Pecsétnyomók.

Egy régi érdekes pecsétnyomó; adom. Münster Sándor III. gymn. tanuló, Kassa. — Egy érdekes sárgaréz pecsétnyomó, korona nélküli magyar ezimerral s e fölirattal: „Kassai katona nevelő intézet“, hihetőleg az 1848⁸/₉-iki évekből; adom. Szekerák Vincze úr, kereskedő, Székesfehérvár. — Összesen: 2 drb.

g) Fegyverek.

Egy kis tör, adom. tek. Gerhardt Sándor főmérnök úr N.-Abonyban. (Lelhely Tószeg alatt.) — Egy 70 cm. hosszú, keskeny pengéjű bronz kard, lelhely Rutka, adom. tek. Blaskovics Fridolin, magy. államvasuti igazgató. — Két db. bronz korszakbeli kisebb lándzsa; lelhely Buzafalva, adom. tek. Dióssy Miklós úr, birtokos, Buzafalva. — Egy régi tör és pisztoly; adom. özv. Szentlélek Gyuláné szül. Kuhlman Mária úrhölgy, Kassa. — Egy régi vas alabárd; adom. Klimkovics testvérek, Kassa. — Két db. régi zsebpisztoly, a hozzá való eszközökkel; adom. főt. Orbán György prem. r. tanár, Kassa. — Egy sárgaréz nagy

lándzsa; adom. Klimkovics testvérek. — Egy 3 élű vaslándzsa pengéje, mely Borzsa helység völgyében vívott tatár harczból származik; adom. Ujhegyi Béla m. kir. esendőrszázados — Egy régi szarvasgyilok; adom. Naményi Géza III. gymn. tanuló, Kassa. — Egy bronz buzogány; adom. t. Csoma József úr, földbirtokos, Devecser. — Egy tizenhetedik századbéli egyenes kard (lelhely Haraszt, Soroksár mellett) adom. Késsóy Ferencz körjegyző úr, Haraszt. Összesen: 16 drb.

h) F ő l s z e r e l v é n y e k.

Egy drb. csinos művű réz esattrészlet; adom. Csoma József úr, földbirtokos s régész, Devecser. — Egy török katonai zászló rézhegye, az 1878-iki plevnai ütközetből; adom. Madarász Viktor akad. festész. Budapest. — Egy régi puskaportartó (szaruból); adom. főt. Simon Endre róm. kath. plebános, Aszaló. — Egy régi vas sarkantyú; adom. t. Szőke János ügyvéd úr, Szikszó. — Egy sárga-zöld színű tiszti öv, melyet az 1848. előtti időben Novelly Imre volt kassai polgárkapitány viselt. Bojtja egyik oldalán e két betűvel: F. 1. — másik oldalán pedig kétfejű sassal; adom t. Lencz Vilmos úr kereskedő, Kassa. — Egy régi vas sarkantyú; adom. Ballas Vilibaldné sz. Jankovics Ilona úrhölgy. — Egy bronz sodrony-karvéd, kibontva, (lelhely: Nagy-Falu, Szabolcsm.); adom. t. Csoma József úr földbirtokos, Devecser. — Egy valódi persa páncélz ing, aczélskarikákból; Persiából hozta és adom. Ständeiszky Antal cs. kir. kapitány a 85. gyalogezredben, Kassa. — Összesen: 8 drb.

i) F a t á r g y a k.

9 drb. régi mézeskalácsos faminta; adom. Maurer Gyula úr, mézeskalácsos Kassán. — 3 drb. faszerszám; adom. Klimkovics Ferencz, Budapest. — Egy ólmos és egy közönséges füttykös; adom. Gleviczky Albert úr. — 21 drb. ipartanodai építészeti faminta; a tulajdonjog fentartásával adom. Müllner Frigyes rajztanár. — Összesen: 35 drb

k) Ü v e g t á r g y a k.

1 drb. igen régi palaczk; adom. Klimkovics Ferencz, Budapest. — Összesen: 1 drb.

l) A g y a g m ű v e k.

3 drb. egyiptomi régi Terra sigill fedő és cserép s 1 drb. Terra cotta álarcz (Grotte de Sibille); adom. tek. Csoma József

úr földbirtokos s régész, Devecser. — Egy cserépkorsó, (hamv-
veder) s egy pohár; lelhely: Tószeg; adom. tek. Gerhardt Sándor
kassai születésű főmérnök a Perje csatorna ásatásoknál, lakik:
N.-Abonyban. — 3 drb. cserép mécs s még több cserép tárgy;
adom. Klimkovics Ferencz, Budapest. — Két csésze, két drb.
mécses s több drb. kosárka; Görögországból hozta s adom. tek.
Dr. Senka József úr, Kassa. — Egy régi agyag söröspohár
(lelhely Kassa); adom. Lencz Géza épít. rajzoló, Kassa. — Ösz-
szesen: 16 drb.

m) Szövött és himzett művek.

Egy ezüsttel himzett vászon szemfedő, melylyel N. és V.
Hankónyi János várkapitány 1678-ban Boldogkövárálján eltemet-
tetett, adom. Ő exczel. grf. Péchy Manó úr. — Három drb.
csillagforma csipke (Spanyol háziipar Lissabonból); adom. Rosen-
thal Germanné, szül. Halyko Anna úrhölgy. — Két drb. csillag-
formájú csipke (madeirai műipar); adom. Kees Mária úrhölgy
Ő exczellenziájá. — Összesen: 6 drb.

n) Kisművészeti tárgyak.

Egy drb. régi kettős kereszt, vashól, szép vésett munkával;
1 drb. régi napóra, csontból; 1 drb. márvány levélnyomó; egy
drb. régi feszület, viaszból; adom. Csoma József úr, földbirtok-
os s régész, Devecser. — Egy régi zsebóra 1576-ból, készít. C.
Carleson London; adom. Pramer Antal IV. gymn. tanuló Kassán.
— Két drb. sárgaréz ékítmény; adom. t. Willenrotter Henrik
úr, Kassa. — Egy rézlapra vésett nemesi czimer; adom. t. Horák
József úr, Kassa. — 3 drb. művirág, braziliai madártollakból
— az eredeti színezetben; adom. Rosenthal Germanné szül.
Halyko Anna úrhölgy. — A kassai Szt.-Mihály templom — báró
Luzsénszky Pál által 1849. utáni fogságában készített — kis fa-
utánzata; adom. Seiler Lőrincz úr, Kassa. — Egy régi renaiss-
sance díszítésű réz sótartó; adom. t. Maxincsák János úr, Kassa.
— Két régi zseboramű; adom. Hegedűs Lajos úr, Kassa. —
Összesen: 15 drb.

o) J á t é k t á r g y a k.

12 drb. régi kártya; adom. tek. Csoma József úr, földbirtok-
os s régész, Devecser. — Egy játszma kártya, tót felirat és
tót alakokkal. Nyom. 1849. után Pozsonyban; adom. Siposs
Gyula úr, kereskedő, Kassa. — Összesen: 13 drb.

p) K ü l ö n f é l é k.

Egy drb. kókuszdióból készült meritókanál, ugyanebből evőkanál fanyéllal, továbbá egy kosár, egy szita és egy szalma nővényből kötött doboz; adom. dr. Moskovics Leó Kassán saját indiai gyűjteményéből. — Egy régikés — tokkal; adom. Pramer Antal IV. gymn. tanuló, Kassa. — Több drb. etnographiai tárgy; gyűjtötte: Rottauscher Miksa es. kir. tengerészeti sorhadi hajóhadnagy, amerikai és afrikai utazásai alkalmával; adom. a gyűjtő édesatyja: Rottauscher Károly es. kir. nyug. tábornok, Bécs. — Két drb. római épület-részlet Aquileából; adom. t. Csoma József földbirtokos úr, Devecser. — Összesen: 9 drb.

II. Pénz- és érem-gyűjtemény.

2 drb. ezüst és 6 drb. rézpénz, különféle országokból; adom. tek. dr. Horváth Géza úr Budapesten. — Egy régi ezüst pénz; adom. t. Vass Sándor szabómester úr Kassán. — Egy régi osztrák bankjegy; adom. Czító Ferencz V. oszt. reáltanuló. — Egy drb. nagy török bankjegy és egy drb. kis régi ezüst pénz; adom. Szekeress Ödön prem. r. főgymn. tanár úr Kassán. — Egy drb. 1867. évi koronázási ezüstérem, egy drb. 1835-iki ezüst huszas, 4 drb. régi kisebb ezüst és 5 drb. régi réz pénz; adom. Klimkovics testvérek, Kassa. — Egy drb. Terra cotta érem, melyen a szt.-háromság van; egy vasérem, Frigyes Vilmos braunschveigi herczeg mellképével; egy drb. II. József német császár s egy drb. VI. Pius pápa mellképe, mind kettő 1782-ből, bronz dombor mű; adom. Csoma József úr, földbirtokos s régész, Devecser. — Egy érdekes bronzérem 1657-ből, Szt.-Erzsébet mellképével; adom. Adriányi és Markó czég Kassán. — Egy drb. római ezüst pénz; adom. tek. Csoma József úr, földbirtokos s régész Devecserben. — Két drb. igen szép régi római pénz; adom. tek. Semsey Ádám úr, katast. biztos Kassán. — Az újra épült Szeged megtekintése végett Ő cs. és kir. apostoli Felsége által tett legmagasabb látogatás emlékére vert 1 drb. ezüst érem; adom. Abauj-Torna vármegye. — Klimkovics Ferencz (Budapest) állami kath. főgymn. tanár által beküldött és a tanulók által gyűjtött 50 drb. ezüst, 237 drb. réz pénz, régi és újabb érem, továbbá 16 drb. 184⁸/₉-iki magyar és 1 drb. 1806-iki osztr. bankjegy. Az adományozó ifjúság névsora: I. o s z t á l y: Heszler Antal, Sventner Károly, Ruppert Frigyes, Friedmann Ignác, Beniczky Károly, Baltazar Béla, Gáll József, Potyondi Gusztáv, Partos Gyula, Vepélyi Zoltán, Bék József, Vonner Lajos és Valter Pál. — II-i k o s z t á l y: Biberauer Richárd, Csath Gyula, Szeghy Sándor, Landau Gusztáv, Barsy József, Humler

Izsák, Riger Alfréd, Krausz Izidor, Kozari Kálmán, Sadel Jenő, Görgey Viktor, Boskovics Árpád, Puczker Lajos, Ferderber József, Zsengeri Manó és Graff Gyula. — III-ik osztály: Klinger Béla, Fülöp Ferencz és Varga László. — IV-ik osztály: Jamniczky László. — Egy drb. magyar arany 1848-ból, „V. Ferdinand király” — magyar felirattal és két drb. kis ezüst hódolati érem, (V. Ferdinand mint erdélyi nagyvajda, 1837.); adom. Topler Sándor úr főgymn. tanár, Budapest. — Szeged város újonti felépülésének s Ő cs. ap. kir. Felsége által tett legmagasabb látogatása emlékére egy ezüst emlékérem. — Egy kis ezüst pénz azon időből, melyben Ragusa Velenceze fenhatósága alatt állott; adom. Jedinakiewicz Vladiszlav cs. kir. kapitány s a kassai katonai alreáliskola tanára. — Egy régi római réz pénz; adom. t. Horák József aranyműves, Kassa. — 3 drb. régi ezüst pénz; adom. t. Szabó Jenő úr, Boldogkőváralja. — Két drb. régi ezüst pénz; adom. Szekerák Rezső II. gymn. tanuló, Kassa. — Egy czin érem; adom. Schrik Ferencz III. elemi A. oszt. tanuló, Kassa. — Egy régi római — görög bronz érem, Domitján idejéből; adom. Tisch Miksa II. elemi B. oszt. tanuló Kassa. — 16 drb. régi kis ezüst és 12 drb. régi réz pénz; adom. t. Tfirst Vendel úr városi aljegyző, Kassa. — 245 drb. kisebb és nagyobb ezüst pénz és érem, 15 drb. czin érem, 3 drb. réz érem, 9 drb. nickel pénz és 77 drb. réz pénz; üveges szekrényben, adom. t. Maurer Rezső kereskedő úr, Kassa. — 32 drb. ezüst, 4 drb. nikkel, 42 drb. rézpénz és 3 drb. réz érem; adom. Sohor III. oszt. reáltanuló, Kassa. — 3 drb. réz érem és 2 drb. réz pénz; adom. t. Horák József úr, aranyműves, Kassa. — 2 drb. brandenburgi kis ezüst pénz; adom. Springer Samu cs. kir. nyug. főhadnagy Dobsina. — Öt drb. kis ezüst pénz; (Sz.-Venczel cseh herczeg és fejedelem 927-ben); adom. Brüger Henriette kisasszony. — Egy drb. arany (Bátori Gábor erdélyi fejedelem korából 1613.); adom. tek. if. V. Laczkó Antal úr, Szt.-Jakab. (Heves megye). — Öt drb. régi kis lengyel ezüst pénz, 1 drb. német nickel és 1 drb. régi osztr. rézpénz; adom. t. Farkas István főszbiró úr, Szikszó. — Egy kis — régi lengyel ezüst pénz III. Zsigmond idejéből; adom. t. Szentimrey Gábor úr. — Egy amerikai bankjegy, 1 drb. amerikai és 1 drb. román kis réz pénz s 1 drb. kis régi hamburgi ezüst pénz; adom. Tarczaly János úr. — Egy ezüst emlékérem (Esztergom felszabadulásának 200-os örömnepélyére 1883. okt. 28.); adom. Horanszky Sándor orsz. képviselő úr. — Két drb. magyar bankjegy 184^{8/9}-ből; adom. Guttmann József IV. oszt. gymn. tanuló. — Négy drb. régi kis ezüst pénz; adom. Konez György, Kassa. — Egy drb. régi kis ezüst pénz; adom. Haltenberger Béla, Kassa — Egy drb.

régi római kis ezüst pénz; adom. Teleki Balogh Imre m. kir. pénzügyi fog. gyakornok. — Hat drb. régi rézpénz; adom. Berkó János. — 20 drb. régi kis ezüst és 24 drb. régi réz pénz; adom. Faller László úr, Göncz. — 2 drb. magyar koronázási ezüst pénz, 2 drb. Mátyás király, 2 drb. I. Lajos, 1 drb. Zsigmond, 1 drb. II. Venczel cseh király és 1 drb. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem korabeli, 1 drb. Bracteak, 1 drb. japáni és 2 drb. ösmertelen régi kis ezüst pénz; adom. Klimkovics testvérek. — 3 drb. régi római réz pénz; adom. Desseffy Árpád. — Egy régi — görög réz érem; adom. Mayer Gusztáv VII. oszt. reáltanuló, Kassa. — Egy öt és egy egy frtos, egy harmincz s egy 15 kros 184⁸/₉-iki magyar bankjegy; adom. t. Fábián János m. ügyész úr, Kassa. — Egy drb. Mária Terézia ezüst nagy érem és egy maina-frankfurti birodalmi ezüst dupla tallér 1866-ból; adom. t. Maske Ferencz úr, a kassai hitelbank igazgatója. — Egy drb. régi — Szent Mária sárgaréz érem és egy régi réz krajczár; adom. Borovits József úr, róm. kath. kántor-tanító, Czéke. — Négy drb. ezüst pénz, és pedig: egy III. Károly magyar király, és egy III. Zsigmond lengyel király korabeli, továbbá egy ol-mützi püspökségi és egy érdekes régi dáko-romániai; adom. Swimmer Aurel I. oszt. gymn. tanuló, Kassa. — 3 drb. II. András magyar király korabeli pénz; adom. Desseffy Zsigmond úr szíves közbenjárása útján tiszt. Szőlőssy Antal ref. lelkész úr, Makó. — 26 drb. régi kis ezüst pénz és 16 drb. régi réz érem és pénz, köztük a rómaiak kitűnő épségben; adom. t. Csoma József földbirtokos úr, Devecser. — Egy régi — sleziai — kis ezüst pénz; adom. Szikay Lipótné úrhölgy, Kassa. — 8 drb. régi kis ezüst s 30 drb. réz érem és pénz; Klimkovics Ferencz budapesti áll. kath. gymn. tanár úr szíves közbenjárása folytán gyűjtötte a tanuló ifjuság. — Ezen felül adom. az I. osztályból: Csallány Gábor 2 drb. nickel pénzt, Buvez R. egy kis czin érmet, Bék József 2 drb. régi réz pénzt, Friedmann N. egy varró-gépérmét rézből. A II. osztályból: Csath Gyula 2 drb. régi kis ezüst pénzt, Gerlőczy Béla 1 drb. régi kis ezüst pénzt, Potyondy Gusztáv 2 drb. régi kis ezüst pénzt, Csermák E. egy török kis ezüst pénzt és Landau Gusztáv 2 drb. régi réz pénzt. — Egy 20 piaster értékű török tallér, egy kis török bankjegy, 5 drb. 184⁸/₉-iki magyar és 1 drb. 1849-iki osztrák 10 kros (Almássy) bankjegy; adom. Schmiedt Gyula úr, Budapest. — Összesen: 1024 drb.

III. Könyv- és okmánytár.

169 kötet újabb m. t. akadémiai közlemény; adom. t. dr. Horváth Géza az orsz. phylloxera kísérl. állomás főnöke Bu-

dapesten. — Egy I. Ferencz császártól 1749-ben — sajátkezű aláírásával ellátott leirat, a tokaji sóhivatalhoz; adom. tek. Sikorszky Dániel úr Kassán. — „A selmeczbányai bányatörvények 1571-ből“; adom. Szt. István Gyula bányaművezető úr Hodrusbányán. — Két drb. khinai nyomtatvány; adom. Szekeress Ödön prem. r. főgymn. tanár úr Kassán. — A „Kölesei egyesület“ (Arad) évi könyve. — A „Délmagyarországi történelmi s régészeti társulat“ (Temesvár) évi könyve. — Két nagy kötet latin-német szótár 1777-ből; adom. t. cz. Gánóczi Tivadar betűszedő Kassán. — A Jókai pár itt időzése alkalmából megjelent újság, ezinlap s egyéb közlések; adom. a Pannónia könyvnyomda részvénytársulat Kassán. — 7 drb. régi könyv; adom. t. Fabinyi Gyula úr Kassán. — 11 drb. photographia, mely Aquileát s egyes érdekes részleteit ábrázolja, és egy egyiptomi múmia szobrocska szép kék gyöngysorral; Aquileából hozta s adom. Klimkovics Ferencz, Budapest. — Az 1883. évi orsz. magyar képzőművészeti társulat közleménye; adom. Klimkovics Ferencz, Budapest. — 3 drb. régi irat, melyek közül grf. Balassa Bálinté 1674-ből különösen érdekes; adom. Vanyurek N. tvszéki hivatalnok, Kassa. — A meiseni herczegség egy régi története; adom. Pramer Antal IV. gymn. tanuló, Kassa. — Kassa szab. kir. város törvényhatóságának működése és a város vagyoni állapotáról szóló polgármesteri jelentés 1883. évről — egy példány, és a város szabályrendeleteinek egy példánya; adom. tek. Münster Tivadar polgármester úr. — Egy általános földrajz — magyar nyelven; adom. főt. Veres Tamás ref. lelkész úr Ongán. — Több régi, magyar, német s tót költemény, Rimanóczy Ferencz hagyatékából; adom. Tfirst Vendel úr aljegyző, Kassa. — Az 1838-iki esztergomi árvíz térképe, továbbá 2 drb. pesti és két drb. kassai régi szinlap; adom. t. Siposs Gyula úr kereskedő, Kassa. — Egy régi Cicero; adom. Lencz Géza épít. rajzoló, Kassa. — A „Hunyadmegyei Történelmi és régészeti társulat“ 1881—1883. évi könyve. — A „Felvidéki Közöny“ és „Pannónia“ kassai szerkesztősége, hetilapjaik példányaikat letéteményezés végett. — A „Temesvári délmagyarországi történelmi s régészeti társulat“ Közlönye X-ik évfolyamának 3-ik füzeté. — „Zsedényi Ede emlékkoszorúja“ füzeté; adom. a szerző: t. Kleinszky László úr, Kassa. — A „Magyar Helikon“ 19. füzeté. (Jeles férfiak életrajza); adom. dr. Hohenauer Ignác úr, Kassa. — Egy latin imakönyv 1676-ból; adom. grf. Péchy Manó Ő exczel. — 9 drb. régi könyv, 6 drb. bekötött „Fortuna“ hírlap és egy csomag okirat, továbbá: „Societa geografica italiana“ — a Velenczében 1881. szept. 22-én tartott harmadik földrajzi nemzetközi gyülekezet tanácskozási évkönyve; adom.

Loósz József úr. — Az 1884-iki bécsi nemzetközi motor- és gépiállítási könyve; adom. Klimkovics testvérek. — 2 drb. régi és 4 drb. újabb szépirodalmi könyv; adom. dr. Hohenauer Ignác úr, Kassa. — 1 kötet „Magyarország Primása“ közjogi és történeti vázlat, írta Török János 1859—15 primás arcképével és számos archeológiai és heraldikai ábrával; egy kötet „Nemzeti örömemlék“ József főherczeg Ő fensége felszázados nádorsága ünnepének dicsőítésére, a család arcképével 1846-ból; egy kötet „I. Napoleon holttestének átvitele Szt.-Ilona szigetéről Párisba“ képekben; továbbá egy régi kassai kis kalendárium 1813-ból; adom. főt. Szerdahelyi János léhi plebános. — 15 drb. régi kassai kalendárium; adom. dr. Ditz Sándor úr. — „Erdélyi múzeum“ IX-ik évfolyamának 10. száma. — A „Sárosmegyei magyarosító és népnevelést terjesztő egyesület“ alapszabályai. — „Imperatores Ottomanici“ (a török szultánok története 1623-tól 1718-ig) egy kötet, 1761. évből és egy kis (német) zsebkalendárium 1804-ből; adom. Ujhégyi Béla m. kir. csendőr-százados, Kolozsvár. — Egy 1827-iki cs. kir. katonai sematizmus; adom. Schvarcz Lajos IV. oszt. reáltanuló. — „A rézkor Magyarországon“, írta: Pulszki Ferencz 1883.; adom. a m. t. akadémia könyvkiadó hivatala, Budapest. — 98 füzet magy. tud. akadémiai közlemény; adom. t. Fábian János m. ügyész úr, Kassa. — Egy régi német evangéliumi könyv, fametszetű képekkel 1583-ból, és egy zseb-kalendárium 1830-ból; adom. özv. Gattonné szül. Lenhard Natália úrhölgy. — Egy latin-német szótár 1785. és egy német kalendárium 1832-ből; adom. Slezinger Ignác III. oszt. reáltanuló. — A „Phylloxera kisértői állomás“ működéséről szóló (1882—1883. évi) jelentés II. és III. évfolyama (két kötetben); adom. Dr. Horváth Géza úr, a phyll. kisért. áll. főnöke. — Hat drb. régi könyv, és pedig: Franciaország leírása német nyelven 1803-ból, rézmetszetű képekkel; egy „Orbis Phaethon hoc est de universis vitiis linguae“ rézmetszetekkel 1632-ből; egy kath. pápi kalendárium (német nyelven) 1837-ből; egy német regény 1782-ből; egy tót (1717-ből) és egy német (1790-ből) predikációs könyv; adom. főt. Jelenkó Antal czekei plebános úr. — Egy ily ezimű régi könyv: „Világnak két rend-béli rövid ismerete etc. etc.“; adom. Borovits József róm. kath. kántor-tanító úr, Czéke. — Egy pergamenre írt s szépen bekötött francia imakönyv 1783-ból, szép művű initialékkal; adom. t. Csoma József földbirtokos úr, Devecser. — „A székesfehérvári ásatások eredménye“ (1864.) és „Az osztrópataki régiségleleményekről“ (1866.) Írta. Henszlmann Imre; adom. t. Puhert Gusztáv Lajos úr, takarékpénztári hivatalnok, Kassa. — Összesen: 397 drb.

IV. Kép- és szobortár.

1 drb. római nőfej (Terra cotta); adom. tek. Csoma József úr, földbirtokos s régész, Devecser. — Szt.-Mária szobrocska (rézöntvény); adom. tek. Csoma József úr, földbirtokos s régész, Devecser. — Egy régi római bronz figura; adom. Klimkovics Ferencz, Budapest. — Négy drb. papírra festett olajfestmény: Zápolya Zsigmond, Batori Kristóf, Rákóczi Zsigmond és Tököly Imre arczképei; adom. Laszner Lipót kereskedő, Kassa. — Öt drb. rizspapíron festett chinai kép, és 6 drb. eredeti chinai photographia, mely Honkong városát ábrázolja; adom. Pocsátkó Sándor szappanos, Kassa. — Két drb. fénykép; az adományozó Benczúr Gyula festményeiről. — Egy szobrocska; görögországi útjából hozta és adományozta: t. Dr. Senka József, Kassa. — Egy női festett arczkép; adom. t. Horák József úr, aranyműves, Kassa. — Két régi, egy újjnyi vastag deszkán olajba festett szent kép (valószínűleg a 15-ik századból); adom. Farkas István főszbiró Szikszón. — A budapesti népszínház tagjainak arczképe 1878-ból; (Emléklap) adom. Báthory Romancsik Mihály úr, a „Szinészeti Közlöny“ szerkesztője. — Az 1832. évi Buenos Airisi kiállítási helyiség nagy könyomatú képe; adom. Rosenthal Germanné szül. Halykó Anna úrhölgy, Hamburg. — Grf. Széchenyi István 2 drb. arczképe. Egyik régibb korból való olajnyomat, másik újabb időbeli fénykép; adom. Rottauscher Károly es. k. nyug. tábornok. — Egy pergamenre festett tájkép 1803-ból; adom. Lilienthal Maxi tanító, Csány. — Egy porcellánból készült szobrocska, mely egy haldokló gladiatort ábrázol; adom. özv. Izsó Miklósné úrhölgy, Budapest. — Összesen: 30 drb.

V. Természetrajzi gyűjtemény.

Egy kővület; adom. tek. Kósch Arthúr úr Bártfán. — Egy drb. kagylókővület (erdőbényei lelet); 1 drb. tengeri csikócsa; adom. Csoma József úr, régész és földbirtokos Devecserben. — Hét drb. úgynevezett „kecskeköröm“ kővület; adom. id. Vadász József úr Kassán. — Egy drb. bazalt kő a Jan Mayen sziget sziklatalajából; adom. Rottauscher Károly es. k. tábornok, Bécs. — Egy emberi koponya és 3 drb. ásvány; adom. Schlesinger Ignác, IV. reál oszt. tanuló, Kassa. — Négy drb. vörös Obsidian; adom. Rosztvézy Ferencz gazdász, Kassa. — Egy drb. szarvas-agancs kővület és egy drb. petrifikált kővület; adom. t. Szőke János úr, ügyvéd, Szikszó. — Négy drb. jegecz; adom. Bogár Gyula II. oszt. reáltanuló, Kassa. — Egy 278 drb. lepkéből álló gyűjtemény; adom. Fajt Antal úr, Kassa vá-

ros erdésze Ladnán. — Egy szép és érdekes madárfészek; adom. t. Nagy László úr, tvszéki bíró, Kassa. — Egy szép ásvány; adom. Bárdos Mihály, Kassa. — Öt drb. kigyó a kassai erdők-ből; adom. Fajt Antal úr, erdész. Ladna. — Öt drb. embrio és 1 drb. galand féreg; adom. t. Dr. Moskovits Leó úr. — Két drb. kitömött madár; adom. Naményi Viktor II oszt. gymn. tanuló Kassán. — Egy kis csiga Costaricából; adom. Rosenthal Germánné sz. Halyko Anna úrhölgy. — Hat drb. fészek több tojással; adom. Czító Ferencz VI. oszt. reáltanuló — 22 drb. megkövesült csiga, (kecskeköröm) és 3 más; adom. Rottauscher Károly cs. kir. nyug. tábornok, Bécs. — Öt drb. brazíliai rovar; egy kitömött hal (tengeri pillangó) és egy tengeri kis rák; adom. Rosenthal Germánné sz. Halykó Anna úrhölgy, Hamburg. — Egy nagy keselyű (Lämmergeier); adom. Brudel Fülöp cs. kir. főhadnagy a 85-ik serezednél, Visegrad (Bosznia). — Összesen: 358 drb.

E szerint múzeumunk gyarapodása következő:

I. Régiségtár	179 drb.
II. Pénz- és éremgyűjtemény	1024 "
III. Könyv- és okmánytár . . .	397 "
IV. Kép- és szobortár	30 "
V. Természetrajzi gyűjtemény	358 "

Összesen . 1988 drb. tárgy.

Ezzel az utóljára kimutatott 27291 drb. szám 29279-re emelkedett.

Fogadják e helyen a mélyen tisztelt ajándékozók intézetünk hálás köszönetét. Szolgáljon további pártfogoltatásunkra az a tudat, hogy önzetlen áldozatkészségökkel, tehát tisztán társadalmi uton, máris oly értékes gyűjteményt sikerült összehozni Kassán, melynek jótékony befolyása a közművelődésre mindinkább jobban érezhető.

Klimkovics Béla,
muzeumi igazgató.

Az egyesület kormányja.

Főpártfogó: Kassa sz. kir. város.

A tiszti kar:

Elnök: Nmélt. és főt. dr. *Schuster Konstantin*, kassai m. püspök, v. b. t. tanácsos, a Ferencz-József lovagrend nagykeresztese.

I. Alelnök: Loósz József, városi tanácsos.

II. Alelnök és igazgató: Klimkovics Gábor, ny. es. kir. százados.

Titkár: Stöhr Antal, prem. főgym. tanár.

I. űr: Kapláresik Mihály, főreált. tanár.

II. űr: dr. Tóth Lőrincz, prem. főgym. tanár.

III. űr: Szekeress Frigyes, prem. főgym. tanár.

Pénztárnok: Maurer Rezső, borkereskedő.

Ellenőr: Maurer Adolf, könyvkereskedő.

Ügyész: Korányi Károly, közalapítványi ügyész.

Számvizsgálók: Horváth Lajos városi elemi tanító, Mocsáry József iparos és Stadler Sándor takarékpénztári igazgató.

A választmány:

Antal Emil, v. urad. ügyész.
Benezúr Géza, köz- és váltó-
ügyvéd.

Berzeviczy Egyed, cs. kir. ka-
marás.

Bielek Aladár, háztulajdonos.
Darvas Imre, abauj-torna m.
főispán.

Demeter Manó, háztulajdonos.
Dragóner Béla, hitelemző.

Éder Ödön, köz- és váltó-
ügyvéd.

Fekete István, földbirtokos.

Forgács József, földbirtokos.

Gerhardt György, vár. hiva-
taltnok.

Görög Gyula, főreált. tanár.

Gf. Hadik Endre, földbirtokos.

Hegedüs Lajos, háztulajdonos.

Dr. Hohenauer Ignác, lap-
szerkesztő.

Juhász Mihály, köz- és váltó-
ügyvéd.

Karsa Tamás, abauj-torna m.
főjegyző.

Kemény Géza, kereskedő.

Mártonfy Márton, polg. isk.
igazgató.

Mauritz Rezső, főreált. igazg.

Mesko Sándor, hites ügyvéd.

Müllner Frigyes, főgym. rajzt.

Naményi Gyula, m. árvasz.
elnök.

Novelly Sándor, k.- és ipark.
elnök.

Ruszinó Zsigmond, kir. törv.
bíró.

Sudy Kapisztrán, v. elemi isk.
igazgató.

Szikay Lipót, főreált. tanár.

Szilez István, hites ügyvéd.

Timkó József, városi tanácsos.

Ifj. Várkonyi János, kereskedő.

Szolga: Derfinyák Károly.

A felsőmagyarországi muzeum-egylet tagjainak névsora.*)

A) Tiszteletbeli tagok :

Óta.

- 1876. Benczúr Gyula, fest. tan. ig., Bpest.
- 1883. Brunner Ferencz, nyug. tábornok.
- 1885. Csoma József, földbirtokos, Devecser.
- 1879. Dr. Fraknói Vilmos, akad. főtitk., Bpest.
- 1876. Fulin Rinaldo, lovag, Velenceze.
- 1874. Geduly Ferencz, o. műeml. titk., Bpest.
- 1874. Dr. Hampel József, m. n. muzeumi őr, Bpest.
- 1874. Dr. Henszlmann Imre, egyetemi tanár, Bpest.
- 1883. Hidasy Kornél, püspök, Szombathely.
- 1877. Dr. Horváth Géza, orvos, Bpest.
- 1874. Dr. Ipolyi Arnold, püspök, Besztercebánya.
- 1876. Klimkovics Ferencz, a. fest. fg. r. t., Bpest.
- 1874. Dr. Krenner József, m. n. muz. őr, Bpest.
- 1874. Latinovics Albin, földb., Baja.
- 1877. Lotz Károly, akad. fest., Bpest.
- 1883. Dr. Moskovics Leo, orvos.
- 1874. Br. Nyáry Jenő, földb., Bpest.

---

*) A helybelieknél a lakhely nincs kitéve.

Óta.

1876. Gf. Péchy Manó, földb., B.-Váralja.
 1874. Pulszky Ferencz, m. n. muz. ig., Bpest.
 1874. Dr. Rómer Flóris, apát-k., N.-Várad.
 1877. Rottauscher Károly, nyug. tábornok, Bécs.
 1885. Semsey Andor, földb., Bpest.
 1876. Stefani Frigyes, lovag, Veleuce.
 1877. Dr. Szabó József, e. tan., Bpest.
 1876. Telepy Károly, akad. fest., Bpest.
 1879. Dr. Thallóczy Lajos, or. lev. tiszt, Bpest.
 1876. Trefort Ágoston, m. k. v. és k. min., Bpest.
 1877. Ujházy Ferencz, ak. fest., Bpest.
 1874. Ifj. br. Vay Miklós, földb., Bécs.
 1879. Gf. Zichy Jenő, földb., Bpest.
 1874. Gf. Zichy Rezső, földbirt., Enyiczke.

Összesen : 31.

B) Alapító tagok.

Óta.	Forint
1876. Bárczay Ödön, földbirtokos, Bácsa	100
1884. Barthos Tivadar, közalap. ügyész	25
1884. Benczur Gyula, fest. m. tan. ig., Bpest	25
1876. Benedek Ferencz, prem. főg. igazgató	100
1884. Bezsilla Samu, köz- és váltóügyvéd	30
1876. Bulyovszkyné-Szilágyi Lilla, Bpest	100
1878. Csoma József, földbirtokos, Devecser	100
1884. Dessewffy Sándor, kanonok	110
1876. Fábián Imre, prem. főg. tanár	100
1876. Fülöpp Károly, köz- és váltóügyvéd	100
1883. " " " " "	5
1884. " " " " "	10
1873. Gf. Forgách Kálmán, földbirt. †	100
1873. Gf. Forgách László, földbirt., N.-Szaláncz	100
1875. Gf. Hadik-Barkóczy Ilona, Pálócz	100
1884. Heffler Konrád, pr. jószágkorm., Jászó	25

Óta.	Forint
1873. Horovitz Mór, festő	100
1884. Horváth Lajos, v. tanító	26
1881. Jakabfalvy Ferencz, kir. tan., földbirt.	100
1876. Jakab Péter, építész	100
1884. Katinszky Géza, tan. kép. tanár	25
1884. Kéler József, t. pénzt. elnök	25
1876. Dr. Klekner Alajos, j. ak. ig.	100
1873. Klimkovics Béla, f. rt. r. tanár	100
1873. Klimkovics Ferencz, főg. r. tanár	100
1873. Klimkovics Flóris, szobrász	100
1873. Klimkovics Gábor, cs. k. százados	100
1884. Korláth Ferencz, gyógyszerész	25
1884. Dr. Kosztka József, orvos	25
1884. Kosztka Vincze, pr. főgymn. tanár	25
1873. Krajnyik László, birt. †	100
1884. Dr. Kussinszky Arnold, konv. el., Jászó	25
1884. Kytka Ferencz, kegy. a. ügyész	30
1878. Melczer István, ny. k. el., Bpest	100
1873. Molitorisz Dániel, magánzó	100
1884. Nagy László, k. törv.-bíró	100
1884. Orbán Bertalan, pr. főgymn. tanár	25
1884. Gf. Péchy Manó, f. b., B.-Váralja	100
1875. Perger János, k. püspök †	100
1873. Répászky Mihály, ak. építész	125 ₃₈
1878. " " " "	94 ₇₀
1876. Schaller Ernő, e. i. ig. †	100
1884. Schlatter Alfréd, pr. főgymn. tanár	25
1884. Schmiedt Kálmán, pr. főgymn. tanár	30
1884. Dr. Senka József, orvos	25
1883. Siposs Pál, ügyvéd, Szikszó	110
1877. Dr. Schuster Konstantin, k. püspök	100
1876. Dr. Stöhr Antal, pr. főgymn. tanár	100
1884. Dr. Tóth Lőrincz, pr. főgymn. tanár	25
1876. Vitális György, post. fogalmazó	100
1876. Dr. Werner Rudolf, j. ak. tanár	100
1874. Werfer Károly, nyomdatulajdonos	100

Óta	Forint
1874. Gf. Zichy Rezső, földbirtokos	100
1876. A jászói prem. Prépostság	100
1884. A kassai Műalmi Társaság	100
1883. A kassai Pennybank	100
1880. A kassai Vadásztársaság	100
Összesen : 54.	

C) Pártoló tagok:

- 1884. Alber József, vasuti hivatalnok.
- 1884. Adler Vilmos, köz- és váltóügyvéd.
- 1873. Angyal Gábor, v. e. tanító.
- 1872. Antal Emil, városi urad. főügyész.
- 1876. Antalfy Lajos, cs. kir. őrnagy.
- 1872. Antolik Károly, főgymn. tan., Arad.
- 1875. Baczoni Albert, főreált. tanár.
- 1884. Bálint Béla, joghallgató.
- 1881. Bayer Leo. serfőző.
- 1878. Baross László, ügyvédi kamarai elnök.
- 1883. Barcs Pál, v. aljegyző.
- 1882. Bassó Bertalan, földb., Baksa.
- 1878. Bázel Aurél, főgymn. tanár, Bpest.
- 1876. Bázel Károly, földbirtokos.
- 1878. Beller Károly, kereskedő.
- 1874. Benczúr Géza, ügyvéd.
- 1883. Benigni Sándor, bíró.
- 1875. Dr. Bernolák József, honv. törzsorvos.
- 1872. Bernovics Gyula.
- 1881. Berzeviczy Egyed, cs. k. kam., földbirtokos.
- 1884. Berzeviczy Ilona úrnő.
- 1878. Bielek Aladár, magánzó.
- 1884. Binder Ernő, kereskedő.
- 1884. Bodnár Ernő, főszolgabíró, Zsadány.
- 1884. Bolgai Vilmos, prem. tanár, N.-Várad.
- 1884. Boksch Béla, tanító.
- 1876. Brudl Fülöp, cs. k. hadnagy.

Óta.

- 1884. Bulgiewicz Vilmos, műalmi tiszt.
- 1881. Bögler János, vendéglős.
- 1876. Bulyi Dezső, ügyvéd.
- 1872. Id. grf. Csáky Rudolf.
- 1884. Czeininger Antal, földbirtokos.
- 1884. Cséplő Péter, prem. főgymn. tan., N.-Várad.
- 1884. Cserépy József, szállító.
- 1875. Csiskó János, ev. lelkész.
- 1878. Csoma István, földbirt., Kászony.
- 1884. Dr. Csőke József, köz- és váltóügyvéd.
- 1878. Clas Nándor, légszeszgy. igazgató.
- 1878. Czinner Mór, kereskedő.
- 1883. Daróczy Mihály, ügyvéd, S.-Sz.-Péter.
- 1878. Darvas Béla, földbirt., Ujfalu.
- 1878. Darvas Imre, abaujm. főispán.
- 1872. Deil Jenő, keresk. és iparkamarai titkár.
- 1883. Demeter Manó, magánzó.
- 1884. Demkő Imre, nyug. jogakad. igazgató.
- 1872. Gf. Dessewffy Dénes, földbirt., Finta.
- 1875. Desewffy Zsigmond, biztosító ügynök.
- 1878. Dorner Ferencz, földbirtokos.
- 1878. Dragoner Béla, hitelemző.
- 1878. Éder Géza, reált. tanár, Bpest.
- 1872. Éder Ödön, ügyvéd.
- 1878. Eckerdt József, földbirt., Gagy-Bátor.
- 1881. Erdélyi Géza, hivatalnok, Debreczen.
- 1873. Erdődy János, tanítóképezd. igazgató.
- 1878. Fábíán Ferencz, plébános, Hidvég-Ardó.
- 1875. Fábíán János, abaujm. ügyész.
- 1881. Fábry Emil, prem. főgymn. tanár.
- 1872. Fábry Károly, magánzó.
- 1872. Fayt Antal, erdész, Ladna.
- 1878. Farkas István, főszolgabíró, Léh.
- 1878. Fekete István, földbirtokos, Szkáros.
- 1881. Fischer Gusztáv, serfőző.
- 1878. Flickinger József, földbirt., Halmaj.

Óta.

1884. Fleischer Gusztáv, gyártulajdonos.
 1884. Friedmann Bertalan, bérlő, Szend.
 1884. Friedmann Mór.
 1884. Friendt Nándor, körjegyző, F.-Méra.
 1873. Frey Lajos, építész, Budapest.
 1872. Forgács József, földbirtokos, Kassa.
 1881. Frankó István, tisztviselő.
 1881. Gallik Géza, gyógyszerész.
 1878. Géczy István, plébános, Csebb.
 1884. Gebhardt Aladár, távirdatiszt.
 1884. Ifj. Gedeon Mátyás.
 1872. Gerhardt György, magánzó.
 1872. Gerhardt János, mérnök.
 1884. Gerhardt Sándor, mérnök.
 1884. Gleviczky Sándor, mérnök.
 1878. Grega András, iparos.
 1881. Gönczy István, cs. k. kapitány.
 1877. Görög Gyula, főreált. tanár.
 1878. György Béla, földbirt., Szántó.
 1876. Gf. Hadik Endre, földbirtokos.
 1876. Gf. Hadik János, cs. kir. hadnagy.
 1876. Gf. Hadik Sándor, joghallgató.
 1884. Hagedorn Géza, kereskedő.
 1884. Hajós Mór, bérlő.
 1884. Hajós Izidor, magánzó.
 1872. Haltenberger testvérek.
 1872. Id. Halykó Mihály, iparos.
 1881. Ifj. Halykó Mihály, hivatalnok.
 1884. Hammersberg László, megyei aljegyző.
 1872. Haske Emil, városi erdőmester.
 1884. Haymann Ferencz, könyvkereskedő.
 1872. Hegedüs Lajos, magánzó.
 1884. Hensch Ernő, kereskedő.
 1884. Dr. Hevessy Károly, köz- és váltóügyvéd.
 1882. Dr. Hohenauer Ignác, lapszerkesztő.
 1884. Dr. Holländer Lajos, köz- és váltóügyvéd.

Óta.

- 1878. Holicsék Pál, árvaház-felügyelő.
- 1884. Horalek Nándor, cs. k. hadnagy.
- 1878. Hubesik József, községi elemi tan.
- 1878. Hunyor Sámuel, földbirt., Korlát.
- 1884. Istvánffy Pál, pr. főgymn. tanár.
- 1881. Junger Gyula, ügyvéd.
- 1872. Juhász Mihály, ügyvéd.
- 1878. Kaczvinszky Béla, kereskedő.
- 1873. Kaczvinszky Géza, kir. járásbíró, Torna.
- 1884. Kálnay Sándor, főszolgabíró.
- 1873. Kaplárcsik Mihály, főreált. tanár.
- 1872. Dr. Károly Gy. Hugó, nőképz. int. tanár, Budapest.
- 1876. Karsa Tamás, abaujm. főjegyző.
- 1884. Karsa György, ügyvéd.
- 1476. Keleti Gusztáv, akad. festész, Budapest.
- 1881. Kemény Géza, kereskedő.
- 1873. Kemény Lajos, magánzó.
- 1884. Kelcz Jenő, m. aljegyző.
- 1884. Kerner József, v. zenet. tan.
- 1878. Kiszely József, köz- és váltóügyvéd.
- 1884. Dr. Klein Fülöp, köz- és váltóügyvéd.
- 1884. Dr. Klupaty Antal, jogakad. tanár.
- 1884. Kolacsek Vilmos, építész.
- 1876. Kolacskovszky Elza, polg. isk. tanítónő.
- 1884. Kornitzky György, vendéglős.
- 1884. Koós Pál, megyei pénztárnok.
- 1872. Korányi Károly, közalapítv. ügyész.
- 1873. Kozák Endre, szállító.
- 1876. Kozora Endre, plébános, Kavecsány.
- 1879. Kozora Vincze, városi aljegyző.
- 1873. Krajnyik Mihály, papnőveldei lelkész.
- 1879. Krajnyik Ödön, földbirt., Göncz-Ruszka.
- 1881. Kriegerbeck Ferencz, cukrász.
- 1884. Krusniczky János, pénzügyig. tiszt.
- 1884. Külkey Nándor, földbirtokos, Szala.
- 1884. Külkey Gyula, Szala.

Óta.

1884. Láday Kázmér, prem. főgymn. tanár.
 1873. Lang Imre, építőmester.
 1883. Langb Nándor, magánzó.
 1875. Lapsánszky János, főreált. tanár.
 1882. Lekly Gyula, gép. tan. tanár.
 1884. Lencz Gyula, kereskedő.
 1873. Letzter Simon, fényképész.
 1884. Lippóczy József, nyomdász.
 1876. Lokhorn János, városi alkapitány.
 1872. Loósz József, városi tanácsos.
 1872. Mácza János, telekkönyvvezető.
 1878. Magyarváry Endre, cz. kauonok, esp. pléb., Battyán.
 1872. Maléter Vilmos, magánzó.
 1884. Dr. Mariska Vilmos, jogakad. tanár.
 1872. Mártonfy K. Márton, polg. tan. igazgató.
 1882. Matyasovszky Ágoston, építész.
 1872. Maurer Adolf, könyvkereskedő.
 1872. Dr. Maurer Arthur, orvos, Rozsnyó.
 1872. Maurer Gyula, iparos.
 1872. Maurer Rezső, kereskedő.
 1878. Mauritz Rezső, főreált. igazgató.
 1881. Meissner Regina, v. tanítónő.
 1881. Mesko Sándor, birtokos.
 1872. Mihályi Kálmán, járásbíró, Rozsnyó.
 1884. Mihalszky István, iparos.
 1884. Mihók Sándor, kir. miniszteri iredaigazg., Budapest.
 1884. Mildner Ferencz, könyvkereskedő.
 1873. Mocsáry József, kereskedő.
 1872. Dr. Moskovics Jakab, városi főorvos.
 1872. Müllner Frigyes, főgymn. rajztanár.
 1872. Münster Tivadar, városi polgármester.
 1872. Myskovszky Viktor, ak. építész, főreált. tan., m. t. a. tag.
 1875. Naményi Gyula, m. árvaszéki elnök.
 1873. Novelly Antal, magánzó, Budapest.
 1875. Novelly Imre, mérnök, Budapest.
 1872. Novelly Sándor, keresk. és iparkamarai elnök.

Óta.

- 1884. Ifj. Novelly Sándor, kereskedő.
- 1884. Oswald Antal, kereskedő
- 1884. Pajkossy János, postatiszt.
- 1884. Paraicz Ödön, törv. végrehajtó.
- 1873. Pausz Tivadar, üvegkereskedő.
- 1873. Pellion Béla, mérnök, Budapest.
- 1873. Pellion Lajos, erdész, Szászsebes.
- 1873. Pischl Ferencz, m. kir. pénzügyi tanácsos.
- 1873. Pocsátkó Viktor, papirkereskedő.
- 1884. Polinszky Emil, m. é. k. vasuti főfelügyelő, Budapest.
- 1881. Puky István, földbirtokos, Tomor.
- 1875. Rakovszky György, országgyűlési képviselő.
- 1884. Rakovszky Endre, alszolgabíró, Füzér.
- 1884. Dr. Reissmann Armin, köz- és váltóügyvéd.
- 1882. Reisz Nándor, iparos.
- 1873. Reitzner Felix, iparos.
- 1884. Rélay Róbert, köz- és váltóügyvéd.
- 1881. Révay Manó, főreált. tanár.
- 1876. Roth Imre, fényképész.
- 1879. Rottenberg Noë, elemi isk. igazgató.
- 1884. Dr. Rössler István, jogakad. tanár.
- 1873. Ruzinkó Zsigmond, kir. törv. bíró.
- 1879. Saád Lajos, városi főkapitány.
- 1879. Schadl János, gazd. tan. tanár, Keszthely.
- 1884. Schalkház Lipót.
- 1873. Schmidt Lajos, iparos.
- 1878. Scholtz Szilárd, földbirt. Gagy-Bátor.
- 1873. Dr. Schütz Nándor, plébános.
- 1879. Schwartz Adolf, m. kir. dohánygyári kezelő.
- 1884. Simonchich Gyula, honvéd alhadbiztos.
- 1878. Siposs Gyula, kereskedő.
- 1881. Sissovieh Károly, gazd. intézeti tanár.
- 1884. Özv. Soltész Jánosné.
- 1878. Soukup Adolf, városi mérnök.
- 1881. Spielenberg István, honvéd-hadbíró.
- 1881. Spielenberg József, birtokos, Gálszécs.

Óta.

1872. Stadler Sándor, tak.-pénztári igazgató.
 1872. Steer Ferencz, k. táblabíró, Budapest.
 1884. Steiger Ferencz, tanító.
 1878. Stépán Vincze, földbirtokos.
 1881. Stollár Gyula, gazd. tan. tanár.
 1884. Stuller József, m. árv. ülnök.
 1878. Sudy János, közs. elemi tan. igazgató.
 1878. Szabó József, plébános, Mindszent.
 1878. Szalay József, földb., Bánócz.
 1872. Szakkay József, állami gép. t. igazgató.
 1872. Szakmáry Károly, kereskedő.
 1878. Szathmáry Kálmán, m. kinest. urad. ügyész, N.-Beeskerek.
 1883. Szecsey István, gazd. tanár.
 1883. Szekerák Vincze, kereskedő, Székesfehérvár.
 1881. Szekeress Ödön, prem. főgymn. tanár.
 1884. Dr. Szele Andor, jogtanár.
 1884. Özv. Szentlélek Gyuláné.
 1884. Szerdahelyi János, plébános, Léh.
 1878. Szerencsy Ede, gyártulajdonos.
 1872. Szikay Lipót, főreáltan. tanár.
 1878. Sziklay Ede, földbirt., Jánok.
 1872. Szilcz István, ügyvéd.
 1876. Szinyey Bertalan, prépost-plébános, Szinye.
 1878. Szluka Rezső, bérlő, Hernádpetri.
 1878. Szmrecsányi László, kir. közjegyző.
 1883. Szövényi Gusztáv, Csány.
 1873. Sztudinka Gyula, iparos.
 1878. Téglássy András, földbirt., Korlát.
 1884. Tfirst Vendel, városi aljegyző.
 1872. Timkó József, ügyvéd.
 1883. Tomka Mór, pénzügyig. titkár.
 1878. Tok Samu, ügyvéd, Torna.
 1872. Tóth János, iparos.
 1884. Ungár Ignác, gyáros.
 1884. Ungár Jónás, gyáros.
 1878. Vadász József, főreált. tanár.

Óta.

1872. Ifj. Várkony János, kereskedő.
1878. Dr. Verédy Károly, kir. tanfelügyelő.
1884. Widder Mór, földbirtokos, Széplak.
1872. Willenrotter Henrik, v. tisztviselő.
1878. Wojnárovits Sándor, honv.-huszár alezredes, Kecskemét.
1884. Závodszky Ferencz, megyei tisztviselő.
1884. Zohor János, vendéglős, L.-Mihályi.

Összesen : 250.

